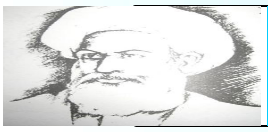

د وردګو د کلتوري یون د غازي بابا د کتاب چاپولو لړۍ

۱

دوردګو کلتوري یون
Wardags Cultural Association
۱۳۸۷

وردګ

(قوم، سیمه او کلتور)

لیکوال: څېړنیار محمد حامد حلیمي

Ketabton.com

کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د تاریخ لیکنې د ځنځیر لومړۍ کړۍ

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: وردګ (قوم، سیمه او کلتور)

د لیکوال نوم: څېړنیار محمد حامد حلیمي

کمپوز او ډیزاین: حلیمي

د چاپ کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز – ۲۰۰۸ زیږدیز

د چاپ ځای: د بهیر چاپخونه، کابل – افغانستان

د چاپ زیار: ګل آغا احمدي وردګ

تیراژ: ۱۰۰۰ ټوکه

د اړیکو شمېره: 0093 (0) 799 221 522

بریښنالیک: haleemihamed_786@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

دا اثر ټولو هغو افغانانو ته په ډیره مینه ډالۍ کوم چې د هیواد آبادي او د خلکو خدمت یې د ژوند له سترو موخو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

تقریظ – څېړنپوه میرسید احمد ګوربز .... الف
تقریظ – استاد زبیر شفیقي ....ج
تقریظ – څېړنوال نصرالله ناصر .... ه
تقریظ – څېړنوال الحاج سید محی الدین هاشمي ....ی
سریزه – ګل آغا احمدی وردګ ....ل
مننه او څو خبرې ....س
وردګ د انساني ټولنې په اوږدو کې ۱
د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې ۸
د وردګو ستر او میړنی ټبر.. ۱۳
د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه................................ ۲۰
د وردګو سیمه او ولایت.. ۲۶
د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه کتنه.................................. ۲۷
د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي............................... ۲۹
د وردګو د ولایت والیان.. ۳۵
د وردګو د ولایت د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفه................... ۳۷
د وردګو ولایت تاریخي سیمې.. ۴۱
د وردګو د ولایت مشهور زیارتونه... ۴۴
په وردګو کې کرنه او مالداري.. ۴۶
د وردګو اقلیم او سیندونه.. ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت لارې..۴۸
د وردګو ولایت د ښووني او روزني حالت.................................۴۸
د وردګو په ولایت کې روغتیایي آسانتیاوې.............................۵۴
د وردګو د ولایت فرهنګي حالت...۵۵
د وردګو ځینې مشهور دودونه ۶۱
لومړۍ ضمیمه – په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې ۸۲
اخځلیکونه ۱۰۰
وردګو ته ډالۍ...۱۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن په سپېڅلی نامه

د څېړنیار محمد حامد حلیمي د وردګ(قوم، سیمه او کلتور) په نامه کتاب چې د تقریظ له پاره یې ماته راکړی و، ولوست. کتاب په عمومي توګه درې برخې لري: د وردګو د قوم لرغونې برخه، دویمه د وردګو د ولایت او دریمه برخه یې د وردګو د قوم د اتنوګرافۍ برخه ده.

څېړنیار محمد حامد حلیمي په درو واړو برخو باندې ژوره څېړنه کړې ده، په لرغونې برخه باندې یې څېړنه ډېره ګټوره ده، زه فکر کوم چې تر اوسه پورې به د وردګ په کلمه باندې چا داسې ګټوره څېړنه نه وي تر سره کړې، د زیاتې څېړنې په بهیر کې د وردګ د کلمې لرغونتوب د ویدونو زمانې ته رسوی او یو ځای د وردګ د کلمې په هکله لیکي:(د وردیکا او برسایا وردګ بړېڅې کلمې په ویدونو کې راغلې دي، د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې نه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردک تر ټولو لرغوني یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د اریانا ویجه د شپاړلس سیمو یادونه شوې ده چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردک په نامه یادیږي).

دوهمه برخه یې د وردګو د ولایت برخه ده، چې د امیر شیر علیخان، امیر عبدالرحمن خان ، امیر امان الله خان او تر اوسنۍ زمانې پورې د وردګو په تشکیلاتو باندې یې رڼا اچولې ده. د وردګو ولایت جغرافیایي او د ولسوالیو موقعیت ته تم شوی او همدارنګه د دوردګو د ځینې تاریخې سیمو په هکله او د دای میرداد، جغتو او ځینې نورو کلمو پر تاریخي شالید باندې غږیدلی دی. د تاریخ په اوږدو کې د وردګو د ولس مختلفو سیمو ته په لیږدیدنو او د وردګو د میشت ځایونو په برخه کې یې هم په زړه پورې او ښه معلومات وړاندې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه یې دا ده چې د وردګو پر دودونو، رسم او رواجونو او نورو برخو کې ګټور معلومات وړاندې کوي چې د لوستونکو او څېړونکو له پاره په ښه ورځې. زه د دې ترڅنګ چې د ښاغلی حلیمي دا اثر ډېر ارزښتمن ارزوم، د چاپولو هیله یې لرم تر څو ګټه یې عامه شي.

په درنښت

څېړنپوه میراحمد ګوربز

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د ژبو او ادبیاتو د مرکز علمي غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې اثر څو ټکي

د وردګو د قوم په تاریخي شالید د ځوان لیکوال محمد حامد حلیمی دغه اثر په ریښتیا چې په خپل نوعیت کې بې ساری او نوی اثر دی. ما چې د پښتنې قبیلو کوم آثار لوستي او یا مې له نظره تیر شوي دي، د ښاغلی حلیمی په دې ښکلې اثر کې پر هغو حواله ورکړې شوې ده، لیکوال د شاتو د مچۍ په څیر په ډیرو ګلونو راګرځیدلی او شیره یې ترې راټوله کړې ده، طبعاً دومره دروند کار ښه حوصله، ذوق او مینه غواړي.

د وردګو د تاریخي قوم او ولایت په باب دغه اثر له همدې لامله یو ځانګړې ارزښت لري لږ تر لږه ښاغلي حلیمی نورو لیکوالو ته مخه خلاصه کړه، لومړی ګام یې پورته کړ، داسې ګام چې تر اوسه پورې نه واخیستل شوی، دغه کتاب د تاریخي شالید په اړه تر ډیره حده بشپړ دی، البته له دې یادونې سره چې د دې قوم تاریخي شخصیتونه چې د ګران هیواد دتاریخ په کوم پړاو کې هغوی یو نه هیرېدونکی رول درلودلی وي که لیکوال ته ممکنه وی باید یاد شوی وای یوازې د ستر غازی محمد جان خان سرسري یادونه کافي نه ده، د غازی محمد جان خان له لنډ ژوند لیک نه تر کریم خان، د لنګر آخوند زاده نومیالي یادیږي که په لنډه ډول معرفي شي د دې اثر ارزښت به دوه چنده کړي باید یادونه وکړم چې دا کمزوري نه بلکې یوه تنده ده چې ما د دې اثر په لوستلو کې احساس کړې ده، کېدای شی دغه خدمت بل لیکوال یا په خپله حلیمی په بیل اثر کې وکړي. په هر صورت زما په نظر د وردګو د تاریخ په اړه دا لومړی اثر دی چې هېڅکله هم لومړی ګام بشپړ او له کمیو خالی نه وي.

له تاریخي شالید وروسته د وردګو ولایت د اوسني پېر په اړه ما ښاغلي حلیمی ته یو څو شفاهي مشورې ورکړې که یې د منلو او پلی کولو وخت او شیمه ورسره وي ښه تر ښه که نه بنده پر وس پر دی. البته مشوره اړینه بولم چې که چیرې د وردګوولایت د ښوونې او روزنې او تعلیمي بهیر په اړه د الحاج مدیر شریف خان له مالوماتو ګټه واخلی د دې اثر په بډاینه او ثقه توب کې به ډیر ګټور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې ښاغلی لیکوال محمد حامد حلیمي ته د دې ستر خدمت مبارکی وایم او له ستر پالونکي څښتن څخه يې خپل ولس او هیواد ته د ښو خدمتونو جوګه غواړم.

په مینه او درنښت

محمد زبیر شفیقی د ۱۳۸۷ لمریز کال د تلې ۱۵ مه،

کابل پروان مینه د ویسا ورځپاڼې دفتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ (قوم، سیمه او کلتور)

دا د هغې رسالې نوم دی، چې ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي کښلې ده. ښاغلی حلیمی چې اصلی مسلک یا څانګه یې درملپوهنه ده، سربیره پردې چې په خپله اړونده څانګه کې تر ډېره بریده بریالی دی، نوموړی له ادبیاتو، تاریخ، ژورنالیزم او په ټولیزه توګه له افغاني کلتور سره خاصه مینه لري او د دې برخې په ړنولو کې یې هم کله نا کله نیلی ځغلولی دی. د ادبیاتو او ژورنالیزم په برخه کې یې د هیواد په مطبوعاتو کې د څېړنیزو مقالو خپرېدل زمونږ د دې ادعا شاهدان دي.

د ښاغلي حلیمي دغه حاضره رساله چې څو برخې لري، د ده د ذوق ښکارندویه ده. نوموړي په خپله دې رساله کې موضوعګانې د څپرکو پر ځای په بیلابیلو سرلیکونو ویشلي چې په دې حساب یې سربیره پر سریزې (۱۸)سرلیکونه څېړلي او مناسب بحثونه یې پرې کړي دي.

ښاغلي لیکوال خپل دغه اثر له بیلابیلو اخځونو څخه چې شمېر یې څه لپاسه (۴۰) ته رسیږي، په ګټې اخیستنې سره بشپړ کړی او په څنګ کې یې سیمه ییزه څېړنه او خپل شخصي مشاهدات هم نه دي هېر کړي. همدارنګه یې پر خپلو لیدنو کتنو سربیره د وردګو له سپین ږیرو څخه هم پوښتنې ګرویږنې کړي او په دې ترڅ کې یې دغه حاضره رساله کښلې ده چې دلته د هغې دبیلابیلو برخو په اړه په لنډه توګه خپل نظر کاږم:

وردګ د انساني ټولنې په اوږدوکې د رسالې لومړی سرلیک دی، چې لیکوال د یو شمېر معتبرو مأخذونو په مرسته په ځغلنده توګه د آریایانو او په ترڅ کې یې د پښتنو د اصل او نسب په اړه څرګندونې کړي او په دې وسیله یې د اصلي موضوع څېړلو او ړنولو ته لار خلاصه کړې ده.

په دې پسې یې د وردګ کلمه څېړلې او په دې اړه یې د کتابونو پاڼې اړولي راړولي او هم یې په یو شمېر روایاتو تکیه کړې او د دې کلمې پسمنظر یې د موجودو مأخذونو په مرسته روښانه کړی دی، نوموړي دا موضوع په سیستماتیکه توګه څېړلی او تر دې بریده

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسولې چې وردګ د يوه ولايت يا خپلواک دولتي واحد په توګه پېژندل شوی او په دې ترڅ کې يې د لغمان د وردګو کلمې هم له ياده نه دی ايستلې او پر خپل ځای يې د هغه يادونه هم کړې ده.

ليکوال د پورتني موضوع په دوام د وردګو د قام په اړه بيلابيلې نظريې او روايات رااخيستي او کره کړي او په پايله کې يې دا په ډاګه کړې ده چې وردګ کرلاني پښتانه دي.

د دې رسالې څلورم سرليک د وردګو استوګنځايونو ته ځانګړې شوی، ليکوال د څېړنې په بهير کې دې پايلې ته رسېدلی چې وردګ نه يواځې د وردګو په ولايت بلکې د هیواد په نورو ولايتونو کې هم اوسيږي او همدارنګه يې د هغو وردګو په اړه نسبتاً کره معلومات وړاندې کړي چې له هيواده بهر په بيلابيلو هيوادونو کې استوګن دي.

په دې پسې د وردګو ولايت راپېژني، د هغه له اداري شاليد او تاريخي پسمنظر څخه مو خبروي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت د واليانو د نومونو فهرست هم وړاندې کوي، چې کېدای شي په راتلونکې کې د يوې ځانګړې رسالې په ترڅ کې معرفي او پر کړنو يې هم رڼا واچولی شي.

د رسالې بل سرليک د وردګو ولايت د ځينو سيمو د نوم ايښودلو فلسفې ته ځانګړی شوی، ليکوال د دې برخې په کښلو کې هم په يوه نظر بسنه نه ده کړې او له خپلې وسې سره سم يې هڅه کړې چې بيلابيل نظريات راټول او يوې پايلې ته ورسيږي.

د نوم ايښودلو له فلسفې وروسته مو د وردګو په سيندونو ګرځوي او هم مو د نوموړي ولايت له اقليم سره آشنا کوي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت بيلابيلې لارې هم راښيي څو وردګو ته د تګ پرمهال يې لارې نه شو!

کله چې په همدې په ګوته کړو لارو وردګو ته رسيږو، د ښوونې او روزنې له حالت سره مو آشنا کوی. ليکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور پر دوديزو او عنعنوي زده کړو چې معمولاً په جوماتونو کې کېدې، بحث نه کوي او په سيده توګه پر عصري او رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړو خپل بحث پیل کوي او همدارنګه په هیواد کې د وروستیو لسیزو د ناخوالو او جګړو په ترځ کې هم د ښوونې او روزنې بهیر څېړي، ستونزې او آسانتیاوې یې بیانوي او تر دې دمه یې رارسوي.

په دې پسې د وردګو ولایت د تاریخي سیمو پر لنډه پېژندنه سربیره، د هغو زیارتونو یو فهرست هم وړاندې کوي چې په نوموړي ولایت کې مشهور دي. د دې زیارتونو معرفي کیدای شي د یوه ځانګړي اثر په ترځ کې وشي.

لیکوال پر روغتیایي اسانتیاوو له لنډه خبرو وروسته د وردګو ولایت فرهنګي حالت ته مخه کړې او په دې ترځ کې یې پر دولتي او آزادو خپرونو ، په وردګو کې د موجودو کلتوري ټولنو یو لنډ فهرست هم وړاندې کړي چې په دې ترتیب یې په دې اړه د راتلونکو څېړنو لپاره لاره هواره کړې ده او همدارنګه یې په دې ولایت کې د مشاعرو دود هم له یاده نه دی ایستلی او د منې ګل مشاعرې په اړه یې رڼا اچولې ده.

د دې رسالې وروستۍ برخه د وردګو ځینو مشهورو دودونو ته ځانګړې شوې چې په ترځ کې یې د اختر، د کورونو تزیین، ډیزاین ، د واده او کوژدې دودونه، د جامو څرنګوالی، د میلمه پالنې او مړي د ودونو باندې لنډې خبرې کړي دي. په دې ولایت کې ځینې نور دودونه هم شته چې ښايي لیکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور له هغو څخه تیر شوی وي او په دې رساله کې یې نه وي راوړي، نو ځکه یې په سرلیک کې هم د (مشهور) کلمه ورزیاته کړې ده.

دا برخه لا پراخه او هر اړخېزې څېړنې ته اړتیا لري، چې لیکوال د رسالې له حوصلې سره سم خپله څېړنه عیاره کړې ده.

د رسالې په پای کې لیکوال د هغو اخځونو یو فهرست وړاندې کړی چې د دې اثر په کښلو کې یې ترې ګټه اخیستې ده، د یادونې وړ ده که چېرې ښاغلي لیکوال د هغو سپین ږیرو او هغو نورو کسانو نومونه هم یادکړي وای چې ده ورځحه په ځینو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات تر لاسه کړی، غوره به وای ځکه چې د فولکلوری څېړنې یو اساسي اصل د راویانو معرفي ده، نو له دې سره به دا لیکنه لا مؤثقه شوې وای.

بله د یادونې وړخبره دا ده چې ځینې برخې ډېرې لنډې څېړل شوی چې کیدای شي لیکوال هغه په لازم فرصت د دې رسالې د دوهم چاپ پر مهال او یا په ځانګړې توګه بشپړې وڅېړي چې د مخه یې ضمني یادونې شوې دي. همدارنګه که په دې رساله کې د نورو کلتوري مسایلو تر څنګ په وردګو کې د لیکوالو او شاعرانو او په مجموع کې د ادبي حالت په باب څه ویل شوي وای دا اثر به لا غنی شوی وای.

د دې ټولو خبرو په پای کې خپل نظر داسې رالنډوم:

– لیکوال سره له دې چې اصلي مسلک یې درملپوهنه ده، خو د رسالې د لوستلو پر مهال سړی داسې فکر کوی چې نوموړی به د تاریخ یا ادبیاتو له څانګې فارغ التحصیل او څېړونکی وي، ځکه چې د املا، انشا، لیک نښو او د یاګانو د مراعات په برخه کې تر ډېره بریده د یوه څانګوال پوه په څېر بریښي.

– په رساله کې هڅه شوې چې له معتبرو منابعو او سرچینو څخه استفاده وشي او همدارنګه د هرې موضوع د څېړنې په برخه کې په یوه مأخذ بسنه نه ده شوې او لیکوال یوې پایلې ته د رسېدو په هیله ځای ځای خپل نظر هم څرګند کړی دی.

– لیکوال له خپلې وسې سره سم میعاری لیکدود مراعات کړی او هغه یې له پامه نه دی غورځولی. د لیکنې سبک یې روان او له ابهامه خالي دی.

– د یادونې وړ ده چې که دغه ډول څېړنې او ټولونې د هیواد د بیلابیلو ولایتونو او سېمو په لاره ترسره شي نو په ترڅ کې به یې د ګران هیواد د شتمن کلتور د پرتلیزې څېړنې لپاره لاره هواره او زمینه برابره شي، له دې څخه به دا په ډاګه شی چې زمونږ د هیواد د کلتوري شتمنۍ چې په ټولیزه توګه د یوه واحد کلتور زیږنده دي. خو په ضمني ډول کوم کوم توپیرونه او ځانګړتیاوې لری او کومې برخې یې له یوې سیمې تر بلې سیمې توپیر لري. د دې کار د کولو بله ګټه به دا وي چې له یوې خوا به له ورکېدو وژغورل شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا به هیوادوال او نړیوال ترې خبر شي. مونږ وینو چې ځینې کلتوري پدیدې د وخت په تېریدو بدلون مومي او یا خپل ځای نورو ته پرېږدي، که دا برخې نالیکلې او ناڅېړلې پاتې شي، نو راتلونکي نسلونه به ترې ناخبره پاتې وي.

یوه خبره چې د یادولو وړ ده هغه دا ده چې مونږ باید په خپلو دغو څېړنو او راتوولونو کې ډېر دقیق واوسو او د برسیرنو او سرسری څېړنو پر ځای پر ژورو او دقیقو څېړنو اتکا وکړو او دا کار دیوه معیار له مخې ترسره کړو، څو راتلونکو لپاره د یوه غوره مأخذ او لارښوود حیثیت ولري.

په پای کې د ځوان لیکوال څېړنیار محمد حامد حلیمي زیار ستایم او هیله لرم چې د دې رسالې د خپریدو زمینه برابره شی، څو یې استفاده عامه شي، لیکوال ته د دغسې او دې ته ورته نورو آثارو د کښلو په لاره کې د لوی څښتن له دربار څخه د لا زیاتو بریالیتوبونو هیله من یم.

په درنښت

څېړنوال نصرالله ناصر

هوایي ډګر – اتفاق کلی

۱۳۸۷/۷/۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن تعالی په نامه

پښتون اولس د خپل قومي او اتنیکي جوړښت له مخې په ډېرو لویو او وړو قبیلو ویشل شوی، چې هره قبیله یې بیا په نورو لویو وړو خیلونو او ښاخونو بیلیږي. وردګ هم د دې ستر او پراخ قبیلوي جوړښت د یوې لویې برخې په توګه، برسیره پردې چې د پښتنو یوه لویه او ځانګړې قبیله ده، په جغرافیایي لحاظ د هغې پراخې سیمې نوم هم دی چې اوس په کې د پښتنو د دغې سترې قبیلې زیاته برخه میشت او استوګنه ده.

ځینو فولکلوري او عنعنوي روایاتو چې زموږ ویلی او اولسي تاریخ منابعو ته هم لیږدیدلي دي. په پښتني ټولنه کې یې د وردګو د قبیلې د پیژندنې او هویت اصلي څېره لږ ډیره تته کړې ده. د همدغو فولکلوری او عنعنوي روایتونو او حکایتونو له مخې، چې زموږ په ټولنه او وګړو کې د وردګ قبیلې په اړه موجودوو پخپله د دې قبیلې وګړی هم ځوک ځانونه سیدان(سادات) بولي او ځوک په یوې او یا بلې پښتني قبیلي پورې ځانونه اړوندوي او آن دا چې ځینو بیا دوی نورو غیر پښتني قومونو ته هم منسوب کړي دي.

ځوان څېړونکی ښاغلی څېړنیار محمد حامد حلیمي چې پخپله هم د دې پښتني قبیلې غړی او د دې جغرافیوي سیمې استوګن دی په دې اړه د یوې علمي او سیستماتیکې څېړنې د اړتیا له مخې دې ستونزمنې چارې ته مټې رانغښتي دي، په دې هکله یې ډیره ژوره او هراړخیزه مطالعه کړې او د خپلې اوږدې او پر له پسې مطالعې نچوړیې د وردګ(قبیله، سیمه او کلتور) تر سرلیک لاندې د یو څېړنیز اثر په بڼه ترتیب او دا دی اوس یې د چاپ او خپریدو هوډ او تکل لري.

د دې څېړنیزې چارې علمیتوب او کره توب د منابعو(علمي، تاریخي او جغرافیوي څېړنیزو آثارو) هغه اوږده لیک لړ ته په کتنه پوره څرګندیدای شي چې نوموړي ورڅخه په څېړنه کې استفاده کړې او د دې اثر په پای کې خوندي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلیمي صاحب په دې باب زیات منابع کتلي، بیلابیل لیکلي نظریات یې راټول کړي، هغوی ته یې ژوره او کره کتنه کړې او د باوري تاریخي اسنادو په رڼا کې یې د وردګو د قبیلې داسې ریښتینې پیژندنه وړاندې کړې، چې په دې باب ډیرو غیر واقعي لیکلو او شفاهي فولکلوري نظریاتو او روایتونو د بطلان کرښه راښکلې شي.

نوموړي د خپلې څېړنې په بهیر کې څو زره کاله وړاندې په لرغوني آریایي ټولنه کې د دې سیمې د شته والي څرک لګولی او د نورو لرغونو پښتني قبیلو په لړ کې یې د وردګ قبیلې هویت تثبیت کړی دی. پیاوړی څېړونکی حلیمي صاحب په دې اثر کې موږ ته د وردګ د کلمې د تسمیې وجه هم راجوتوي او د دې قبیلې استوګنځایونه هم راپيژني. د دې سیمې د لرغونو فرهنګي آثارو او د هغو له سیموې او ځایونو مو خبروي، د فرهنګي او ښوونیز روزنیز حالت، اقلیم او کرنیزې وضعې، دود دستور او نورو بیلابیلو مسایلو په اړه ډیر په زړه پورې معلومات زموږ په واک کې راکوي.

زه د وردګو د قبیلې او د سیمې د تاریخي او جغرافیوی حالت د پیژندنې په اړه د حلیمي صاحب ترسره کړې څېړنه د یو ارزښتناک او په دې لړ کې د ترسره شویو کارونو د یوې بې جوړې او بې سارې اثر په توګه ارزوم. نوموړي په دې اړه د نورو د لا پراخو څېړنو سپارښتنه کوم چې په دې هکله خپلو هراړخیزو مطالعاتو ته دوام ورکړي او د دې څېړنې لمنه داسې وغځوی چې هره برخه یې د یو ځانګړی اثر بڼه خپله کړي. نورو لیکوالو او څېړونکو څخه هیله لرم چې د حلیمی صاحب د څیړنې په څیر د ورته آثارو په لیکلو سره د پښتني تاریخ نور ډیر تیاره ګوټونه روښانه او له دې لارې زموږ فرهنګي زیرمه بډایه کړی. د مطالعې مینه وال د دې ارزښتناک اثر لوستلو ته رابولم او لیکوال ته یې د علمي او فرهنګي خدمتونو په ډګر کې د لابریالیتوبونو په هیله او دعا خپلې خبرې پای ته رسوم.

په درنښت

څېړنوال سید محی الدین هاشمي

کابل – احمدشاه بابا مینه

د ۱۳۸۷ کال د تلې شلمه نیټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

وردګ (قوم، سیمه او کلتور) د هغه ښکلي اثر نوم دی، چې زموږ ځوان فرهنګپال ښاغلي څېړنيار محمد حامد حليمي د یوې داسې کلتوري تندې د خړوبولو په موخه لیکلې دی چې د وردګو د لوی او پوهنپال قوم هر اوسیدونکي او د افغانستان د تاریخي څېړنو د بهیر لارویانو احساسوله. په دې کې شک نشته چې د یوه قوم، هیواد او سیمې لویه بریا د هغه د وګړو په لاس کې ده چې څرنګه وکولای شي خپل ځان، خپل کلتور، خپل دودونه او خپله سیمه نورو ته په اغیزمن ډول ور و پیژني چې ښاغلي حلیمې په دې لاره کې نه ستړې کیدونکې هلې ځلې کړې او تر خپله وسه یې د خپلو خلکو، سیمې، کلتور او دودونو په معرفي کولو کې ملي دنده ادا کړې ده. سره له دې چې ښاغلی محمد حامد حلیمي د روغتیا په څانګه کې زده کړې کړي دي او په خپله ځانګړې څانګه کې هم په بري سره پر مخ روان دی، خوله خپلو خلکو سره یې د مینې اظهار په داسې یوه ګټوره تاریخي ټولګه کې څرګند کړی دی چې ستاسو د مطالعې وړ ده.

د ښاغلي حلیمي تاریخي ټولګه په عمومي توګه په دریو برخو ویشل شوې ده چې د وردګو د قوم تاریخي لرلید، د ولایت په توګه د دې سیمې معرفي کول او په دې سربیره یې د سیمې پر ځینو دودونو هم رڼا اچولې ده او په دې لړ کې د نورو لیکوالو لپاره د یوې سالمې سیالۍ لاره پرانیسې ده.

زما په آند هره لیکنه د ګڼو مثبتو ټکو تر څنګ هرو مرو یو لړ نیمګړتیاوې لري چې د ښاغلي حلیمي لیکنه موږ له دې قاعدې څخه مستثنی نه شو ګڼلای، خو دغه ټولګه هغو ټولو څېړونکو او لیکوالانو ته د ګټورو لیکنو د لړۍ د پیل کیدو لاره پرانیزي چې د دې کتاب معلومات ورته کافي نه ښکاري. نو هیله ده چې د هیواد په کلتوري ډګر کې همداسې یوه لړۍ پیل او په دې هکله نورې ګټورې څېړنې رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي حلیمي څېړنه زیاتې ځانګړنې لري چې ځینو ته یې په دې سریزه کې په لنډه توګه اشاره کیږي:

لومړی: څېړنیار محمد حامد حلیمي د خپلې لیکنې د هرې خبرې لپاره ګڼ تاریخي لاسوندونه ذکر کړي او د څېړنې د چارو هغه بنسټونه یې تر ډېره حده په نظر کې نیولي دي چې د یوې غوره لیکنې لپاره اړین دي.

دویم: د وردګو د تاریخي څېړنو په هکله دغه لیکنه ځکه د زیات اهمیت وړ ده چې په دې لړ کې تر دې مهاله یوازینی لیکنه ده چې د تاریخي لرلید او د سیمې د معاصرې پیژندې تر منځ یې انډول ساتلی دی او په داسې ډول یې معرفي کړې ده چې د موضوع حق تر ډېره حده په ښه توګه ادا شوی دی.

دریم: لیکوال توانیدلی چې د خپلې لیکنې په لړ کې تر ممکن حده پورې هغه معیارونه په پام کې ونیسي چې د ژوند په مختلفو برخو باندې راڅرخي او د ضروري برخو یادونه یې له پامه نه ده ویستلې.

سره له دې چې زه د څېړنیار محمد حامد حلیمي هڅه او هاند په دې هکله ستایم او نوموړي ته د دې سترې بریا له کبله مبارکي وایم، د خپلې ټولنې په کلتوري کړیو او لیکوالو باندې غږ کوم چې د دې مبارکې سیالۍ ډګر ته تر بل هر چا مخکې را وړاندې شي او د هغو بنسټونو په معرفي کولو کې خپله ملي دنده ادا او هغه څه برلا کړی چې ستاسو په نظر یې په دې لیکنه کې مناسبه یادونه نه ده شوې او یا هم چورلټ پاتې شوي دي.

د خپلو خبرو په وروستۍ برخه کې د دې خبرې یادونه هم اړینه بولم چې د وردګو کلتوري یون په پام کې لري چې د وردګو د تاریخي شخصیتونو، فولکلور، کلتوري آرونو، پوهنیزو چارو او نورو اړینو برخو کې هم د بیلو بیلو ټولګو او رسالو په وسیله څېړنه وکړي، څو خپل ګران افغانستان، خپلو خلکو، تاریخي او کلتوري کړیو ته د خدمت جوګه او په دې هکله ملي پور ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځلې بیا هم ګران حلیمي صاحب ته د دې ګټورې تاریخي ټولګې له کبله مبارکي وایم، د دې تاریخي خیړنې د چاپ سپارښتنه کوم او نوموړي ته په خپل ویاړمن ژوند کې د لا زیاتو بریاوو غوښتونکی یم.

مینه او مننه

ګل آغا احمدي وردګ

۲۱ تله ۱۳۸۷ هجری لمریز ۱۲ اکتوبر ۲۰۰۸ زیږدیز

کابل، افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او څو خبرې

خوښ یم چې خپل ګران هیواد افغانستان او میړنیو پرګنو ته یوه داسې رساله وړاندې کوم چې کیدای شي د هیواد د میشتو قومونو له ډلې څخه د یو ستر او میړني ټبر یعنې وردګو په هکله په کره دلایلو ولاړ یو لړ تاریخي معلومات وړاندې کړي.

هغه مهال چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې مې دنده تر سره کوله، نو تل به مې د خپلې مطالعې لپاره د اکاډمۍ له کتابتون څخه کتابونه اخیستل او هغه به مې لوستل. په ځانګړې توګه ما غوښتل څو د وردګو په هکله څه ناڅه معلومات راټول او د یوې مقالې په توګه په کومه مجله یا جریده کې خپاره کړم. خو له ډیر لټون څخه وروسته مې لږ څه معلومات وموندل او د لومړی ځل له پاره په دې حقیقت پوه شوم چې د وردګو په هکله د معلوماتو په راټولولو کې د مأخذونو په موندنه کې هغه شان چې زما زړه یې غواړي نه بریالی کیږم. له دې ټولو سره سره مې بیا هم د وردګو په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه مې د جرګې مجلې ته د خپرولو په موخه وسپارله. څه موده وروسته یوه ورځ مې پداسې حال کې د هیواد پیاوړی لیکوال او څیړونکی استاد حبیب الله رفیع سره لیدنه وشوه چې معاش مې اخیست او له روغبړ څخه وروسته یې راته وویل چې د جرګې مجلې له پاره ستاسو ترتیب کړې مقاله د نوموړې مجلې د کتنپلاوي له لوري ماته د کتلو لپاره سپارل شوې ده او زه غواړم چې په دې هکله له تا سره و ګورم او زیاته یې کړه څو د نوموړی دفتر ته ورشم.

بله ورځ د استاد حبیب الله رفیع دفتر ته ورغلم په مینه مینه یې د خپلو اسنادو له مینځ څخه هغه مقاله راویستله چې ما لیکلې وه د هغې د بشپړولو له پاره یې راته وویل چې ما د وردګو په هکله یو مهال یوه څیړنه پیل کړی وه، خو بیا د بوختیا له امله راڅخه پاتې شوه، ته دا موضوع په هراړخیزه توګه وڅیړه او ځینې مأخذونه یې هم راته په ګوته کړل. د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅنګ يې راته وويل چې که چيرې د مفرداتو د جوړولو په برخه کې کومې مرستې ته اړ شوې نو زه به درسره مرسته وکړم.
د استاد همدا لارښوونه وه، چې زه يې د وردګو په هکله د يوې څېړنيزه او معلوماتی ټولګې راټولولو ته وهڅولم. په حقيقت کې هغه څه چې ستاسو تر مخ دي، اصلي زړی يې همغه مقاله وه چې د وخت په تيريدو او د معلوماتو په ورزياتولو مې تر اوسنۍ بڼې پورې راورسوله.
د وردګ کلمه د تاريخ په پاڼو کې اوږده او لرغونې سابقه لري او له ميلاد څخه نږدې دونيم زره کاله تر مخه اټکل کيږي. دغه کلمه کله په قوم او کله هم په سيمه باندې پر يوه او بله بڼه کارول شوې ده. په سيدانو باندې د وردګو د ورګډولو خيالي افسانې او له مير سيد احمد څېور يا اوږد کوڅي څخه پورته د هغې د سلسلې مبهم توب هغه څه وو چې زه به يې تل ځورولم او آن له يو شمير مشرانو او مخورو څخه مې هم د دې افسانې په هکله يو لړ خبرې اوريدلې چې په حقيقت بنا نه وې چې ګواکې وردګ د مير سيد احمد ګيسودراز يا اوږدکوڅي اولاده ده او يا دې ته ورته نور فلکوري روايتونه زما تر غوږو هم رارسيدلي دي.
نوموړې ستونزې ته په پاملرنې سره مې دا عزم وکړ چې د تاريخي شواهدو او کره اسنادو په رڼا کې د لوموړي ځل لپاره خپلو ګرانو هيوادوالو ته داسې معلومات وړاندې کړم چې له يوې خوا د پورته يادې شوې فلکوري افسانې او له واقعيت څخه لرې قصې په څير دوديزه روايتونو باندې د بطلان کرښه راوکاږي او له بل پلوه په لوستلو يې لوستونکو ته د وردګو د قوم، سيمې او کلتور په هکله يو عمومي انځور تر لاسه شي.
د څېړنې ځينې کارونه مې سرته رسولي وو چې د قدرمن استاد ګل آغا احمدي وردګ صاحب يو ليک مې تر لاسه کړ چې په هغې کې له ليکوالو څخه غوښتل شوي وو څو د جغتو مهالنۍ په جريده کې د خپرولو له پاره خپل مطالب او ليکنې وروليږم. ما هم وغوښتل چې د وردګو په هکله د ليکنې يوه يوه برخه په نوبت سره د جغتو مهالنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورروليږم چې احمد صاحب هم دا خبره په ډېر ورين تندی ومنله او څو برخې يې د جغتو په مهالنۍ کې په پرله پسې توګه خپرې شوې. خو کله چې د وردګو د کلتوری يون له خوا د ۱۳۷۸ کال د غوره ليکوال او څېړونکي جايزه راکړل شوه نو دې کار ډېر وهڅولم څو تر لاس لاندې څېړنه چې ستاسو د لوستلو وياړ لري بشپړه کړم چې له نيکه مرغه په دې کار بريالی شوم.

د وردګو د تاريخ په هکله که چيرې د دې لړۍ هرې برخې ته تم شو نو کيدای شي په هره برخه يې ګڼ شمير کتابونه وليکل شي خو هغه څه چې ما د وردګو په هکله راټول کړي دي يواځې يو داسې پيل ګڼل دی چې نورو ليکوالو او څېړونکو ته د وردګو په اړه د څېړنې لاره هواروي او زما ټولګه په دې لاره کې د يوې کوچنۍ هڅې مثال لري. زه هيله من يم چې د هيواد نور ليکوال او څېړونکي له دې نيمګړې ليکنې څخه په الهام اخيستنې سره هر اړخيزې او بډايې څېړنې ترسره کړي او د وخت په تيريدو سره زما دغه هڅه په بشپړو او اغيزمنو څېړنو سره و پالي.

په پای کې د هيواد له نامتو ليکوالو، څېړونکو او استادانو او د افغانستان د علومو د اکاډيمۍ له غړو هر يو څېړنپوه استاد ميراحمد ګوربز، څېړنوال الحاج استاد سيد محی الدين هاشمي، څېړنوال استاد نصرالله ناصر او د ويسا د ورځپاڼې له چلوونکي قدرمن استاد زبير شفيقي څخه مننه وکړم چې د دې رسالې په بيا لوستلو سره يې زه ډېر احسان من کړم او هر يوه پر خپل وار خپلې غوره لارښوونې پر ما باندې پيرزو کړې. ټولو قدرمنو استادانو ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د سوکاله ژوند او اوږده عمر غوښتنه کوم.

د يادولو وړ بولم کومې لارښوونې او وړانديزونه چې استادانو په دې هکله ماته کړې دي نو ما هم تر ډيره حده په پام کې نيولې دي.بايد ووايم چې په ځينو مواردو کې مې دا خبره غوره ګڼلې چې که لوی خدای(ج) توفيق راکړ نو هره برخه به يې د ځانګړې رسالې په ترڅ کې په هر اړخيزه توګه وڅېړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه له فرهنګ پالونکي او د هیواد په مینه سمسور شخصیت ښاغلي استاد ګل آغا احمدی وردګ څخه چې تل يې زه هڅولی یم او د دغه نیمګړې رسالې په لوستلو سره يې د هغې زيار پر ځان واخيست او د لا ښه‌ایه کولو په لاره کې يې غوره لارښوونې او زیاتونې راڅخه ونه سپمولې، ډېره زیاته مننه کوم. نوموړی ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د روغ او له بریاوو څخه ډک ژوند غوښتنه کوم، په ګوتو او قلم يې دې تل برکت وي او قلم يې دې تل هیواد ته د چوپړ په لاره کې مخ پر وړاندې وچلیږي. قدرمن استاد احمدی د وردګو د راتلونکي له پاره هغه ماسترپلان ته ورته لیکنه هم راباندې و لوروله چې د دغه ټولګې په پای کې د ضمیمې په توګه چاپ شوې او تاسو يې د دې ټولګې په وروستۍ برخه کې موندلای شی.

همدا راز له خپل قدرمن، محترم او ګران پلار الحاج مولانا (حلیمي) څخه هم یوه نړۍ مننه کوم چې د دې لیکنې بشپړولو ته يې تل هڅولی یم او په دې برخه کې يې راسره نه هیردونکي مرستې کړې او په خپله پلارنۍ او هم مورنۍ مینه يې (ځکه مور مې کله چې زه دری کلن وم وفات شوې ده) نازولی یم، خدای پاک دې هغه ته د دارینو کامیابي او فردوس جنت په نصیب کړي.

په پای کې د هیواد له پیاوړی علمي شخصیت پروفیسور دوکتور زر جان بها څخه هم زیاته مننه کوم چې د دې ټولګې د چاپ لګښت يې پرځان واخیست او په دې برخه کې يې راسره مرسته وکړه. پوهاند صاحب ته د لوی خدای(ج) له دربار څخه د دنیوي او اخروي اجر غوښتونکی یم.

د یوه سوکاله، آباد او پرمختللي افغانستان په هیله

په مینه

محمد حامد حلیمي

۱۳۸۷/۷/۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ د انساني ټولنې

په اوږدو کې

مخکې له دې چې د وردګو په اړه خپل بحث پيل کړم، د يادونې وړ بولم چې د پښتو او پښتنو په باب په کافي اندازه څيړنې او ليکنې ترسره شوې دي، نو ځکه د بحث د نه اوږدولو په موخه يواځې په يوه لنډه او ځغلنده کتنه بسنه کوم.

د دې له پاره چې په انساني لرغونو ټولنو کې د وردګو ځای او موقف څه ناڅه روښانه کړو، د هغوی په منځ کې وردګ د يوه ستر ټبر په توګه ومومو او له وردګو څخه تر مخه په ټولنيزو ډلو کې د وردګو ځای وپيژنو، نو د خپل بحث لړۍ له آريايانو څخه را پيل کوم.

آريايان د انساني ټولنې يوه ستره برخه ده، چې د پيړيو پيړيو ځلانده او وتلی تمدن په درلودلو سره يې ډير ملتونه په خپله لمنه کې را نغاړلي او بشری ټولنې ته يې وړاندې کړي دي.

د آريايانو اصلي ټاټوبی آريانا ويجه چې د پامير لوړې ځمکې او د آمو سر چينې وې چې(د اصيلو يا نجيبو خلکو ځمکه ده)، ښودل شوی دی. د وخت په تيريدو او د دوی د شمير د زياتيدو او نورو بيلابيلو لاملونو له کبله آريايان نورو سيمو ته خواره واره شول او هلته يې خپل ژوند پيل کړ،(۱). ځينو يې د هندوکش په شمالي او جنوبي لمنو کې استوګنه غوره کړه، ځينې يې د هريوا (هرات) خواته ولاړل او دريمه ډله يې د باختر او هندوکش له شاوخوا څخه د کابل، خيبر او نورو لارو څخه تير او د اباسيند او ګنګا تر منځ يو ځلانده مدنيت رامنځته کړ. له آريايانو څخه يو مشهور دينی کتاب چې (ويدا) نوميږي او د حضرت عيسي (ع) له ميلاد څخه ۱۴۰۰ کاله د مخه ليکل شوی او تر اوسه پورې پاتې دی چې د دې قوم په تاريخ کې د ډير ارزښت او اهميت وړ شميرل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آریایي قبیلو په ډله کې یوه هم د پکهت (پښتنو) قبیله ده، چې په ریګویدا (د ویدا د کتاب یوه برخه ده) کې یې نوم یاد شوی دی او دا خبره څرګندوی چې دې اولس له میلاد څخه څوارلس سوه کاله د مخه هم شتون درلود.

په ویدا کې پکتها د پښتنو د پاچا او د پکهت یاني د پښتنو د قوم په نومونو څو ځایه او په پر له پسې توګه راغلي دي.

هغه وخت چې د پکهت قبیله د خپلې لومړنۍ لېږدېدنې په وخت کې د هندوکش سهیلي برخوته راکښته شوه، نو ورو ورو د آریانا په جنوب ختیځو سیمو کې میشت شوه چې د دوی سیمه د پکتیا، پښتیخا، پختیښا، پښتنخا، پښتونخا او پښتونخوا په نومونو یاده شوه، چې د یونان مشهور او نامتو تاریخپوه هیرودت(۴۲۵ – ۴۸۴ م) او د یونان نامتو جغرافیا لیکونکی بطلیموس کلودیوس (د دوهمې میلادي پیړۍ په لومړۍ نیمایی کې یې ژوند کاوه)، هم نوموړي حقیقت ته په خپلو آثارو کې اشاره کړې ده.

د پښتو په کلاسیکو ادبیاتو کې هم پورتنۍ کلمې راغلي، چې د بیلګې په توګه د ښکارندوی غوري(۵۶۹-۶۰۲ هجری ق)، د سلیمان ماکو په تذکرة الاولیا، د پټې خزانې په سریزه(په چاپي نسخه کې پښتونخوا او په اصلي نسخه کې پښتنخا راغلې ده(۲) چې دغه حقیقت په ځینې نورو آثارو کې هم کله په یوه او کله پر بله بڼه هغه په ګوته کولی شو.

پښتانه چې د تاریخ په اوږدو کې یې د خپل لرغونتوب ډېر پړاوونه وهلي او ډول ډول قبیلوي جوړښتونه یې درلودل، په عنعنوي توګه په لاندینیو پنځو سترو ټولنیزو ګروپونو ویشل شوي چې عبارت دي له:

1. غرغښتي پښتانه
2. سړبني پښتانه
3. کرلاڼي پښتانه
4. بیټني پښتانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. متوزي پښتانه چې غلجي او لودي پښتانه ترې مقصد دي،(۳).

پورتني یاد شوي ګروپونه هر یو په خپل وار په لس ګونو نورو ډلو ویشل شوي دي.

لکه څرنګه چې زموږ بحث پر وردګو باندې راڅرخي او د پښتنو دغه قبیله په پښتني قبیلو کې په کرلاڼی کورنۍ پورې اړه لري، نو ځکه خپل بحث ته د کرلاڼی کورنۍ په اړه ادامه ورکوو.

په پښتنو قبیلو او ټبرونو کې یو هم د کرلاڼي ټبر دی، چې په بیلابیلو څانګو او ګروپونو ویشل شوی دی. د کرلاڼیو د پلرونو او نیکونو په اړه ګڼ او مختلف روایات شته دي. د بیلګې په توګه دلازاک چې د کرلاڼي پښتنو یوه عمده څانګه ده ، عقیده څرګندوي چې د کرلاڼ پلار سید قاف نومید، چې په اتم پښت کې حضرت امام حسین (رض) ته ور رسیږي.

د خټکو قبیله د کرلاڼي پلار هونی بولي او شیتک عقیده لري چې کرلاڼی د کوم شهزاده زوی وو. همدا راز د خوګیانیو ښاخ عقیده څرګندوي چې دی د عبدالله اورمړ زوی دی.د افضل خان خټک په (تاریخ مرصع) کې د تاریخ خان جهاني په روایت دا پیښه داسې بیانوی چې د ذکریا او عبدالله په نومونو دوه کسان وو، چې یوه یې کړایي او بل یې یو هلک پیدا کړ. څرنګه چې عبدالله نومي کړایی او ذکریا نومي هلک پیدا کړی وو او عبدالله اولاد نه درلود نو هغه ته یې وویل چې دا هلک ماته راکړه او زه به تاته کړایي درکړم او هغه هم ومنله،(۴).

د کرلاڼي د اولادې په اړه ځیني خلک وایي کله چې کرلاڼ نومی ماشوم نرۍ ته سترګې پرانیستې نو په هغه ځای کې لښکر یوه شپه تم شوی او بیا له هغه ځایه تللی و. دغه ماشوم د اوسپنې تر یوې کړایي لاندې و او بیا د عبدالله نومي له خوا و موندل شو چې د اورمړو د قبیلې څخه و، نو د کړایی د نوم له کبله د کرلاڼي نوم پرې کیښودل شو.

خو اروابناد اکاډیمسین پوهاند رشاد بیا دغه تشبیه د مضحکو تشبیهاتو له ډلې څخه ګڼلې او د «حیات افغاني» پښتو ژباره کې چې د نوموړی حاشیه او تعلیقات ورسره مله دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه بحث د پاڼې په لمن ليک کې د دغې تشبيه په اړه ليکي«دا هم له مضحکو تسميو څخه ده»،(۵).

محقق عبداللطيف ياد طالبي د «پښتنې قبيلې» په اثر کې خپل نظر داسې څرګندوي: له دې کبله چې د کرلاڼي د قبيلې وګړي تر ډيره بريده له کرکيلي او کرنې سره سروکار لري، نو د کرلاڼي نوم هم له همدې کبله په دغه ټبر باندې ايښودل شوی دی،(۶). ماته هم د کرلاڼي د نامه د څرنګوالی په باب د ښاغلي يادطالبي روايت د نورو په پرتله په دې اړه د منلو وړ او ډيره په ځای او غوره نظريه ښکاري.

همدارنګه په څو ماخذونو کې په متواتر ډول دا خبره راغلې ده چې دغه هلک(کرلاڼ) د ژمی په مېنه (هستوګنځي) په لويديځ افغانستان کې پيدا شوی و او عبدالله اورمړ له دې کبله هغه په زويتوب ومانه چې نارينه اولاد يې نه درلود، او د نوموړي روزنه او پالنه يې په غاړه واخيسته. کله چې بلوغ ته ورسيد، نو خپله لور يې ورته نکاح کړه چې له هغې څخه يې دوه زامن و زيرېدل، چې په يوه باندې د کودي او په بل باندې يې د ککي نوم کيښود. وروسته بيا د دې هر يوه له لمنې څخه ډير نور ښاخونه او قومونه رامنځ ته شول.

ښاغلي پوهنوال محمد عمر روند مياخيل په خپل اثر «د پښتنو قبيلو شجرې او مېنې» کې د شيرين خان ناصر د «پښتنو قبيلو د مېنې شجرې او نومياليي» له قول څخه ليکلي چې: کرلاړی يو پخوانی آريايي قوم او مضبوط پښتانه دي،(۷).

په ټوليزه توګه هغه پښتانه قومونه او ښاخونه چې د کرلاڼ له لمنې څخه پيدا شوي دي د کرلاڼي يا کرړاني پښتنو په نوم يادېږي.

خو د دغه ټولو روايتونو تر څنګ ارواښاد علامه پوهاند حبيبی د «افغانستان لنډ تاريخ» کې کرلاڼي سوچه پښتانه بللي او وايي چې دغه پښتانه له غرغښت، بيټني او سړبن سره خپلوي لري.

د کرلاڼي په کورنۍ کې دلازاک، منګل، خوګياڼي، اپريدي، خټک، وزير، بنوڅي، دوړ، ځدراڼ، اتمان خيل، ځاځي، توري، وزير، ګوربز، تڼي او نور قومونه شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي شواهد څرګندوي چې کرلاڼيو د پښتنو په تاريخ کې ډيره مهمه برخه اخيستی ده که څه هم چې په هندوستان کې د لوديانو د سلطنت په زمانه کې د کرلاڼيو قبيله دومره مشهوره نه وه، خو د سوري کورنۍ د واکمنۍ پرمهال دغې قبيلې ډير شهرت وموند او له دې قبيلې څخه دوه نوميالی هر يو تاج خان او سليمان خان په دې موده کې د خورا زيات شهرت خاوندان شول چې د جمال خان کرلاڼی زامن وو. په لومړي ځل د پښتنو په تاريخ کې د تاج خان او سليمان خان نومونه د شيرشاه د جرنيلانو په توګه ياد او د قنوج په جګړه کې ښه و ځليدل چې شيرشاه نوموړې جګړه د مغلی پاچا همايون په وړاندې ګټلې وه. (۸).

لکه څرنګه چې مخکې يادونه وشوه چې کرړان يا کرلاڼ دوه زامن درلودل د کرلاڼ د لومړنۍ ميرمني لومړی زوی کودی او دوهم زوی يې ککی نوميده.کودی دوه ميرمنی درلودې له لومړۍ ميرمنې څخه يې دوه زامن وو، چې مشر يې دلازک نوميده او له خپل وورور اورکزي څخه دوه کاله مشر و او د دلازاکو قبيله ورځينې پيدا شوې ده په لومړي سر کې دغه قبيله په ډيرې چټکۍ سره زياته شوه خلک يې ډير زړور وو، ډير ځايونه يې د خپل موجوديت او ځواکمنتيا په لومړيو پړاوونوکې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل خو وورسته يې بيا سختې ماتې سره مخامخ شول چې اوس مهال په پيښور، چهچه، ضلع هزاره، دکن او نورو سيمو کې ميشت دي. بايد يادونه وشي چې ځينې مؤرخين د يادو شوو قومونو جرړې په اوسني افغانستان کې وچې بولي.

د اورکزي د ټبر ځينې څانګې د کوهاټ د ضلعې په غرنيو سيمو کې او ځينې نور يې د سپين غره ختيځ او د تيراه په جنوبي واديو کې ميشت دي چې د دې ټبر دولت زی او متوزي څانګې په شمير کې له نورو څخه زياتې دي.

د کودي د دوهمې ميرمنې زامن په ځينو مأخذونو(تواريخ خورشيد جهان، حيات افغاني او نورو) کې په دې ډول راغلی دي:

√ موسی زي

(c) ketabton.com: The Digital Library

- √ منګل
- √ توري
- √ هني
- √ وردګ(۹)(۱۰).

خو ځینو مأخذونو(پښتانه د تاریخ په رڼا کې او پښتني قبیلې) بیا دا ویش داسې راوړی دی:

- √ موسی زي
- √ منګل
- √ هني
- √ وردګ(۱۱)(۱۲).

په دې ښاخونو کې ځینو تاریخپوهانو هني د کرلاڼي قبایلو یوه مشهوره څانګه بللې ده، خو ځینې نور لکه د خورشید جهان مؤلف په دې باور دي چې د دغه زوی چې نوم یې هني دی، کوم اولاد په نرېنه کې نه دی پاتې شوی.

«پښتني قبیلې» د «بنو تاریخ» له قوله لیکي چې: د هني قبیله په بنو کې له منګلو سره یو ځای اوسیده چې تر اوسه پورې په دغه ملک کې د هني منګلو په نامه شهرت لري. د شیتک اولاده چې بنوڅي دي، نژدې ۶۰۰ کاله وړاندې یې هني او منګل له دغې سیمې څخه وشړل. ځینې یې هندوستان ته لاړل او ځینې یې د منګلو د قبیلې په لویدیځ غره کې میشت شول.

د توري د څانګې په اړه نظریات مختلف دي او توري ته توریزي هم ویل کیږي. د دې قبیلې یادونه بابر د ۱۵۰۵ م کال په واقعاتو کې کړې ده. ځینې دوی ته د نسل له مخې مغل هم وایي خو ځینو بیا هندوان بللي دي چې دا دواړه نظریې سمې نه ښکاري او ډیرو مؤرخینو دا خلک د کرلاڼیو پښتنو په نوم باندې نومولي او له همدې قول سره موافق دي.(۱۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا قبیله د هوت شمال او د سپین غره جنوب ته د کرمې د سیند په دواړو غاړو پرته ده.

د نورو ښاخونو په اړه د نظر ډیر توپیر نه لیدل کیږي، نو ځکه مې یې له راوړلو څخه دلته ډډه وکړه.

لکه مخکې یې چې یادونه وشوه د کودي بن کرلاڼ د دوهمې میرمنې د زامنو له ډلې څخه یو هم وردګ دی چې په تاریخي لحاظ له همدې ځای څخه د دې قوم په اړه زموږ څیړنه پیل کیږي. په وردګو باندې د د خپلې څیړنې په پیل کې باید دغه حقیقت په ډاګه کړم چې وردګ به لومړی په دریو برخو کې تر بحث لاندې ونیول شي:

- د وردګ د کلمې په اړه او د تاریخ په اوږدو کې په دې قوم، ځای او سیمې باندې د هغه اطلاق.
- وردګ د یو ستر قوم په توګه
- د وردګو سیمه او وردګ د ولایت په توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې

د وردګو په اړه چې د معلوماتو هرې برخې ته تم شو، نو لیدل کیږي چې له بده مرغه د نورو قبیلو په څیر په دې برخه کې زیات معلومات نه تر سترګو کیږي او ډیره پاملرنه نه ده ورته شوې. د وردګو په باب د کره تاریخي اسنادو د پلټلو او څیړلو مسئلې ته د پام وړ توجه نه ده شوې. په ځینو مواردو کې د لیکوالو له خوا څو محدودې کرښې ورته ځانګړې شوې او په ځینو مواردو کې سره له دې چې کره معلومات موندل کیدای شي یا خو تر اوسه د پوهانو او څیړونکو تر ګوتو شوي نه دي او که لاس ته ورغلي هم دي یواځې د سینو یا ټټرونو په محدوده کې پاتې شوي چې په متواتر ډول له یوه پښت څخه بل ته لیږدول کیږي او د یوې ځانګړې مجموعي یا ټولګې په توګه یې د چاپ ویاړ نه دی موندلی.

له دې څخه نو بویه چې وردګ لیکوال او څیړونکي باید په خپله ملا کلکه وتړي او د ژوند په ټولو برخو کې د خپل هویت ریښتنی تاریخ خپل هیواد او ټولنې ته وړاندې کړي.

په ځینو ماخذونو کې د وردګو په اړه یواځې دوه درې کرښې راغلی دي چې یوه بیلګه یې دلته د نمونې په توګه راوړم:

در وجه تسمیه وردګ همین قدر میتوان ګفت که وردګ نام قبیله یی از قبایل پشتون است و نام قبیله بر محل آنان. یعنی بر این ولایت اطلاق شده است به عباره دیګر وردګ به حیث ولایت عبارت است از تسمیه ظرف به اسم مظروب،(۱۴).

د وردګ کلمه د تاریخ په اوږدو کې په بیلابیلو بڼو راغلې او نامتو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او څیړونکو په خپلو آثارو کې د هغې یادونه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پياوړي ليکوال پوهنوال استاد رسول باوري په خپله يوه ليکنه کې چې د سلام فرهنګي ټولنې په ويب پاڼه کې خپره شوې ده، په دې اړه داسې ليکي:

«لرغونپوهانو او مؤرخينو د لرغوني او تاريخي وردګ په اړه هغسې چې وړ ده، زياتې ځانګړې تاريخي ليکنې او څيړنې نه دي کړي، خو د افغانستان په ټوليز تاريخ کې د وردګو ولايت او په هغه ولايت کې د ميشت اولس هغه ونډه بر ملا ده، چې د ټول هيواد په سترو وياړنو او بريمنو سوبو کې شميرل کيږي. د وردګو اوسنی ولايت او د هغه اړوندې سيمې زموږ د هيواد په لرغونو دورو او تاريخي پيرونو کې ټاکونکي او نه هيريدونکي څپرکي لري، چې په دې لنډه ليکنه کې د ټولو هغو را يادول شونی کار نه دی، خو له آريايي پير وروسته په بيلا بيلو دورو کې د وردګو او د هغه ولايت اړونده سيمې په يوه يا بل ډول را يادې شوي او د هيواد په ټوليز تاريخ کې يې ونډه څرګنده شوې ده»،(۱۵).

د وردګ د کلمې د تاريخ په اړه ښاغلي اروانښاد احمد علی کهزاد په «تاريخ افغانستان» کې ليکلي چې:

ويشتاسپ وروسته له دې څخه چې سل آسونه، زر غويان او لس زره ميږې يې قرباني کړي، نو يې وغوښتل ترڅو دومره ځواک ورکړل شي چې د نورو کارونو ترڅنګ د (وردهکا) قومونه د حيواناتو له عبادت څخه خلاص کړي،(۱۶).

د ورديکا او برسا يا وردګ بريښي په ويدونو کې هم راغلي دي. د ويدونو زمانه د حضرت عيسی د زوکړې څخه دوه زره يا دوه نيم زره کاله پخوا ده او دا به غالباً په تاريخي اسنادو کې د ويردوک يا وردګ تر ټولو لرغوني يادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د آريانا ويجه د شپاړس سيمو يادونه شوې ده، چې په هغوی کې اوومه د ويردک يا وردګ په نامه ياديږي،(۱۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنیو څرګندونو څخه ښکاري چې په اویستا کې د وردهکا کلمه په بشپړه توګه او کټ مټ همغه د (وردک) له کلمې سره سمون خوري او اوسني وردک همغه د وردهکا قومونه دي، چې په اویستا کې یې یادونه راغلې ده.

د یونان نامتو تاریخپوه بطلیموس او نورو تاریخپوهانو د سکندر د استحکاماتو د یادولو په ترڅ کې له اورتسپانا یا کابورا چې اوسنی کابل دی، یادونه کړې ده او د هغه اوسیدونکي یې د کابل تی Kabolitea په نامه یاد کړي او د کابل څو نژدې او ترځنګ (مجاورې) سیمې لکه ارغنده یا ارګردا Argurada، لوګر یا لوکرنا Locarana او وردګ یا بګردا Bagarada په نومونو یادې کړې دي.

کلاوس بطلیموس په دوهمه میلادي پیړۍ کې د پارو پامیزاد parapamisade هندوکش په شاوخوا کې د اورتیکانه ortikana په نامه یو ځای راوړی چې د اوسني وردګ له کلمې سره لفظي ډېر نژدیوالی لري او هم زیاتوي چې د کابل او د سرچېنې نه څیرمه سیمه کې د بګردا Bagarada ښار دی، چې د وردک war dak له نامه او موقعیت څخه لیرې نه دی. BARDAGA ، BaGRADA امکان لري چې د یونانیانو Bagarda وي چې د زند اوستا له vaekeneta سره یو دي.

په اوومه عیسوی پیړۍ کې چېني زایر هیون څانګ په خپله سفر نامه کې لیکلي دي چې په هغې کې یې داسې راوړی دي:

کله چې نوموړی زایر په ۶۴۴ میلادي کال له هند څخه د چېن د سفر په لار کې کابل ته رارسیږي، له کاپیسا څخه ۱۵ ورځې د جنوب خواته سفر کوي او verana یا اوسنی بنو ته رسیږي . بیا شمال لویدیځ خواته ځي او له هغه ځایه ۵۰۰ لی (۱۰۰ میله) د شمال خواته ځي او د ورګي ستانه vargi sthane سیمې ته رسیږي چې کېدای شي دغه نوم په اصل کې verdergi sthane وي. چې محشي یې هم د وردګو سیمه بولي چې د غزني شمال خواته څلویښت میله لیرې واقع ده. د پورتنۍ لیکني په یوه برخه کې د بطلیموس له قوله د اورتیکانه نوم راغلی او هغه د وردګ سره نژدې ښودل شوی دی. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پیاوړی لیکوال ښاغلی سرڅیړونکی رازقی نړیوال له دغه قول سره موافق نه دی او د خپل اثر(د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې) د دوهم ټوک په ۲۴۰ مخ کې لیکې چې اورتیکانه یا اورتا کانه د اریانه (هرات) د یوې لرغونې استحکامې کلا نوم دی چې اوس د قلعه اختیارالدین په نامه شهرت لري او په تاریخي اسنادو کې یې له دې په بل کوم ځای کې داسې محل نه دی معرفي شوی او په دې باره کې د صبا د مجلې په یوه ګڼه کې مفصل معلومات وړاندې شوې دي،(۱۸).

همدا راز د معتبرو منابعو او اخځلیکونو په حواله د یما پاچا د کهاله د پاچاهانو (د بخدي یا آریانا) د شهنشاهي ایالتونو (۱۹) له ډلې څخه په اویستا کې شپاړس ایالتونه راغلي دي، چې یو یې هم ویکره ته، وای کرته، ویکترا Vaekereta ده، چې غالب ګمان دا دی چې د بطلیموس باګردا به عبارت له ویکرتا څخه وي او اوسنی نوم یې وردګ دی، چې د کابل سیند سره یې د اتصال کړی بشپړه کړې ده،(۲۰).

د هیواد لوی مورخ علی احمد کهزاد په خپل اثر (آریانا) کې د انګریزی پوه کننګهم د اثر (جغرافیایی قدیم هند) د لومړی جلد د ۳۸ مخ پر استناد راوړی چې ډیره شونې ده چې ویکرتا هغه نوم وي چې د کابل حوزې ته د دغه آریایي ټبر نونتو ته اشاره کوی،(۲۱). یعنی د وردګ ټبر ته.

په ویدي او تر هغه وروسته اوستایي متنونو کې د ویکرتهه او کوبها تر ټولو نامتو سیمو څخه یوه ښېرازه سیمه یورګیتا یا اوسنی وردګ او د هغه اړوندې سیمې ګڼل شوې دي(استاد رسول باوري دا قول د پښتنو د نوی او پخوانی تاریخ چې عبدالرزاق پالوال لیکلی او په کال ۱۹۹۴ کې خپور شوی د ۳۸۸ مخ په حواله راوړی دی)،(۲۲). د هخامنشیانو په وخت کې دا سیمه د ستاکیدیا په نوم یادیده چې د څلورو نورو سیمو سره یې کلني مالیات ۱۷۵ تالانه ته رسیدل(استاد باوري دا قول د افغانستان لنډ تاریخ چې علامه عبدالحی حبیبي لیکلی او په ۱۳۴۶ کال کې په دولتي مطبعه کابل کې خپور شوی، د دوهم ټوک د ۲۸ مخ په حواله راوړي دي)(۲۳). د آلماني څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوخاربريتس په وينا يوناني مورخينو هم د ستاکيديا په نوم د يونان باختري يو ايالت ياد کړی دی، چې د وردګو سيمه يې تر ټولو نامتو سيمه بلل کېده(دا قول استاد باوري د پوهاند مجاور احمد زيار د پښتانه ورونه مليتونه اثر چې په کال ۱۳۶۶ د کابل په دولتي مطبعه کې چاپ او خپور شوی دی د ۵۴ مخ په استناد راوړی دی)،(۲۴).

په کوشاني پير کې د وردګو اړوندې سيمې د نړيوالو لارو په مسير کې د سترو کاروانونو د تم ځايونو له پاره د امن او ډاډمن چاپيريال ځای وو چې د اوسيدلو مناسب ځای يې درلود، چې د سترو سوداګريزه کاروانونو تر ټولو نامتو ځای د کوټه اشرو په نوم تم ځای و. چې د افغانستان د تاريخ په اسلامي پير کې يې پوره نوم درلود او د وريښمو د لارې سهيلي کرښه يې د هند له پوتالی پوترا څخه د بلخ له ستر مرکز سره نښلوله.

په اسلامي پير کې هم د وردګو د ټبر او سيمې په اړه بيلابيلو مؤرخينو، جغرافيه پوهانو او سيلانيانو له خوا زياتې يادونې شوې دي. د بيلګې په توګه يو شمير ليکوالو د جګړه ايزو پيښو په اړه د دې سيمې يادونه کړې ده، لکه په ۴۴۳ هجری کال کې د وردګو په خماري دره کې د سلطان محمود د ځواکونو په لاس د الف ارسلان ماتې خوړل يادولی شو. يو شمير نورو بيا د دې سيمې د نامتو مبارزينو په اړه د دې سيمې يادونه کړی ده. لکه غازی محمد جان خان وردګ چې د هيواد په تاريخ کې ستر وياړ ور په برخه دی او داسې نور،(۲۵).

ښاغلی غبار په (جغرافيايي تاريخي افغانستان) نومې کتاب کې وردګ د ګندهارا د لرغونی ولايت يوه برخه بللې او ويلی يې دي چې: ګندهارا په پيښور، اټک، يوسفزی، هشتنګر، سوات، باجوړ، بونير، ديره ننګنهارا، لمپاکا(لغمانات)، کنړونه، اسمار، کابل، لوګر، وردګ او کاپيسا باندې ويشل شوی دی،(۲۶).

وردګ د هغه ولايت نوم دی چې په ۱۳۴۳ کال کې د خلکو د اداري او ټولنيزو ستونزو هواري له کبله له امله د هيواد په اداری چوکاټ کې د نورو اداری واحدونو سره يو ځای رامينځ ته شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ په لغمان ولایت پورې اړوند د یوه کلی نوم دی، چې د ټیګریو شمال لویدیځ لور ته د ۵,۳کېلو مترو په واټن کې د ختیځ طول البلد په ۷۰ درجو ۱۰ دقیقو او ۴۰ ثانیو او د شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو ۴۰ دقیقو او ۱۵ ثانیو کې موقعیت لري،(۲۷).

نو ځکه ویلی شو چې د وردګ کلیمه د دې سیمې او قوم لپاره د هغې د اطلاق ډیره اوږده پخوانۍ سابقه لري چې د حضرت مسیح له میلاد څخه ۲۵۰۰ کاله مخکې اټکل کیږي.

تر دې دمه مو ټول هغه څه تر نظر تیر کړل چې په انساني ټولنه کې یې د وردګو ځای را په ګوته کړ او هم مو ولوستل چې وردګ څه نوی نوم او کومه کلیمه نه ده بلکې ډیره اوږده پخوانۍ سابقه لري. د خپلې څیړنې په دې برخه کې به تاسو په دې هکله معلومات ولولی چې د تاریخي کره اسنادو په رڼا کې وردګ د یوه ستر، ځواکمن، میړني او غیرتي ولس په توګه را پیژني.

د وردګو ســــــتر

او میړنی ټبر

لکه چې مخکې مو یادونه وکړه، وردګ د پښتنو د یوه ستر ټبر نوم دی چې د نسب له پلوه د کرړاني یا کرلاڼي د زوی (کودي) باندی ورګډیږی.(۲۸)

که څه هم چې د څیړنې په لومړی سر کې مو یادونه کړی ده چې پښتانه په پنځو سترو ډلو ویشل کیږي خو بی ځایه به نه وي چې د پښتنو د تاریخ د مؤلف قول هم دلته راوړو. د (پښتنو تاریخ) لیکوال ارواښاد قاضي عطا الله خان د پښتنو قبیلې په دوو غټو برخو ویشلې دي:

لومړی د مغربي افغانستان پښتانه او دوهم د مشرقي افغانستان پښتانه.

وروسته بیا د مغربي افغانستان د پښتنو سترې قبیلې داسې راپیژنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1- ابدالي
2- غلجي
3- ترين
4- برېسې
5- کاکړ
6- ناصر
7- وردګ
8- پاونده،(۲۹).

يعنې دا چې مرحوم قاضی عطاالله خان هم وردګ د پښتنو د يوه ستر وګړنيز ټبر، يوې سترې پښې او يا يوې سترې څانګې په توګه ياد کړي دي.

وردګ د کرلاڼي د زوی کودي د دوهمې ميرمنې له اولادونو څخه يو زوی ګڼل شوی دی او په اصل کې کرلاڼي پښتانه دي.

له دې کبله چې د وردګو د قوم په هکله يو روايت دا دی چې وردګ يې د مير سيد احمد ګيسو دراز يا څښور سيد ته منسوب کړي دي او نوموړی قول په ځو بيلابيلو آثارو کې ذکر شوی دی.

لومړۍ به د دې روايت په هکله ځو شيبې تم شو او وروسته به د هغې د ناسم والی په هکله وغږيږو:

تواريخ خورشيد جهان داسې راوړي دي: يو سيد چې مير سيد محمد ګيسو دراز نوميده او د سيد الرجال محمد بن اسمعيل اعرج چې د امام صادق خلف و، د سليمان غره ته راغی. له دې کبله چې صاحب د حالات او مقالات و، نو د شيراڼي، کاکړو او کرړاني خلکو ده ته مراجعه وکړه او د ده ولايت ته يې کلکه عقيده لرله. کله چې د مغلو د لښکرو په وړاندې نوموړي ته د دغه دريو قومونو د التجا په سبب، نوموړي دعا وکړه، نو هغه د مغلو د لښکرو بلا دفع او رفع شوه او دغه قومونه له هغې څخه په امان کې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. له دې پیښې څخه وروسته د دغه درې واړو قومونو سرداران نوموړي سید ته راغلل او خپلې لونې یې ده ته د نکاح له پاره وړاندې کړې او هغه هم وړاندې شوې میرمنې ځانته په نکاح کړې. د نوموړو ښځو څخه په ترتیب سره د شیرانۍ د سردار له لور څخه ستوریانۍ، د کاکړو د سردار له لور څخه مشوانۍ او د کړلانیو د سردار له لور څخه وردګ او هنې دنیا ته راغلل. وروسته بیا نوموړی سید بیرته د هندوستان په لور وخوځید او میرمنې یې د خپلو پلارونو په کورونو کې پاتې شوې چې اولادونه یې همدلته لوی شول او د دوی نسل همدلته وده وموندله او زیات شول،(۳۰).

د هیواد پیاوړی لیکوال او څېړونکی ښاغلی استاد حبیب الله رفیع دغه روایت یو فولکلوري روایت بولي او هغه له تاریخي واقعیت څخه لرې ګڼي.

تاریخ مرصع په دې هکله لیکي(زده کړه چې په زمانه د شیراني د حیات یو درویش صاحب د ولایت وه، چه نوم یې سید محمد وه او سلسله یې د نسب دا رنګ پیوسته ده: سید محمد د سید غور، سید غور د سید عمر، سید عمر د سید قاین، سید قاین د سید رجال، سید رجال د سید اسماعیل، سید اسماعیل د سید امام محمد باقر، سید امام محمد باقر د سید امام جعفر صادق، امام جعفر صادق د امام زین العابدین، امام زین العابدین د امام حسین، امام حسین د امیر المومنین حضرت علی کرم الله وجهه)،(۳۱).

د مخزن افغاني په هغو دوه قلمي نسخو کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د خطي نسخو په برخه کې په ۳۱۴ او ۱۹۶ شمیره باندې خوندي دي، وردګ یې په سیدانو باندې ور ګډ کړي دي،(۳۲) (۳۳).

هغه دلایل چې د پورتني روایت ضعف څرګندوي او په(حیات افغاني، د پښتنو قبیلو شجرې او مېنې او نورو ماخذونو هم راوړې دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد د حیات افغاني چې ژباړونکی یې محقق فرهاد ظریفي او محقق عبداللطیف یاد طالبی دي او د نوموړی په سریزه، تحشیه او تعلیقاتو د دانش

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرندویه ټولنې له خوا یې دویم چاپ په ۱۳۸۶ کال کې تر سره شوی دی، د ۴۳۷ پاڼې په لمن لیک کې د پورتني روایت د تیروتنې په اړه لیکي:
په تاریخ مرصع (۵۲۲ مخ) کې راغلي دي: هرګاه چې لښکر د امیر تیمور نژدې و کوه سلیمان ته راغی حضرت خواجه یحیی کبیر بختیاري (۸۳۴ هجري قمري مړ) له خپلو توابعو او لواحقو سره په خوا د غره کې و، مریدانو عرض وکړ چې یا شیخ امیر تیمور نژدې راغی مبادا چې کښیوزو، حضرت خواجه څه خاورې واخیستې درې ځله یې قل هوالله ولوسته او په لور یې د لښکر ورځولې په فرمان د حق تعالی په منځ د لښکر او د دوی حجاب پیدا شو، واړه مغل ګویا ړانده شول آواز یې د سړیو وارویده اما هیڅ یې نه لیدل. لښکر په تعجب شه او دا حقیقت یې په عرض د امیر تیمور ورساوه ویې وې (وویل) شاید په دا غره کښې اولیا الله شته. زر له دې ځایه وجارووزی لړ څه پستنه وجاروتل سترګې د مغلو بینا شوې. امیر تیمور وفرمایل چه له چا تحقیق وکړی چه دا ځای مسکن د کوم بزرګ دی. دغه مطلب افضل خان خټک(۱۰۷۵ هجري قمري زوکړه) له مخزن افغاني څخه ترجمه کړی دی، خو له ډېټي حیات خان څخه د دعا کوونکی نوم بدل شوی دی،(۳۴). یعنې دا چې ډېټي حیات خان د خواجه یحیی کبیر بختیاری په ځای د سید ګیس ګیسو محمد دراز نوم راوړی دی. چې د اروانباد علامه رشاد دا قول د دغې موضوع رد په روښانه توګه راپه ګوته کوي.
همدا راز مرحوم علامه رشاد لیکي: د ډېټي حیات خان دا خبره سمه نه ده. په روزنامچه غزوات هندوستان کې چې تیمور د لښکر کشیو لپاره وقف شوې ده لیکلي دي «روز نوزدهم ماه عساکر تیمور به قلعه نغر رسیدند از آنجا بر کلانیان(کسرړانیان) تاختند برخی از تیغ ګذرانیده شدند فرزندان ایشان را برده و اسیر ګرفت. هشتم ماه بر لب آب سند سایه افګند» نغر د اوسنی خوست په شاوخوا کې واقع و، په دغه روزنامچه کې د آریوب، شلوزان، بنو د نیولو او د هغو ځایونو د خلکو د وژلواو چور چپاو پیښې هم راغلې دي. د رشاد بابا له دې قول څخه له ورایه دا څرګندیږي چې د تیمور د لښکرو له شر څخه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یواځې دا چې کرلانیان خوندی پاتې شوي نه دي، بلکې ډېر شمیر یې ورځخه وژلي او اسیران کړي دي. نو ځکه د ډېټې حیات خان پورتني قول چې د سید محمد ګیسو دراز د دعا له امله د کرلانیو په ګډون ځینې نور قومونه هم ژغورل شوي دي، ناسم روایت دی.

د ضعف ځینې نور دلایل یې چې د حیات افغاني، د پښتنو مینې او شجرې او ځینې نورو ماخذونو په یو شان راوړي دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

لومړی: په مخزن افغانی کې چې لیکل شوي چې ګواکي د شیراني د ژوند په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د سلیمان غره ته راغلی و، دغه روایت ضعیف ښکاري ځکه چې وروسته په خپله د مخزن افغاني مؤلف لیکلي دي چې شیرانی د سړبن ابن قیس عبدالرشید لمسی و او قیس عبدالرشید یې د جناب خاتم المرسلین محمد (ص) هم عصره ښودلی او سید محمد ګیسو دراز له ۸۰۰ هجري لمریز کال نه وروسته هندوستان ته ولاړ، نو څرنګه دا امکان لري چې د سړبن لمسی شیرانی چې د قیس عبدالرشید له څلورم پښت نه و، تر اتمې هجري پیړۍ پورې دې ژوندی وي.

په تاریخ فرشته کې لولو چې په ۸۱۰ هجري کال د سلطان فیروز شاه بهمني د واکمنۍ په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د ډهلي څخه دکن ته لاړ او په حسن آباد کې یې ګلبرګه ته نږدې خانقاه جوړه او دیره و چې تر اوسه هم هلته د ده مقبره د خاصو او عامو زیارتګاه ده.

احمد شاه بهمني چې په ۸۲۵ هجري کال کې د دکن په تخت کیناست او د سید محمد ګیسو دراز د مرګ کال هم ۸۲۵ هجري قمري دی(رشاد) نو هغه د سید محمد ګیسو دراز خاص مرید او معتقد و، چې ډیر کلي او قصبې یې د هغه د خانقا لپاره وقف کړل او تر اوسه هم د سید محمد ګیسو دراز اولاده په دکن کې شته، خو نه په هغه زیات شمیر چې د افغانستان خلک یې د ده اولاده بولي.

دویم: د سید محمد ګیسو دراز د نسب شجره چې د مخزن افغاني مؤلف راوړې ده او په هغې کې د ده یوولسم پښت د حضرت امام حسین سره ګډوي. د دغه مؤلفینو په نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۸۰۰ کلونو په پرتله یوولس پښته لږ دي. ځکه چې د حضرت محمد (ص) نه وروسته د منځني حساب له مخې په یوه پیړۍ کې باید لږ تر لږه درې پښته تیر شوي وي.

دریم: د مخزن افغاني نه پرته د دغه روایت له لپاره بل کوم ثبوت تر لاسه نشو او دا هم اټکل کیدای شي که دغه قومونه واقعاً د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه وای، نو کله چې په ۹۰۱ هجری کال کې بابر پاچا افغانستان ته راغی، نو په دغه وخت کې څنګه کیدای شول چې د وردګو او ګنداپوریانو شمیر دې دومره حد ته رسیدلی وي. په داسې حال کې چې د سید محمد ګیسو دراز او بابر پاچا تر منځ یوائې سل کاله وخت تیر شوی دی، نو دا څنګه منلی شو چې په یوه سلیزه کې دې له یوه تن څخه دومره اولاده منځ ته راشي څومره چې په دغه وخت کې ګنداپوریان، وردګ، مشواني او هني وو.

له دې نه پرته د بنو د تاریخ له څیړنو څخه چې د دغه کتاب په دریمه برخه کې راغلي دي څرګندیږي چې د شیخ محمد روحاني د ژوند په وخت کې د بنوڅیو ښاخ نژدی ۷۵۰ هجری کې د بنو سیمه له منګلو نه ونیوله او دا د هني هغه ښاخ دی، چې خپل ځانونه د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه شمېري. په داسې حال کې چې سید محمد ګیسو دراز په بنو کې د دغې قبیلې له میشته کیدونه سل کاله وروسته منځ ته راغلي دي، نو دا هیڅ کله امکان نه لري چې اولادونه د خپل نیکه له پیدایښت نه وړاندې په فتوحاتو پیل کړی وي.

یو بل داسې عجیب روایت هم شته چې د هغه له مخې وردګ د خپل نسب په اړه وایي چې زموږ اوسنۍ مقبوضه سیمه د سلطان محمود غزنوي له خوا د آبادۍ لپاره موږ ته راکړل شوې وه. حال دا چې د سلطان محمود غزنوي دوره د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت نه نژدې څلور سوه کاله قدامت لري. سلطان محمود غزنوي د اوویشت کالو په عمر په ۹۹۸ کال میلادي کې(۳۵) (چې له ۳۷۷ هجری لمریز یا ۴۱۹ هجری سپوږمیز کال سره برابر دی) پاچاهۍ ته ورسید. که د دوی دغه روایت سم وي، نو باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ټکی ته پاملرنه وشي چې څنګه کیدای شي چې د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت څخه څلور سوه کاله وړاندې د ده اولاده ملک آباد کړي.

یاد شوو دلایلو ته تر پاملرني وروسته د ځینو ثقه پښتنو دغه قول بې ځایه نه ښکاري چې وایي (په افغانستان کې چې کومو خلکو ته د خپل نسب په اړه معلومات نه وي. نو هغوی ځانونه د سید محمد ګیسو دراز اولاده بولي) او هغه فقره چې په مخزن افغاني کې لیکل شوې ده چې د سلطان بهلول لودي او نورو د واکمنۍ په دوره کې د دې قومونو د نسب ذکر راغلی دی، نو دا خبره هم سمه نه ده، ځکه چې سلطان بهلول لودي او سید محمد ګیسو دراز هم عصره یا یو بل ته په نږدی وختونو کې تیر شوي دي. په ۸۵۵ هجری کال سلطان بهلول لودي د ډیلی په تخت کښیناست او سید محمد ګیسو دراز تر ۸۲۵ هجري کال پورې په دکن کې ژوند کاوه، نو په دغو دیرشو کلونو کې د سید محمد ګیسو دراز اولاده دومره ډیریدای نشي څومره چې د دغو څلورو ښاخونو خلک په هغه وخت کې وو او نه په دومره لږه موده کې د دې امکان موجود و، چې د ده اولاده په دې ډول سره یو ځای شي او دومره زیاته شي.

د وردګ د نامه د تسمیې د وجې په اړه هم ځینې نومونې او تسمیې راغلی دي چې یوه یې هم تواریخ خورشید جهان راوړی او هغه داسې ده چې کله چې د وردګ بابا په پلار باندې د زوی د پیدا کیدو زیری وشو، نو د هغه مخې ته بته ګرځیده څرنګه چې بتې ته په دری ژبه کې وردک وایي نو نوم یې ورباندې وردک کیښود،(۳۶).

د دې تر څنګ د وردګ د نامه په هکله ما د سپین ږیرو څخه دا هم اوریدلي چې کله وردګ بابا نړۍ ته سترګې پرانیستې، نو پلار یې په وظیفه(عبادت) یا ویرد باندې ناست وو او ذکر یې کاوه چې ناڅاپه د زوی د پیدا کیدو زیری ورباندې وشو، نو نوموړی یې هم نوم(ویرد– ډک) یعنی له ویرد یا ذکر څخه ډک ورباندې کیښود.

خو په هر صورت د لغتونو او نومونو د ریښو پیژندنه په اروپایی ژبو کې Etymology بولي، د دغو ریښو پیژندنه کله کله پر علمي اصولو بنا نه وي او د لفظي ورته والي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې له حقیقت څخه لرې توجیه کیږي. دغسې عامیانه توجیهات او بې اساسه ریښې پیدا کول په انګریزی ژبه folk etymology بلله کیږي. په دغه عامیانه تیمیولوژی یا فولک تیمولوژی کې ځینې توجیهات خندوونکي وي چې کولی شو د دغو توجیهاتو له ډلې څخه د کرلانی د نوم ارتباط له کرایی سره او یا هم د وردګ د نوم ارتباط له بتې سره او داسې نور موارد په ګوته کړو.

نو د خپل بحث د پایلې په توګه ویلی شو چې په سیدانو باندې د وردګو ورګډول د تاریخي اسنادو پر بنسټ له حقیقته لرې او له یو فولکلوریک روایت څخه پرته بل څه نه دي. بلکې وردګ د کرلاني پښتنو یوه ستره پښه ده چې اوس مهال په لس ګونو ښاخونه او پښې لري.

د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه

د وردګو د قبیلې د اوسیدلو اصلي ټاټوبی د سلیمان د غره لړۍ بلل شوې ده، چې له هغې څخه د کرلاني ټوله قبیله خوره وره شوې ده او په اوسنۍ سیمه کې میشت شوي دي.

د وزیرو قوم وایي چې وردګ او وزیر ورونه دي او د وردګ بابا اصلي ټاټوبی وزیرستان دی. د وزیرستان او بغړ د غره تر منځ د وردګ بابا په نامه یو زیارت هم شته.

په کومه پراخه سیمه کې چې دغه قوم استوګنه لري هغه هم د وردګ په نوم یادیږی، چې د ډیرو غرونو له کبله یې د دغه لوی قوم استوګن ځای نسبتاً کوچنی کړی او وګړي یې بې جایداده کړي دي.

د غربي مستشرقینو له ډلې څخه چې د پښتنو د قومونو او سیمو په هکله یې پراخې څیړنې کړي او لومړی غربي مؤلف دی چې د پښتنو د اصل او نسب په هکله یې دودیز روایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلکه رد کړي دي یو هم منستوارت الفنستن دی. د نوموړی مشهور کتاب «د کابل سلطنت بیان» دی چې په ۱۸۱۴ کال کې لیکل شوی دی،(۳۷).

نوموړی د وردګو په هکله په خپل اثر د کابل سلطنت په دویم ټوک کې چې د ښاغلي پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ له خوا ژباړل شوی او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څیړنو د بین المللي مرکز له خوا په۱۳۶۱ هجري لمریز کال کې خپور شوی دی، د وردګو د سیمې او د هغوی د خصوصیاتو په هکله داسې راوړي دي:

«د وردګو په باب به یوازې څو خبرې بس وي ما ړومبی لیکلي وو چې د وردګو لویدیځ ته د پاراپامیزاد غرونه او په دریو نورو خواو کې یې غلزي پراته دي. د دوی سیمه د پارامیزاد او نورو غرونو تر منځ چې هغه غرونه لوګر له خروار نه بیلوی، د یوه اوږده کوګ په توګه پرته ده. د پارا پامیزاد ځینې ژورې ناوې هم په وردګو پورې اړه لري. هغه سیند چې په غلطه په غزني نومول شوی د دوی د ځمکو په جنوب کې بهیږي او د هغو د ټولې ساحې په منځ کې جاري دی. ټول وردګان کروند ګر دي. دوی آرام او با وقار او پوره ایل خلک دي. حکومت ته مالیات ورکوي او د اردو لپاره یوه غټه ونډه برابروي. له خپلو ګاونډیو سره په جنګ کې نه دي او د دوی دعوی یا د دوی خپل ملایان یا په لوګر کې د حکومت قاضی فیصله کوي»،(۳۸).

وردګ برسیره پر دې چې د وردګو په اوسنۍ سیمه کې میشت دي، د هیواد نورو ولایتونو ته یې هم د بیلابیلو لاملونو له کبله مهاجرتونه ترسره کړي دي، چې کولی شو دغه کسان په څو ډلو وویشو:

لومړۍ هغه ډله وردګ دي چې په پخوا وختونو کې د ناقلینو په توګه د افغانستان نورو سیمو ته لیږل شوي دي او په ځانګړې توګه د بلخ ، شبرغان، کندز، بغلان، هلمند، سمنګانو، غور، کنړ، هرات، غزني او نورو سیمو کې میشت شوي دي.

دوهمه ډله هغه وردګ دي چې د بې کورۍ، بې جایدادۍ، ناچارۍ او نورو عواملو له امله د هیواد پلازمینې کابل ته راغلي او یا هم د هیواد په نورو سیمو کې یې استوګنه غوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې ده. دریمه ډله هغه کسان دي، چې د ثور له کودتا څخه وروسته یې د جنګ جګړو او یا هم کورنیو لاملونو له کبله پردیو ملکونو ته کډوال شوي دي. چې د ایران په پلازمینه تهران، د قزوین ښار او د دغه هیواد نور ښارونه د یادولو وړ دي. همدا راز د پاکستان په پیښور، کویټه او نورو ښارونو او د کډوالو په پنډو غالو کې زموږ د هیوادوالو پاتې کورنۍ زموږ د ادعا پخلی کوي.

د هیواد په دننه کې د بلخ ولایت په سالار تپه او تیمورک کې، د کندز ولایت د امام صاحب په ولسوالۍ کې په زرګونو وردګ اوسیږي.

د اله سای اوسیدونکي چې اوسمهال د کاپیسا په ولایت پورې اړه لري، وردګ دي، خو د وخت په تیریدو سره یې ژبه پشه یې شوې ده. د بامیانو د غندک د درې اوسیدونکي هم وردګ دي، چې اوس مهال په فارسی ژبه خبرې کوي. د میمنې ولایت په پښتون کوټ کې هم یو شمیر وردګ کورنۍ میشتې دي. د کونړ ولایت په بریکوټ کې د ارناوې او چترال ترمنځ د وردګو لوی ولس میشت دی. همدا راز د خوست په اسماعیل خیلو کې د حیدر خیلو په نامه د وردګو یو ټبر استوګنه لري،(۳۹).

د لغمان په ولایت کې هم لکه څرنګه چې مخکې مو ګوته و نیوه، یو کلی د وردګو په نامه شته دی.

همدا راز د غور ولایت په مرکز کې هم د وردګو یو ستر کلی شته دی، چې تر اوسه پورې یې خپله ژبه او ګړدود په کلکه ساتلې او خپله مورنۍ ژبه یې له لاسه نه ده ورکړې.

په همدې توګه اوس مهال د غزني په ښار او شاوخوا سیمو کې د وردګو زرګونه کورنۍ ژوند کوي چې زیاتره یې د وردګو له جغتو په ولسوالۍ سره تړاو لري او د غزني ښار په مرکزي، خشکو، د مهاجرینو په ښارګوټي او مختلفو سیمو کې یې کورونه آباد کړي دي.

د دې خلکو ځینې په حکومتي، کورنیو او نړیوالو موسسو کې کار کوي خو په غزني کې د هستوګنو وردګو زیاتره برخه په سوداګریزو، تخنیکي او کورجوړولو په چارو بوخته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل ښار د احمد شاه بابا په مینه کې اوسمهال کې د وردګو نژدې ۷۰ کورونه هستوګنه لري، چې ډېر ښه خپلمنځي یوالی لري او همغه د وردګو د کلي کور دودونه او عنعنات یې په کلکه ساتلي دي. په اوسمهال کې ستر قومی مشر الحاج ملا مامورجان حلیمي دی، چې د وردګو ولایت د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلي اوسیدونکی دی.

همدارنګه د کابل ښار د سلام په غونډۍ، کارته سخی، خوشحال خان مینه، قرغه، دارالامان، میرویس میدان یا کوټه سنګی، کمپنۍ، نیازبیګ او نورو سیمو کې هم ګڼ شمیر وردګ اوسیږي. همدارنګه هغه وردګ چې اوس مهال یې کورونه په کابل کې دي او په پلازمینه کې اوسیږي شمیر یې تر ۱۵۰۰۰ کورنیو اوښتی او د افرادو شمیر یې له څلویښت څخه تر پنځوس زرو پورې اټکل کیدای شي، چې د زیاترو کورنیو مشران په دولتي دوایرو، کورنیو او نړیوالو موسسو کې دندې تر سره کوي او اولادونه یې د کابل په تعلیمي موسسو کې په زده کړو بوخت دي، چې د کابل د ښار په یاد شوو سیمو کې استوګنه لري.

په همدې توګه د اوسني پنجشیر د رخې په ولسوالۍ کې د جمال وردګ په نامه یوه دره موقعیت لري چې په غالب ګمان یې اوسیدونکی وردګ دي او په دې اړه نورو معلوماتو او څیړنو ته اړتیا لیدل کیږي.

د پاکستان په لاهور کې د وردګ ستیشن پمپ په نامه باندې یو لوی د تیلو پمپ شته دی او داسې انګیرل کیږي چې هلته هم د وردګو یو شمیر خلک استوګن وي، خو هغوی خپله ژبه هیره کړې او اوسمهال په سیمه ییزو ژبو خبرې کوي. همدارنګه دغه خلک په پیښور کې د لاهور هارډویر په نامه یوه نمایندګي لري. په همدې توګه په باجوړ کې هم وردګ استوګنه لري. هلته د مایار وردګ په نامه د موټرونو د یوې داسې اتحادیې لوحه هم شته ده چې د موټرو شمیره یې ۴۰۰ او د کسبګرو شمیره یې زرګونو ته رسیږي،(۴۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو شمير وردګ د کونړ، هرات، هلمند(د سنګين ولسوالۍ)، زابل، او بغلان په ولايتونو کې هم استوګنه لري. هغه وردګ چې په کونړ کې اوسيږي، د استوګنې ځايونه يې لوی ګرويګال، ګانشال او جندول دي. د ګانشاليانو مشران وايي چې د دوی اصلي ټاټوبی د وردګو سيمه ده او په خټه مايار دي. نژدې ۱۷۰ کاله تر مخه يو شمير وردګ د دير سيمې ته راغلل چې ځينې يې د دير په سيمه کې پاتې شول او يو شمير يې د جندول ګانشال ته راغلل. د ګانشال څخه د وردګو ځينې کورونه ۱۴۰ کاله پخوا د اسمار د خاني په دوره کې دانګام ته راغلل. له راتګ نه وروسته دوی د خان او سالارزو د ولسي ځمکو بزګران شول او بزګري يې کوله. د وخت په تيريدو سره دوی په ګوريګا کې شاړې ځمکې آبادې کړې او ځينې ځمکې يې په نغدو پيسو واخيستې چې اوس هلته يو شمير يې وردګ د خپلو ځمکو او ځينې يې هم د سالارزو د ځمکو بزګري کوي. يو شمير وردګ ادعا کوي چې د دوی پلرونه د امير عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په لومړي کال د وردګو له سيمې څخه دلته راغلل او د دوی پلرونه په خټه مايار دي. د راتګ نه وروسته د اسمار خان دوی ته په ګوريګا کې ځمکې ورکړې او دوی د ګانشاليانو سره يو ځای استوګن شول. دوی د خپلو ځمکو د بزګرۍ چارې پخپله ترسره کوي. په دوی کې مالداري بيخې لږ ده او د سالارزو او ماموندو سره بيخې خلط شوي دي.

ښاغلی ډاکتر ياد طالبي د پښتنو ټولنيز- اقتصادي جوړښت د ۲۲۷- ۲۲۸ مخونو په قول ليکي چې د دوی ژبې د لهجې په ګډون د ژوند ټول اړخونه د سالارزو او ماموندو تر اغيزې لاندې راغلي دي،(۴۱).

همدا راز د وردګو قبيلې هغه شمير چې په هرات کې استوګنه لری، ځانته يوه محله لری چې د وردګانو محله يې بولي او د انجيل د ولسوالۍ په اداري واحد پورې اړه لری. يو شمير وردګ د هلمند ولايت د نادعلی، مرجه او ناوه بارکزايي په ولسواليو کې هم ميشت دي. د وردګو ځينې کورنۍ د تخار ولايت د خواجه غار په ولسوالۍ کې هم اوسيږي،(۴۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د قبیلې یو زیات شمیر کورنۍ د راولپنډۍ د ضلعې په چڅ او نتو کې هم اوسیږي.

په عمومي ډول په وردګو کې د معیار یا مایار، نوري او میرخیل قومونه تر نورو څخه مشهور دي.

وردګ د هیواد په دننه کې برسیره د پښتونستان په دیر او د پاکستان په پنجاب او بلوچستان ایالتونو کې هم په لوی شمیر هستوګن دي. دوی خپل هویت پیژني او دا هم ورته معلومه ده چې د وردګو په کومه پښنه پورې تړاو لري. په دیر او بلوچستان کې خو استوګن وردګ د هماغو ځایونو د لهجو سره سمه پښتو وایي، خو په پنجاب کې یې بیا د سیمه ییزو اغیزو له کبله پښتو ژبه هیره کړې ده او په سیمه ییزه ژبه خبرې کوي. وردګ د پاکستان په سیاسي او ټولینز ډګر کې لوی لوی شخصیتونه وړاندې کړي دي چې د بیلګې په توګه جنرال وحید وردګ یادولی شو چې د پاکستان په اردو کې پرمختللی جنرال دی او د جهاد پر مهال یې له افغان مهاجرینو سره ځانګړې مینه درلوده او خپلې مرستې یې له افغانانو نه دي سپمولې. همدارنګه د جنرال رحمت خان وردګ نوم هم د یادولو وړ دی چې د پاکستان د تحریک استقلال د ګوند مرستیال و او وروسته یې بیا خپل ګوند بیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو سیمه او ولایت

د وردګو ولایت د کابل لویدیځ لور ته د دیرشو کیلو مترو په واټن کې موقعیت لري. د شمال لور ته یې د پروان او بامیان ولایتونه، ختیځ لور ته یې کابل او لوګر ولایتونه، جنوب لور ته یې د غزني ولایت او لویدیځ لور ته یې د بامیانو ولایت پروت دی،(۴۳).

د وردګو ولایت مرکز له سمندر څخه ۲۲۲۵ متره لوړوالی لري او مساحت یې د افغانستان د ولایتونو جغرافیه(۴۴) ۹۰۲۵ مربع کیلومتره او اتلس قریه های افغانستان(۴۵) کې بیا ۹۶۹۹ مربع کیلومتره ښودل شوی دی. د دغه ولایت د وګړو شمیر هم د بیلابیلو ماخذو له خوا په توپیر ښودل شوی دی. خو د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامې د دغه ولایت نفوس ۴۹۶۷۰۰ کسان ښودلی دی، چې ۲۵۳۵۰۰ تنه یې نارینه او ۲۴۳۲۰۰ تنه یې ښځینه ښودل شوی دی چې دهرې ولسوالۍ د استوګنو کسانو شمیر یې په تر تیب سره په لاندې ډول دی:

میدان ښار د ولایت مرکز ۳۴۲۰۰ تنه

د جلریز ولسوالی ۴۵۱۰۰ تنه

د بهسودو د ولسوالۍ لومړۍ برخه ۳۱۵۰۰ تنه

د بهسودو مرکز ۱۰۱۵۰۰ تنه

د دایمیرداد ولسوالۍ ۲۶۴۰۰ تنه

د جغتو ولسوالۍ ۳۸۹۰۰ تنه

د چک وردګ ولسوالۍ ۷۱۸۰۰ تنه

د سیداباد ولسوالۍ ۹۸۸۰۰ تنه

د نرخ ولسوالۍ ۴۸۵۰۰ تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت د هغو ولایتونو له ډلې څخه دی، چې په یوه مربع کیلومتر کې یې له ۵۰ څخه تر ۱۵۰ تنو پورې ژوند کوي. په منځنۍ توګه د وردګو ولایت په هر مربع کیلومتر کې د اوسیدونکو ګڼوالی ۵,۴۷ تنو ته رسیږي.

د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه لنډه کتنه

زموږ د ګران هیواد افغانستان اداري جوړښت د تاریخ په بیلابیلو پیرونو کې د مختلفو لاملونو له امله بدلون موندلی او د هیواد اداري جوړښت خپلې بڼې بدلې کړې دي.

د افغانستان د معاصر تاریخ څخه یې که پیل کړو نو وینو چې زموږ هیواد اته ولایتونه او پنځه لس اعلی حکومتونه درلودل. د امیر شیرعلی خان د واکمنۍ پرمهال د هیواد اداری تشکیلات رالنډ او د پنځو ولایتونو هر یو: د کابل ولایت، قندهار ولایت، د افغاني ترکستان ولایت، د هرات ولایت او د فراه ولایت وو.

د امیر عبدالرحمن د واکمنۍ پرمهال هیواد په شپږو ولایتونو وویشل شو او د پورته یادو شوو ولایتونو تر څنګ د بدخشان ولایت ور زیات شو.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د هیواد د اداری تشکیلاتو په لمن کې پنځه ولایتونه او څلور اعلی حکومتونو ځای خپل کړ. چې عبارت دي له: کابل، قندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان.

اعلی حکومتونه یې عبارت و له: د مشرقي اعلی حکومت، د جنوبي سمت اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت.

چې دا واحدونه په خپل وار په نورو وړو واحدونو ویشل شوي وو.

له ۱۳۰۰ تر ۱۳۴۳ هجری لمریز کال پورې د هیواد په اداري ویش کې دومره بدلون رامنځته نشو. خو د لومړي ځل له پاره د اساسي قانون او دیموکراسۍ د پلي کولو له پاره د هیواد په تشکیلاتو کې بنسټیز بدلونونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت چې اوسنی میدان یې یوه برخه وه د امیر شیر علی خان د واکمنۍ څخه راپه دې خوا د کابل په ولایت پورې تړاو درلود خو په ۱۳۴۳ کال کې د خلکود ستونزو له کبله چې له محاکمو سره یې لرلې او د ورځني ارتباط او اجراییوي کارونو له پاره په خپل وخت ولایت او حکومت ته رسیدلي نه شول، نو وردګ د افغانستان په اداري چوکاټ کې د یوه ځانګړي ولایت په توګه داخل کړل شول،(۴۷). په ۱۳۴۳ هجري لمريز کال کې لومړی هیواد په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو باندې وویشل شو او وروسته بیا دغه ولایتونه په لویو ولسوالیو، ولسوالیو(لومړۍ درجه، دوهمه درجه، دریمه درجه او څلورمه درجه) او علاقه داریو باندې وویشل شول. په ۱۳۴۴ هجری لمريز کال کې د کټواز ولایت په غزنی او د ارګون ولایت په پکتیا پورې وتړل شول او په دې توګه افغانستان په اوه ویشتو ولایتونو باندې وویشل شو او نور واحدونه یې په خپل حال پاتې شول.

په ۱۳۵۳ کال هجری لمريز کال کې د کاپیسا او کنړونو ولایت په لویو ولسوالیو باندې تعدیل او د پروان او ننګرهار په ولایتونو پورې وتړل شول. خو په ۱۳۵۶ هجری لمريز کال کې یو ځل بیا د کنړونو لویه ولسوالي د ننګرهار له ولایت څخه بیله او د ځانګړي ولایت په توګه وپیژندل شو.

د هیواد په ملکي ویش کې د وزیرانو شورا له خوا په ۱۴/۱۰/۱۳۵۹ نیټه کې درې نور ولایتونه هر یو لوګر، کاپیسا او وردک د ولایت په سطحه منظور کړل،(۴۸).

د وردګو ولایت مرکز په لومړی سر کې کوټه عشرو و، خو د سردار محمد داود خان په وخت کې یې مرکز له کوټه عشرو څخه میدان ښارته ولیږدول شو، چې تر اوسه پورې د دغه ولایت د مرکز په توګه پاتې شوی دی. د دغه ولایت نوم یوائې وردګ و، خو د ډاکتر نجیب الله د واکمنۍ له نسکوریدو څخه وروسته د دغه ولایت نوم په میدان وردګ باندې اړول شوی دی چې په دري ژبه د نوموړي ولایت نوم دی. خو په پښتو کې ورته د وردګو او میدان ولایت ویل کیږي. باید وویل شي چې دغه نوم د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو له خوا ورکړل شوی دی او په دې اړه هيڅ راز دولتي پريکړه وجود نه لري او زيات خلک يې د وردګ د ولايت په نوم پيژني او په تاريخي آثارو کې هم تر دې مهاله يوازې د وردګ په نوم يادېږي چې ميدان يې مرکز دی. همدارنګه د وردګو لوی اکثريت اوسيدونکي هم دغه نوم ته په پخوانۍ بڼه ګوري او د وردګ ولايت يې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي

د سیدآباد ولسوالۍ

د سید آباد ولسوالي چې د کابل – قندهار په لویه لاره پرته ده، د ښکلو او شنو سیمو درلودونکې ده، چې مشهورې درې یې د تنګۍ دره، د شنیز دره او د اونخي د درې په نامه یادیږي.

د دغه ولسوالۍ مشهور غرونونه دا دي: د ګوربت غر، د آبدرې غر، د زمبورک غر، د ورسک غر، د بندکول غر، د چوجان غر، د سیاه چوب غر، د زربوم غر، د چنار غر، د لوډو بابا غر او نور.

د دغې ولسوالۍ مشهور کلي دا دي:

امیر کلا، سپین ورسک، حسن خیل، جوی زرین، دو آب، ګلی خیل، ډاک بغرۍ، هاشم خیل، توپ، زرین خیل، خرپان، چوجان، سیاه چوب، شاطر، لوړ، سره کلا، پاینده خیل، امان خیل، تاجک بیک، حیدر خیل، لرم، ملی خیل، ښادی خیل، طره خیل، یوسف خیل، سالار، سلطان خیل، دوندوکی، باغک، پټان خیل، او طړی، چهار آسیاب، آب دره، لوړه، جنګ جای، مهرو، شش قلعه، سنډور، شیخی، حمزه خیل، حکیم خیل، حسن بیک، پیرونګ، موسی خیل، بادام، ګدایي، هوسی خیل، محبت خیل، یامی خیل، چارمغز، یارک خیل، الم خیل، رحیم خیل، جوګی خیل، یاویز او نور.

د چک ولسوالۍ

د چک ولسوالۍ هم د وردګو ولایت ډیره مشهوره ولسوالی ده، چې د سیدآباد، نرخ، دایمیرداد او جغتو ولسوالیو سره ګډې پولې لري او د چک د بریښنا بند او د بریښنا فابریکه هم په همدې ولسوالۍ کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالي هم په سمسورتيا کې ډير نوم لری او ځينې سيمې يې ډيرې مشهورې او ميوې يې د ډير صفت وړ دي. د چک ولسوالۍ مشهورې درې عبارت دي له:

د خوات دره، د مسجد دره، د عربان دره، د سياو دره، د نيک پای قول دره، د بغلان دره او د بيک سمند دره.

د چک ولسوالۍ د ځينې غرونو نومونه دا دي: د بيک سمند غر، د الاسنګ غر، د مودو غر، د ګاوکش غر، د بوت غر، د بوم غر، د کنج غتو غر، د آوکزار غر، د خواجه انګور غر، سپين غر، د اوشلان غر او نور.

د چک ولسوالۍ ځينې مشهور کلي دا دي:

امبوخاک، شاهی قلندر، ګوډان (ګلدان)، بومبی، لوړ، زمان خيل، بيک سمند، بندچک، رشيدان، سناخيل، د بابا قلعه، نورخيل، لاله خيل، مودو، نورخيل، دوران خيل، آدم خيل، مندوخيل، قولک، آخندبابا، سپيدار، سيوکه، کوتره، بيانان، مومند، پيشکار، ځلګری، برغوځو، بوم، ګنيګر، شبش خان، بهادر خان، بيداری، شريف خيل، بولاغ، خواجه انګور، مانجرخيل، شالۍ، چينه، طرمحمد، اليشنګ، قاضيان، حکيم خيل، زويه، نهه برجه، نيک پای قول، چوړۍ، سرپوښ، غلام قلعه، محمود قلعه، ديوالک، ګل سينکه، سنګ بابا، شينيه، اله سنګ، چهار مرده،مجت، کوډۍ، برغوسون، مامد، قادرخيل، ميتر، عربان، شبش خان، آوکزار.

د دايميرداد ولسوالۍ:

د دايميرداد ولسوالي په وروستيو کلونو کې د ولسوالۍ کچې ته پورته کړل شوه. دا ولسوالي هم د وردګو د مشهورو ولسواليو په ډله کې راځي او يو شمير مشهورې درې يې دا دي:

تنګه دره، انکو دره، د چينو دره، د نازک خيلو دره، د چنګه دره، د پاره دره،

د دايميرداد ولسوالۍ د مشهوره غرونو نومونه دا دي: د کلاغ غر، د سپين کلا غر، د بخشک غر، د چهارديوال غر، د رازق خيلو غر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دایمیرداد د ولسوالۍ د ځینې کلیو نومونه عبارت دي له:
خواجګان، سدو خیل، نازک خیل، ګلی، رشیدان، کلاخ، دوراني، میران، چنګه، انکو، شیرتوغی، بخشک، چهاردیوار، دبنتکه، موکه، کنج، پولادۍ، خشکول، پاک بلاغ، سوخته، لیجان خیل، تخت، پای کوتل او چتو دي.

د جغتو ولسوالۍ

جغتو د وردګو د ولایت یوه ولسوالي ده او داسې یوه سیمه ده، چې د وردګو د ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد سیمه، جنوب ته یې د غزني خواجه عمري ولسوالۍ، ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز سیمه چې د ګوربت تاریخي غرونه یې سره بیلوي، جنوب ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د اونخي دره چې د ګوربت د غرونو په امتداد کې یې لاره ور ایستلې ده او لویدیځ ته یې د غزني د ناور او رشیدانو سیمې موقعیت لري. دا سیمه له ځینو درو څخه جوړه شوې چې عبارت دي له ګلدرې یا ګوربت درې چې د ګنډه کول په نوم هم یادیږي (د لیګي خیل، سرطیب خیل، ظریف خیل، چینه، همزول خیل، صالح خیل او عبدالرحیم خیل کلي د خپل شمولیت په دایره کې راولي) ، د تورو غرونو یا ساوسنګ دره ، د ایریابونو دره ، د بیدمبنک، پیتاوکې او کله منار دره، د کونج جغتو دره ، د دورانیو او باریکاو دره، د خواجګانو، آوتلې، آدینې، سلیمان بناره او رشیدانو دره او د خوجاوو، مردلې او چنیو دره. لدې سره سره جغتو یو لړ نورې لویې او وړې درې او غرونه هم لري چې د ګوربت، ګوړکو، هلاکو، برغولي او غار مرغ غرونه یې خورا مهم دي. په همدې توګه د جغتو د ولسوالۍ او د غزني د ناور د سیمې تر منځ لوی لوی غرونه موقعیت لري چې نوموړې ولسوالۍ ته له ځانه سره ګنې ښکلاوې لري او د کلکو دیوالونو په څیر په ځمکه باندې میخ دي چې سلسله له غابنې یا ګردن مسجد څخه پیل او د رشیدانو دره یې له ګوړکو سره پرې کوي. د جغتو په مرکزي یا منځنۍ برخه کې هم یو لړ لوی او واړه کلي موقعیت لري چې لوی کلي (کلاندې)، اخترخیل، سعادت خیل، کمال خیل، خواجګان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصري خيل، محمدکلي، دوراني، خدراڼ، شابيتکه، چينو، دولنه، بيدموښک، کله منار، پيتاوکه، کاريز، سيدې، سنځله، فولاديبک، ديوالک، کوډۍ، اله نه، نوی ښار، بلندخيل، چوپان، ببړخيل، جيشي، تکی، فولاديبک، لالکی، سرخ کول، کوچنی زرين، لوی زرين، بونګی، لوی ايرياو، کمکی ايرياو، دهنه، نوی ښار، کوډۍ، آدينه، غوزبه، سياکول، سليمان ښار، وزير ښار، غاښی، موله، نک، ګلدره، د رشيدانو يوه برخه او داسې نور د ساري په توګه يادولی شو.

په جغتو کې د اوبو هغه لوی بند هم موقعيت لري چې د مصري خيلو او کمال خيلو په کښتنۍ او تنګه برخه کې جوړ شوی دی ختيځ لور ته يې د جغتو د خوجاوو دښتې او لويديځ لور ته يې د برغولي د تاريخي غرونو سلسله پرته ده. د نوموړي بند کاسې ته هغه اوبه راځي چې د رشيدانو او سرياب له درو څخه سرچينه اخلي، په سليمان ښار، وزير ښار، آدينه او آوتله باندې رالويږي او د خواجګانو څخه لږ راښکته د بند په کاسه ورګډيږي. د دې بند بله سرچينه له باريکا، غار مرغ او دورانيو څخه را تيريږي او د څو کليو او يوې دښتې په طی کولو سره د بند په کاسه ورګډيږي. په همدې توګه نوموړي بند ته د ګوربت د تاريخي غره هغه اوبه هم راځي چې لومړۍ به ګلدره راتوييږي او بيا د ببړخيلو، لالکي، کلاندې، سيدې، اخترخيلو، او کمال خيلو کلي شاته پريږدي او د بند کاسې ته ځان رسوي کله کله چې کال ډير آباد وي نو د ګوربت اوبو ته د کونجغتو، ساوسنګ، ايريابونو او دهنې اوبه هم ورګډيږي د جغتو په ولسوالۍ، اخترخيلو او کمال خيلو کې د ګلدرې له اوبو سره تر يو ځای کيدو وروسته د سلطان د بند کاسې ته ورځي. دغه بند د سلطان محمود غزنوي په نوم ياديږي او تاريخي لرليد يې تر همده پورې رسيږي چې وروسته په افغانستان باندې دغازي امان الله خان او اعليحضرت محمدظاهرشاه د واکمنيو پر مهال ترميم شوی دی. د نوموړي بند له اوبو څخه د غزني د ښار او زياتو ولسواليو ځمکې خړوبيږي خو د وردګو اړوند يوازې د کله منار، پيتاوکې، او بيدمښک د خلکو ځمکو ته دغه بند اوبه ورکوي او د جغتو نورې ځمکې لا تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاله نه شي خړوبولای او نه هم کومه داسې لویه ویاله ځینې هسکه شوې او یا په پلان کې ده چې د جغتو پراخې دښتې پرې خړوبې شي.

د نرخ ولسوالي:

د نرخ ولسوالۍ هم د وردګو ولایت له ولسوالیوڅخه یوه ولسوالي ده، چې د میدان ښار جنوب ختیځ لور ته پرته ده. اوسیدونکي یې په لویه کې ټول پښتانه دي او په بزګرۍ او ښوالي بوخت دي. د هېواد سترخدمتګار د کرهنې پخوانی وزیر ډاکټر عبدالوکیل پلرنۍ ټاټوبی همدغه ولسوالي او د عمرخېلونومې سیمه ده، چې اوس یې زیارت هم د خواجه بلند ولي په لویه هدیره کې دی.

دغه ولسوالي د ځینو مهمو درې عبارت دي له: ده حیات چې د (مړو) په نامه هم یادېږي، کریمداد، دادل، صدمرده، چین زایي، توکرک، اخچی لویه دره، د اخچې وړه دره او نورې شاملې دي. همدا شان د شاغاسي مشهوره کلا هم د نرخ ولسوالۍ په پیل کې پرته ده.

د نرخ ولسوالۍ د ځینو مهمو کلیو نومونه دا دي: برګه کلا، سهراب باباکلي، ده بوچی، حاجي مصلي بابا، د خورقه، موسي خېل، مارک، خیالي، آب خانه، شمشېر، ملک خېل، لویه کلا، د حاجي احمدخان ځای، حیات خان کلی، پاینده کلا، عبدالرحمن خېل، بای خان خېل، چین زایي کلی، پاچاخېل، دلیل خېل، سرفرازخېل، پیرداد، جوي اسیا، خوجه بلند، اول خېل، شادي کلا، د اندړوکلا، خلیل یان، محمد رضا، سپینه کلا، ساک، نوآباد، جوکول، شاه قدم، شاه مزار، جلال خېل، امردین خېل، سید نورخېل، محمدشاه خېل، تاتر، صدبرګ، بوچه کلا، د غونډۍ کلا او نور...

د دغه ولسوالۍ مهم غرونه عبارت دي: د خواجه بلند ولي غر، سره غونډۍ، د الغتاغر چې د کامران په قول کې پروت دی، توره غونډۍ، د اخچې غر، تور غر، د توکرک غر، د دادل د پرتو غرونو لړۍ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت والیان:

د وردګو ولایت د اداری تشکیلاتو او اداری کارونو د پر مخ بیولو له پاره د بیلابیلو واکمنیو پرمهال مختلف کسان په دندو ګمارل شوي دي. چې ځینې یې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې لاندې والیانو د وردګو په ولایت کې دنده تر سره کړې ده:

عبدالباقي یوسفزی

محمد ابراهیم عباسي

عبدالمالک

لعل پورروال

عبدالصمد بخشي

د سردار محمد داود خان په جمهوریت کې لاندې کسانو دنده تر سره کړې ده:

عبدالقادر قاضی

امیر محمد امیري

د نور محمد تره کي او حفیظ الله امین په دوره کې د وردګو د ولایت والیان:

غلام حسن خان ۱۳۵۷

عزیزالله وګړی ۱۳۵۸-۱۳۵۷

محمود غفوري ۱۳۵۸

د ببرک کارمل په دوره کې:

احمد جان رزم آور ۱۳۵۹- ۱۳۶۰

غلام رسول یوسفزی ۱۳۶۴-۱۳۶۰

بسم الله عمر ۱۳۶۵-۱۳۶۴

د ډاکتر نجیب الله په دوره کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد شریف نوری ۱۳۶۵

شیرمحمد ولسیار ۱۳۷۵

حیات الله رازقي

جنرال محمد ظریف امر خیل

فضل الدین مهري

د مجاهدینو او طالبانو په دوره کې:

ډاکتر عزت الله نوري

ملا عبدالرشید

ملا عبدالصمد خنجري

ملا عبدالحکیم حقاني

ملا شمس الدین

د لنډ مهالی اداري له جوړیدو څخه وروسته:

ارواښاد حاجي سیف الله احمدزی

الحاج حمیدالله توخی

راز محمد دلیلي

الحاج عبدالجبار نعیمي(۴۹).

اوس مهال ښاغلی محمد حلیم فدایي د وردګو د ولایت د والي په توګه دنده ترسره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ځینو سیمو د نوم

ایښودلو فلسفه

شش ګاو:

د شش ګاو سیمه د کابل – غزني په اوږدو کې ځای لري. د شش ګاو د نوم ایښودلو په اړه دوه نظریې موجودې دي:

لومړی دا چې یوه عامیانه وجه تسمیه شته او هغه دا ده چې وايي: یو وخت څو تنه په یوه سیمه کې له یوې خوا او څو تنه له بلې خوا راغلل چې ټول شپږ تنه کیدل او پرته له دې چې یو بل ته سلام یا کلام وکړي له یو بل څخه تیر شول او د خلکو په ګمان د غویو په شان د یو بل له څنګ څخه تیر شول.

بله وینا دا ده چې دغه کلمه له دوو عنصرو یعنی شپږو(۵+۱) او بله کلمه یعنې ګاو څخه جوړه شوی ده. د ګاو کلمه اوس مهال هم په هغه شمیر هندو اروپایی ژبو کې چې له دري ژبې سره مشترکه ریښه لري د کلي په معنی استعمالیږي. د بیلګې په توګه د ګاو کلمه په آلماني ژبه کې د ګاو لیتر په بڼه د قریه دار په معنی استعمالیږي. په اردو ژبه کې دغه کلمه د (ګاون) په بڼه استعمالیږی او همدا معنی لري. نو له دې کبله ویلی شو چې د شش ګاو معنی د شپږو کلیو په معنی ده. له همدې کبله په اوس مهال کې دغه سیمه د شش قلعه په نامه هم یادیږي،(۵۰).

جلریز:

د جلریز سیمه د وردګ ولایت شمال ختیځ لور او د میدان شمال لورې ته موقعیت لري. له ختیځ څخه لویدیځ ته یې اوږدوالی ۹ کیلومتره او له شمال څخه جنوب ته یې سور ۳ کیلومتره اټکل شوی دی. د جلریز سیمه غزنی سیمه ده او د تسمیې د وجه په برخه کې یې داسې ویل کیږي، چې دا ویی له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. یعنی جل او ریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جل د جیم په کسره باندې د تنګ او باریک په معنا راغلې ده یعنې جلریز د باریکی او تنګي، تنګې یا درې په معنا راځي،(۵۱).

چک:

د چک ولسوالي د وردګو ولایت د شیخ آباد شمال لویدیځ لور ته موقعیت لري. د چک د کلیمې د معنی په هکله هم مختلف روایات راغلي دي چې یوه یې هم د څک، څک یا څاڅکو د څڅیدلو په معنی ده یعنې چک د اوبو د څڅیدلو ځای.

دایمیرداد:

دایمیرداد د وردګو ولایت یوه مشهوره ولسوالۍ ده، چې د چک ولسوالۍ شمال لویدیځ لور ته پرته ده. د دایمیرداد د تسمیې د وجې په هکله راغلي دي چې د دایمیرداد کلمه له دوو کلمو یعنې دای او میرداد(امیرداد) څخه جوړه شوی ده.

د دای کلمه د دهی، دایهو، دهیو په بڼه د آمو له هغه پلو څخه د میلاد په لومړیو پیړیو کې زموږ هیواد ته راغلې چې بیا د وخت په تیریدو سره په دای یا دي باندې اوښتې ده چې مفهوم یې د سرزمین، اقلیم، طایفې او ټبر په معنی دی. په اویستا کې هم دا کلمه د دهیو dahyu یعنې اقلیم په معنی راغلی ده،(۵۲).

جغتو:

د جغتو د تسمیې د وجې په هکله بیلابیل روایت شته دي چې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

یو دا چې د جغتو کلمه د jaguda له کلمې سره چې د سانسکریت د ژبې کلمه ده ارتباط ورکوي چې یو مهال د زغفرانو د پیداور سیمه وه، ګڼل کیده او ویل کیږی چې جغتو د دغې کلمې متحوله بڼه ده.

د یفتلیانو د حکومت تر زماني وروسته په دې سیمه کې یوې ښځې حکومت کاوه، چې په دوبي کې به د جغتو د برغولي په دښته کې او په ژمي کې به د غزني ولایت د ګلبریو په ولسوالۍ کې د دې پایتخت و .همدارنګه د برغولي د غره لویدیځ لورې ته د نومورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې یوه مجسمه هم اوس مهال شته، چې په مختلفو نومونو لکه دختر سنګه، کړه بي بي او داسې نورو یادیږي.

همدارنګه ویل کیږي، چې د دې ښځې پر سر یو خول وو، چې جغه یې درلوده، په فارسي ژبه کې هم د ((تو)) کلمه یوه نسبتي کلمه ده، لکه: کلاه تو، نان تو، ریش تو، شمشیر تو او داسې نور، او د لرونکي یا دارنده په معنی ده. یعنی جغتو د جغه درلودونکی. نوځکه یې جغه تو بلله.

د برغولي سیمه داسې تیرې او کمرونه لري چې سړی یې په لیدلو سره حیرانیږي او نږدې کلیو د فولکلوریکو روایاتو له مخې دوی په دې آند دي چې دا د پیریانو میني او کورونه دي. خو که رښتیا هم سړی فکر ورته وکړي نو د کمرونو او تیږو اینښودل او وودل یې په دې ډول دي لکه د مصر اهرامونه او ته به وایې چې چا په لاس او د یوې نقشې له مخې ایښي دي.

په دې سیمه کې ډیر تاریخی آثار شته دي چې د ګلدرې یا پخواني ګنډه کول د مدرسې سیمه یې د یادولو وړ ده چې ګوربت غرونو ته څیرمه د همدې درې د کلیو د پاسه موقعیت لري او د څلورو برجونو درلودونکې یوې کلا مثال لري .

په همدې توګه د غزني ولایت کې هم یوه لویه سیمه د جغتو په نامه یادیږي چې پخوا د یوې لویې سیمې په سترګه ورته کتل کیدل، خو د نوو معلوماتو له مخې داسې ښکاري چې نوموړې سیمه هم د غزني د ولایت د حکومتي تشکیلاتو په لړ کې د ولسوالۍ درجې ته پورته شوې ده.

د غزني جغتو چې جم جغتو هم ورته وایي، یوه داسې سیمه ده، چې د غزنی ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د دایمیرداد سیمه، جنوب ته یې د غزني قره باغ او لویدیځ ته یې بهسود او مالستان سیمه پرته ده. دا سیمه له اوو درو څخه جوړه شوی چې عبارت دي له د قیاق دره، د جرمه تو دره، د سراب دره، د ناور دره، د علوداني دره، د یوسف دره او د ګل بوري دره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بید مشک:

په انټرنیټ کې مې د بید مښک یا بید مشک په اړه یو لړ معلومات په لاس راغلل (خو له بده مرغه چې پته یې راڅخه بیدرکه شوی ده)، چې دلته یې کټ مټ راوړم. وایي چې د هغو خلکو د اوسېدلو کلاګانې بیلې بیلې یا ګوښې ګوښې وې چې دلته اوسیدل، دوی په خپلو منځونو کې سخت رقابت درلود، چې وروسته په یوه جګړه واوښتل. د یوه لوري څخه یې یو تن مړ کړ، چې په دې سلسله کې قاتل لوری د بدی له امله کډې ته اړ شو. د شنیز په سلطانخېلو، شش قلعه(شش ګاو) او هم د خواجه عمریو د ولسوالۍ په دہ درات) کلیو کې مېشت شول. وایي چې کله به چا له دوی څخه پوښتنه وکړه، چې خپل ټاټوبي او جایدادونه مو څه کړل؟ دوی به په ځواب کې ویل: (در بوګ موش رفت یعنې د موږک په پور کې لاړل. بوګ په فارسي کې پور ته وایي او د موږک څخه یې مطلب هغه مقتول کس وو. نو وروسته له هغه د دغه کلي نوم بوګ موش شو. دا تر هغه وخته په همدې نامه یادېده کله، چې امیر حبیب الله خان د افغانستان په دوره ووت او ټول ولایتونه، ولسوالۍ او کلي یې ولیدل، د همدې سفر په ترڅ کې د کلي نوم بید مشک شو، دا ځکه چې دې کلي د غازي محمد جانخان د زوکړې په کلي شهرت درلود، نو امیر حبیب الله خان وغوښتل، چې په همدې کلي کې په مرحوم بابا محمد اسلم خان شپه وکړي او له ده څخه څرګندونې ترلاسه کړي. لومړی یې د دې کلي د تسمیې وجه ځنې وپوښتېدله، نوموړي پورتنی جریان په تفصیل سره ورته بیان کړ. په دې ترڅ کې امیرحبیب الله خان دا نوم د دې کلي د موقعیت، تاریخ او سمسورتیا سره مناسب ونه باله، هغه زیاته کړه: (بر لب جوی ها درختهای بیدمشک بشانید و این قریه را من بعد به قریهٔ بید مشک مسمی کنید) نو همدا وجه وه، چې د کلي نوم له (بوګ موش څخه په بید مشک) واوښت،(۵۳).

همدارنګه د یادولو وړ ده چې بید مشک د بید له نسل څخه د یو ډول بوټي نوم دی چې په لاتین کې ورته (salix aegyptiaca) وایي. دا بوټی له بید څخه کوچنی دی، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ډول عطر لرى چې له لاسته راوړلو څخه وروسته د (عرق بيد مشک) په نامه ياديږي او په ځينې درملنو کې ورځينې کار اخيستل کيږي.

د وردګو ولايت ځينې

تاريخي سيمې

د وردګو ولايت د هيواد د نورو ولايتونو په څير ډيرې تاريخي سيمې او لرغوني آثار لري، خو له بده مرغه دغه سيمې يا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پيژندل شوي او يا که پيژندل شوى هم دي د يوشمير وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کيندنې په کې تر سره شوې او يا يې هم ارزښتناکه تاريخي شتمني چور او تالان شوې ده.

دا دي د دغه ستر ولايت ځينې هغه تاريخي سيمې چې تر دې دمه يې د کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو له خوا لټون شوى او لږ او ډيرې موندنې يې په هغې کې تر لاسه کړى دي در پيژنو. خو د يادولو وړ ده چې دا يوازې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندى قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخيزه څيړنه ترسره شي څو د دغې لرغونې سيمې تاريخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.

له دې کبله چې د خوات کتيبه د خروشتې دورې تر ټولو مهمه کتيبه شميرل کيږي او د وردګو ولايت د خوات له سيمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړی دا کتيبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خوات کتيبه:

د خروشتي ليکنو له مهمو کتيبو څخه يوه هم د خوات مشهوره کتيبه ده، چې په يوه لوى ډبرين لوښې باندې چې د ۱۸۳۸ ميلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسيون ch.Masson (۵۴) له خوا د وردګو د خوات له سيمې څخه د برتانيې د لندن

(c) ketabton.com: The Digital Library

موزیم ته لیږدول شوې ده. دغه کتیبه تر لوښې تاو راتاو درې کرښې لري او یوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه یې سره بیل او روښانه دي، چې د کنیشکا د زوی (۱۸۲-۱۶۹ میلادي) مهاراجه هویشکه په نامه لیکل شوې ده،(۵۵).

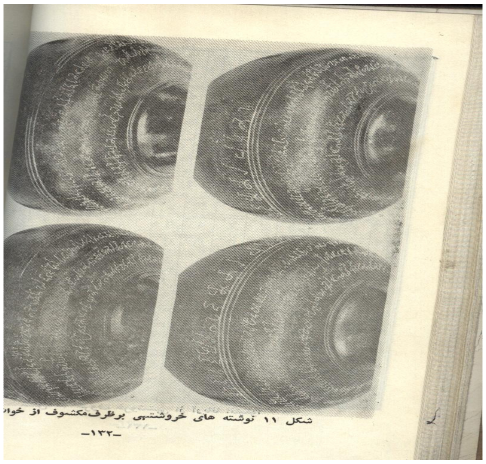

د خوات د کتیبې انځور

د جلریز ولسوالۍ ته اړوند د زیمنې کلی:

د زیمنې zemaniy کلی د میدان ښار لویدیځ لورې ته د 30 میلو په واټن کې موقعیت لري او ډیره ښیرازه او حاصل خیزه سیمه بلل کیږي. د جلریز د ولسوالۍ د سرک په اوږدو کې د کرنیزو ځـــمکو، باغونو او د استوګنې د کورونو تر شا د کافرقلعه او تخت شاه په نومونو دوه غونډۍ پرتې دي.

د تخت شاه په غونډۍ کې د پخوانیو ساختمانونو پاتې شوني چې له خامو خښتو څخه جوړ شوي او کچه یې 12×37×37 سانتي متره ده تر سترګو کیږي. کیدای شي چې په کوشاني یا یفتلی عصر پورې اړه ولري. په دغې سیمه کې د لوټمارو له خوا په غیرقانوني توګه یو شمیر کیندنې ترسره شوې دي له دې سره سره په سیمه کې یو شمیر سمڅې او غارونه هم تر سترګوکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ولسوالۍ د دادل د کلي لرغونې سیمه:

په دغې سیمه کې د بوادیي پیر یو لوی معبد شته دی چې د نوموړې سیمې په لوړو برخو کې هم د یو شمیر لوټمارو له خوا په خپل سر تر سره شوې دي او اوړدې سمڅې او غارونه په کې ویستل شوي دي. د مجسمو یو شمیر خاورینې ټوټې چې له بیلابیلو برخو څخه اره کړل شوې او له هیواد څخه بهر ته وړلو ته چمتو شوې وې له نیکه مرغه د کابل ملی موزیم ته راولیږدول شوې دي.

د جلریز ولسوالی د سرچشمه سیمه:

په دغې سیمه کې یو لړ خپلسرې کیندنې تر سره شوې دي یوه ډیره ښکلی ستوپه کشف شوې او د الغچک په مجله کې د هغې په اړه ځینې معلومات هم خپاره شوي دي. د سیمې د چارواکو په وینا د دې لپاره چې دغه تاریخي آبداتو ته نور زیات زیان ونه رسیږي له هغې څخه ګرد چاپیر ماینونه ښخ کړل شوي دي.

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سیمه:

له دغه سیمې څخه هم یوشمیر له ګچ څخه جوړ شوي آثار چې کیدای شي په څلورمې او پنځمې میلادی پیړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بیا له همدې سیمې څخه د کابل موزیم ته لیږدول شوي دي. د سیمې د اوسیدونکو په وینا د دې سیمې ډیر شمیر مجسمې په بهرنیو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.(۵۶).

د قدرمن استاد زبیر شفیقی پر وینا د چک ولسوالۍ د علیشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې دری متره پلن دیوالونه لري تر دری سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاریخي سیمو په کتار کې شمیرل کیدای شي. د دې یادونه اړینه بولم چې د وردګو په ډیر شمیر سیمو کې داسې لرغوني آثار او سیمې شته دي چې په اړه یې ماته تر دې دمه معلومات په لاس راغلي نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت مشهور زیارتونه

د وردګو په ولایت کې یو زیات شیمر زیارتونه هم شته دي چې ځینې یې ډېر مشهور دی او خلک ورته کلکه عقیده لري، خلک یې زیارت ته ورځي او دعا ګانې کوی او له بل پلوه دغه زیارتونه د تاریخې پلوه هم پوره د ارزښت وړ دي. د دغه زیارتونو له ډلې څخه ځینې یې په لاندې ډول درپیژنو:

د شاطر بابا زیارت

د میر سید احمد ولی زیارت

د شیخ بابا زیارت

د پل سرخ بابا زیارت

د ملا صالت بابا زیارت،(۵۷)

د شاه قلندر بابا زیارت چې د چک ولسوالی د کاکاخیلو په کلی کې دی.

د آخوند بابا زیارت د چک ولسوالۍ په سپین ښاره کې

خواجه محیات بابا د چک ولسوالی د نیم پایکول په دره کې

خواجه غربان بابا د چک ولسوالی د خلیلی په کلی کې

صوفی بابا د چک ولسوالی په سیبکه کې

ملا بنارس په ملا کاکا شهرت لري د وردګو ولایت په مرکز کې

د بوم زیارت د نرخ په ولسوالی کې

خرقه شریفه د وردګو ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شهیدانو زیارت د ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شاه قباد ولی زیارت د نرخ په ولسوالۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوجه صاحب زیارت د جلریز ولسوالۍ په زایولات کې
د لوی ملا صاحب زیارت د نرخ ولسوالۍ د شهاب الدین په دره کې
د سوبۍ زیارت د سید آباد ولسوالی د تنګی دره په امیر ښاره کې،(۵۸)
د حمید الله بابا زیارت د چک ولسوالۍ د نیک پای قول په معروف خیلو کې
د حسام الدین بابا زیارت د چک ولسوالۍ د چهارمرده په کلی کې
د خواجه زور بابا زیارت د چک ولسوالی د چهارمرده په کلی کې
د خواجه افضل بابا زیارت د چک ولسوالۍ د تخت کلی
د صوفی بابا زیارت د چک ولسوالۍ د چهار شینیی په کلی کې
د هوۍ انا زیارت د چک ولسوالۍ په پای کوتل کې
د حیات بابا زیارت د سید اباد ولسوالۍ د اونخی درې د حسن بیک په کلی کې
د خواجه اسماعیل بابا زیارت د سید اباد ولسوالۍ د تنګی د سیمې په امیر ښاره کی
د شاه قلندر بابا زیارت په امیر ښاره کې
د خواجه محمد صدیق زیارت د جغتو د باریکاو په سیمه کې
د لیګي بابا زیارت د جغتو د ګلدرې یا پخواني ګنده کول د صالح خیلو په سیمه کې موقعیت لري خو لګۍ بابا د لیګي باباخیلو د کلي بابا ګټل ګیرې چې نومورې کلي هم د ده له نوم څخه سرچینه اخیستې ده او صالح باباخیلو څخه لږ پورته ګلدرې په وروستۍ برخه او ګوربت د تاریخي غره په لمن کې موقعیت لري. د نومورې زیارت د کراماتو په هکله د خلکو تر منځ ډیر فولکلوریک ورایتونه موجود دي چې ځانګړې لیکنې ته اړتیا لري.
چلګزیان د ګوربت د غره په مختلفو ځایونو کې
د قبې زیارت د ګوربت د غره د قبې په سر باندې
مزار بابا د جغتو د ګلدرې په سیمه کې چې ګوربت ته څیرمه موقعیت لري
غوزبه بابا د جغتو د غوزبې په کلي کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه رسول زيارت د جغتو د زيارت په کلي کې
شلم بابا د جغتو په خواجګانو يا اغا خيلو کې موقعيت لري
د تيکي چلګزيان د جغتو په تيکي کلې کې
د بونګي زيارت د جغتو په بونګي کې
د مردلې زيارت د جغتو د مردلې په کلي کې

په وردګو کې

کرنه او مالداري

د وردګو په ولايت کې ډېر شمير اوسيدونکي د کرکيلې او مالدارۍ په دنده بوخت دي دغه ولايت په لږه اندازه ځنګلونه يعنې د 200 جربيه په شاوخوا کې ځنګلونه لري د ځمکه والو شمير يې 2952 کسانو او د کرنې ساحه يې 128000جريبو ته رسيږي،(۵۹).

د وردګو ولايت د کرنيزو پيداوارو له ډلې څخه کولی شو له آبي او للمي غنمو، کچالو، اوربشو، وريجو، رشقه، کلول، باقلي، مشنګ، لوبيا او نورو څخه يادونه وکړو. د ميوو له ډلې څخه يې منې، زردالو، توت، شفتالو، ګيلاس، سنځلې او نور د يادولو وړ دي.

د وردګو ولايت بې ميوې ونې عبارت دي له چنار، سپيدار، خروله، غيش وله، عرعر نيله، غرنی بادام، پنجه چنار، عکاسي او نورو څخه.

په دغه ولايت کې د اهلي څارويو لکه پسونو، غويانو، وزو او نورو ترڅنګ ځينې وحشي څاروي لکه ليوه، ګيدړه، سوی او په ځينو لوړو غرونو کې پړانګ هم پيداکيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو اقلیم او سیندونه

د وردګو ولایت اقلیم سوړ او د کلني ورښت کچه یې ۴۰ – ۳۰۰ ملی مترو ته رسیږي. کوم سیند چې د وردګو ولایت د دایمراد، چک او سیدآباد د ولسوالۍ شیخ آباد او تنګي له درې څخه تیریږي د لوګر په ساحه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي. دغه سیند د اونۍ د غره له جنوب ختیځ او سنګلاخ څخه سرچینه اخلی، ورپسی هغه سیند چې د نرخ له ولسوالی څخه راوځی او د ابراهیم خیلو د کلی په لومړۍ برخه کې ورسره ګډیږی، د للندر په سیمه کې د دغه ولایت ځمکې پریږدي او د کابل ښار د الوخیلو په سیمه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي.

له دغه سیند او په درو کې له کاریزونو، ژورو څاګانو او واړو پمپونو څخه د خړوبولو په موخه کار اخیستل کیږي. په دغه ولایت کې ۱۲۸۰۰۰ هکتاره آبي او ۹۰۰۰ هکتاره للمي ځمکه موجوده ده.

د چک د بریښنا بند چې د چک په ولسوالۍ کې د وردګو د سیند د پاسه د آلمانیانو له خوا د ۱۹۳۶ او ۱۹۶۱کلونو تر منځ ګټې اخیستنې ته چمتو شوی دی، دری توربینه لري او د بریښنا د تولید ظرفیت یې په منځنۍ کچه ۳۳۶۰ کیلوواټو ته رسیږي. د دغه بند له بریښنا څخه د سیمې خلک ګټه اخلي او همدا راز ډیره برخه بریښنا یې د کابل ښار ته لیږدول کیدله خو د هیواد د تیرو دیرش کلنو پیښو، جنګ او جګړو له کبله ددې فابریکې بریښنا کابل ته نه راځي او فابریکې ته څیرمه یوازې څو کلیو ته بریښنا ورکولی شي. همدارنګه په بند کې د رسوباتو له کبله اوس مهال د بریښنا د تولید ظرفیت په نوموړې فابریکه کې ډیر راټیټ شوی دی. که څه هم چې د نوموړې فابریکې د بند کاسه او کانال څه نا څه پاک شوی دی، خو د توربینونو د استهلاک له امله یې د بریښنا د تولید کچه ډیره ټیټه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت

لارې

د وردګو ولایت څخه د کابل کندهار لویه لاره تیریږي او کله چې د میدان سیمې ته ننوځي نو یو ښاخ ترې بیلیږي او د شمال لویدیځ په لور د اونۍ له غاښی څخه په اوښتلو سره د هزاره جاتو سیمې ته ننوځي. په ټولیز ډول هغه ولسوالۍ او سیمې چې له عمومي واټ څخه لرې پرتې دي ډیرې زیاتې ترانسپورتی ستونزې لري او د دغه ولایت د ننه نژدې ټول سرکونه خام دي. خو اوس مهال هڅه کیږي چې د حکومت د ملي پیوستون د پروګرام په وسیله او د سیمې د خلکو په همکارۍ د دغه ولایت سړکونه و رغول شي چې په اساسي ډول د چک او اونخي د سړکونو کار روان دی. همدارنګه د وردګو د ولایت له مرکز میدان ښار څخه د اونۍ تر غاښي پورې د سړک د جوړولو چارې هم روانې دي.

د وردګو ولایت د ښوونې او روزنې حالت

د هیواد د نورو سیمو په څیر په وردګو کې هم هغه مهال د رسمي ښوونې او روزنې څرک و لګیده چې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په لومړیو کې د ټول هیواد په کچه نوموړی بهیر پیل شو. خو مخکې له دې څخه یوازې د هیواد په پلازمینه کابل او لویو ښارونو کې د مسلکي ښوونې او روزنې محدودې موسسې فعالې وې، خو د وردګو او ټول هیواد په کچه ښوونه او روزنه په دودیز ډول په جوماتونو کې د روحانیو، ملا امامانو او میرزایانو په وسیله ترسره کیده. له ۱۳۳۵ څخه را وروسته په ټول هیواد کې د ښوونیز نظام د سیستماتیک کیدو سره سم په وردګو کې هم ځینې لیسې، منځنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړني ښوونځي جوړ شوي دي چې د سيدآباد ليسه او د چک د بومبيو ليسه، په جغتو کې د غازي محمدجانخان ليسه (په ۱۳۵۷ کې د ليسې درجې ته لوړه شوه) او په جغتو کې د ګوربت منځنی ښوونځی (اوس مهال ليسه ده) يې غوره بيلګې دي. سربيره پر دې ارواښاد محمد ارسلان سليمي چې هغه مهال يې د قبايلو په مستقل رياست، د اطلاعاتو او کلتور په رياست (وروسته بيا وزارت شو) او عدليې په وزارت کې دنده ترسره کوله هڅه وکړه چې په ۱۳۴۲ کال کې د ګوربت د منځنی ښوونځی د تشکيل څخه وروسته د چک، دايميرداد او سيدآباد په ولسواليو کې هم ورته ګامونه پورته او په لرې او نږدې سيمو کې ښوونځی رامنځته کړي چې په دې لړ کې يې د چک د ولسوالی د ګردن مسجد د پيشکارو ښوونځی، د آبکزار ښوونځی او د سيدآباد د شش قلعې ښوونځی په خپل نه ستړي کيدونکي زيار سره جوړې کړې او د معاصرې پوهنې د ترويج په لاره کې يې اغيزمن ګامونه پورته کړل. تر څو د نورو هيوادوالو په څير د وردګو خلک هم د سواد له نعمت څخه برخمن شي.

لکه چې ګرانو لوستونکو ته معلومه ده چې په هيواد کې د ۱۳۵۷ د غويي له کودتا ، د پخواني شوروي يرغل او د جهاد پيل کيدو له مهاله د دې هيواد د نورو زيربناوو سره يو ځای زموږ تعليمي نظام هم په کليو، بانډو او ولسواليو کې له ړنګيدو سره مخامخ کړ چې نه جبران کيدونکي زيانونه ورته و رسيدل او فعاليت يې په ټپه و دريده. دغه حالت د هيواد د نورو سيمو په څير په وردګو کې هم ټولې روزنيزې او تعليمي موسسې له ويجاړتيا سره مخ کړې او د دې ولايت په ډيرو ولسواليو، کليو او بانډو کې د ليسو، ښوونځيو او تعليمي مرکزونو دروازې د زده کوونکو، د زده کړې د مينه والو او ښوونکو پر مخ و تړل شوې.

کله چې د جهاد دوره مخ په اوږديدو شوه نو د وردګو له خلکو سره د خپلو اولادونو د روزنې فکر، انديښنه او تشويش هم مخ په زياتيدو شو. د وردګو علم پروره خلک په دې آند شول چې بايد په انفرادي او خصوصي ډول دغې ستونزې ته د حل لاره و مومي. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کبله د وردګو په ځینې جوماتونو کې د دیني درسونو د حلقاتو تر څنګ د عصري تعلیم زده کړې ته هم پاملرنه وشوه او د مدرسو په نامه ځینو ښوونځیو په جوماتونو کې په کار پیل وکړ. سره له دې چې دغه بهیر خطرات او تلفات هم درلودل او ځینې جوماتونه د شوروي د یرغلګرو الوتکو په وسیله تر بمبارد لاندې نیول کیدل چې زموږ یو شمیر زده کوونکو او ښوونکو د شهادت سبب هم شول(د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلی د جومات بمباری چې شپیته تنه ماشومانو او د جومات ملا امام د هغې په ترخ کې په شهادت ورسیدل او یا هم د ۱۳۶۶ کال د لړم په ۷ نیټه د جغتو د ګلدرې د لیګي باباخیلو په کلي، ښوونځی او جومات کې رامنځته شوه چې د ورځې په یوولسو بجو د نوموړی کلی او مسجد د شوروی د یرغلګر پوځ تر درندې بمبارۍ لاندې راغی او د دریو بې ګناه زده کوونکو په شمول یې د کلي ۱۵ نارینه، ښځینه او ماشومان په یوه ورځ کې په شهادت و رسول د هغې ښې بیلګې دي). د نوموړي کلي مدرسه نورالمدارس نومیده، چې د شهید ګل باران، معلم سیدرسول، ګل آغا احمدي وردګ، مولوي علم ګل او کلیوالو په هڅه په ۱۳۶۳ کې فعاله شوې وه چې وروسته بیا د ګوربت له لیسې سره یو ځای شوه. د دغه راز ناوړه پیښو د پیښیدو سره سره د وردګو خلکو د خپلو اولادونو د روزنې بهیر و نه دراوه او په خپل ټول قوت سره یې هغه ته دوام ورکړ.

د ۱۳۶۵ کال او له هغې څخه وروسته د ښوونې او روزنې او همدارنګه د روغتیا په برخه کې د سویدن د کمیټې مرستې د ډیرې یادونې وړ دي چې د وردګو په ولایت کې یې له ډیر شمیر ښوونځیو، مدرسو او روغتیایي مرکزونو سره مرستې کړې دي او فعالیت یې اوس هم په دغه ولایت کې مخ پر وړاندې روان دی.

په ۱۳۶۸ کال هغه مهال د وردګو ښوونیز نظام لا مسلکي شو چې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حمیدي په هڅو وردګو ته راوستل شوې کویټي موسسې لجنه الدعوه الاسلامیه په وردګو کې د زده کړې له بهیر او تعلیمي مؤسساتو سره د مرستې کولو هوډ څرګند کړ او د لومړي ځل لپاره یې د ۱۳۶۸ د جوزا په میاشت کې په جغتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ليسې په بڼه د ګوربت منځنی ښوونځی بيرته فعال کړه او په نوموړې ليسه باندې د ګوربت د امام ابي حنيفه (رح) د ليسې نوم کيښود. بايد وويل شي چې نوموړې موسسه په ۱۳۶۷ کال وردګو ته راوستل شوه چې د تعليمي هځو سره سره يې روغتيايي خدمتونه هم وړاندې کول او د دايمرداد ولسوالۍ په تنګي سيدان کې يې د وخت له غوښتنو سره سم يو مجهز روغتون هم جوړ کړ.

لجنه الدعوه الاسلاميه بيا وروسته خپل تعليمي او روغتيايي خدمتونه په وردګو کې نور هم زيات کړل او په جغتو سربيره يې په چک، سيدآباد، دايميرداد او ميدان ښار کې هم خپلو تعليمي او روغتيايي فعاليتونو ته دوام ورکړ چې ګڼې ليسې، ښوونځي او روغتيايي مرکزونه يې تر خپل کاري پوښښ لاندې راوستل او هغه مهال يې له دې ولس سره نه هيريدونکې مرستې وکړې چې سخته اړتيا يې ورته درلوده.

د کورنۍ جګړې پر مهال د وردګو د تعليمي بهير په رغولو کې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حميدي تر څنګ دغو ښاغليو هم خپله ونډه اخيستې، فعاليت يې کړی او د د دې ولس د بچيانو په روزلو کې يې تر خپله وسه ملي او ديني وجيبه سر ته رسولې ده.

مولوي احمدجان، استاد چارګل نثار، انجنير محمد طاوس ساجد، ارواښاد مدير محمد حسن، ارواښاد استاد آقامير خان، ارواښاد ضابط حنيف، مدير متين وردګ، قاضی محمد امين وردګ، دوکتور بهاوالدين بها، مولوي شيرين، مولوي جمال، الحاج مدير شريف، سيديعقوب، څارنوال نقيب الله (جغتو)، ډاکتر ښادي خان، ډاکتر فاروق وردګ، حاجي سربلند، ميرام جان، ګل حميد، حاجي سربلند، دوکتور عبدالولي وردګ، جمال رحمن، دوکتور زرجان بها، ارواښاد استاد اسد بها، بصير احمد شيرزی، محمد عظيم ستومان، رحيم الله صراح، مدير سليمان شاه، استاد داود جان غيرت، انجنير محمدآصف، عبدالباقي کبيري، سرمعلم سيدخان، استاد فاروق، احسان الله، عبدالرحمن (شيخ آباد)، ګل جان صابر، ويس وردګ، معراج، عارف وردګ، يحيی وردګ او نورو هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیتونو نومونه چې تر دې دمه زما تر ګوتو شوي نه دي او په دې برخه کې د پام وړ خدمتونه ترسره کړي دي، د یادولو وړ دي.

د وردګو ولایت کیدای شي د ګوتو په شمار ولایتونو له ډلې څخه وي، چې آن د جنګ جګړو پرمهال هم لیک لوست او زده کړه تر ډیره بریده په منظمه توګه روانه وه. که څه هم په ډیرو ځایونو کې ښوونځي له زده کوونکو څخه لرې دي خو بیا هم د دغه ولایت خواریکښو زدکوونکو په ساعتونو لاره وهي ترڅو ځان ښوونځی او یا لیسې ته و رسوي.

لیسې په ټول ولایت کې د ګوتو په شمار وي خو د جهاد په وروستیو کلونو او د لجنه الدعوه الاسلامیه کویټي موسسې د ښوونیزو مرستو له برکته په دې ولایت کې د لیسو شمیره زیاته شوه چې په هیواد کې د مؤقتي اداري له رامنځ ته کیدو سره سم نومورې لیسې په حکومت کې رسمي بڼه خپله کړه او شمیر یې زیات شو. اوس مهال د دغه ولایت په معارف کې بنستیز بدلونونه رامینځ ته شوي او د ملي پیوستون د پروګرام له لارې هم د دغه ولایت په ډیر شمیر سیمو کې لومړني، منځني ښوونځي او لیسې د دولت او خلکو په مرسته جوړې شوې دي.

په دغه ولایت کې د ښوونځیو او زده کوونکو کچه د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

د وردګو او میدان ولایت د ولایت په کچه ۲۶۷ د زده کړې موسسې په لاندې ډول موجودې دي:

- لیسې ۵۲ ، له دې ډلې څخه ۲ یې ښځینه لیسې دي.
- منځني ښوونځي ۶۹ ، له دې ډلې څخه یې ۶ ښځینه دي.
- لومړني ښوونځي ۱۴۰ ، له دې ډلې څخه ۳۳ یې ښځینه دي.

د نومورو ښوونځیو د زده کوونکو شمېر ۱۲۷۰۰۰ یو سل او ووه ویشت زره تنه دي، چې له دې ډلې څخه یې ۲۳۰۰۰ ښځینه زده کوونکې په زده کړو بوختې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز په نوموړي ولايت کې د ښوونکو شمير ۳۰۸۳ تنو ته رسيږي، چې ۱۳۷ تنه يې ښځينه ښوونکې دي،(۶۰).

د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هيواد په ټولو ولايتونو کې د دغه وزارت فعاليتونو، رپوټونو او ګزارشونو ته ځانګړې شوې ده د وردګو ولايت شميرې په لږ څه توپير په لاندې ډول ښودل شوې دي:

د وردګو ولايت په اړوندو سيمو او ولسواليو کې په ټوليزه توګه ۱۱۵۷۹۹ تنه زده کوونکي په ښوونځيو کې په زده کړو بوخت دي، چې ۸۹۶۹۰ هلکان او ۶۱۰۹ تنه يې نجونې دي. له دغه شمير څخه ۱۱۳۴۱۴ په عمومي تعليماتو، ۱۶۳ تنه د ښوونکو په روزنيز مرکز او ۲۲۲۲ تنه يې په ديني مدرسو کې زده کړې کوي چې د لوست چارې يې د ۳۰۲۴ نارينه او ۲۲۲ تنو ښځينه ښوونکو له خوا په ۲۷۷ ښوونځيو کې پرمخ وړل کيږي. دغه راز د دې ښوونځيو په شمير کې ۹ ديني مدرسې، يو د ښوونکو روزنيز مرکز، ۱۴۸ لومړنۍ ښوونځۍ، ۷۰ منځنۍ ښوونځۍ او ۴۹ ليسې شاملې دي (۶۱).

ځوانان يې ډير با استعداده، ذکي او له زدکړې سره ډيره زياته مينه لري. د کانکور د هر کال په آزموينه کې يې ډير ځوانان په ډيرو ښو او لوړو نومرو سره د هيواد پوهنتونونو ته بريالي کيږي.

په وردګو کې د لوړو زده کړو مؤسسات او پوهنتون تر دې مهاله نه دی جوړ شوی چې د دې ولايت د فرد فرد غوښتنه ده. همدارنګه په سيدآباد کې چې د ژورناليزم کوم انستيتيوت جوړ شوی وو هم د نامعلومو وجوهاتو له کبله له فعاليت څخه لويدلی دی.

د دې ولايت محصلين د هيواد په پلازمينه کابل او د ځينو نورو ولايتونو په پوهنتونونو کې په زده کړو بوخت دي. په کابل پوهنتون، لوړو او مسلکي زده کړو په نورو مؤسساتو کې د وردګو د محصلينو شمير ۴۰۰۰ محصلين اټکل شوی دی. د کندهار پوهنتون په سلو کې نږدې ۸۰٪ وردګ محصلين جوړوي (نوموړی شمير د کندهار د پوهنتون د رئيس د خبرو په حواله ورکړل شوی دی«استاد احمدی»). د هرات په پوهنتون کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر له مخې دویمه لویه شمیره د وردګو د محصلینو ده. همدارنګه بل لوی شمیر وردګ محصلین د ننګرهار په پوهنتون کې په لوړو زده کړو بوخت دي. د بلخ او بامیان په پوهنتون کې هم د پام وړ وردګ محصلین خپلې زده کړې کوي چې زموږ د ټولنې ویاړ دي.

روغتیایي آسانتیاوې

د ولایت په کچه څلور روغتونونه، یو د معتادینو روغتون، ۹ د سي ایچ سي کلینیکونه، ۲۵ د بي ایچ سي کلینیکونه او ۱۰ روغتیایي سب سنترونه شته دي.

د روغتیایي خدمتونو چارې په ټول ولایت کې په نورمال ډول روانې دي.

د روغتیایي خدماتو په برخه کې د دغه ولایت وګړي تر ډیره بریده له روغتیایي ستونزو سره لاس او ګریوان دي او د ډاکترانو او روغتیایي کارکوونکو کموالی احساس کیږي. سپین کلینیک یې مشهور روغتون دی، خو ډیر شمیر وګړي یې د درملنې له پاره کابل او یا غزني ولایتونو ته ځي. د عامې روغتیا وزارت د روغتیایي قوانیونو او بررسی د ریاست د ۱۳۸۱ کال د عقرب د میاشتې د راپور له مخې د وردګو په ولایت کې ۷۹ شخصي درملتونونه شته دي. (۶۲). د ۱۳۸۵ کال د مرکزی احصایي د کالنامې له مخې په ۱۳۸۴ کال کې په ټولیزه توګه د دغه ولایت د شخصی درملتونونو شمیر ۸۷ ښودل شوی دی.

د روغتیایي مرکزونو او پرسونل کچه یې د دغه ولایت د ۱۳۸۴ کال د کاري راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

۶۵ تنه ډاکتران

۶ تنه معالجې ښځینه ډاکترې

۷۸ تنه نارینه نرسان

۲۷ تنه قابلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ تنه فارمسستان

۶ تنه د اکسری تکنیشنان

۱۹ تنه د لابراتوار تکنیشن

۶۶ تنه نارینه واکسیناتوران،(۶۳).

باید وویل شي چې د وردګو او میدان د تیر کال ګزارش څرګنده کړې ده چې د همدې ولایت د جغتو ولسوالي د روغتیایي خدماتو درجه صفر ده یانې دا چې دا څو کاله هلته د دولت یا موسساتو د روغتیایي خدماتو د وړاندې کولو لړۍ ډیره سسته ده پداسې حال کې چې د همدې ولایت د بهسودو او نورو ولسوالیو کې دغه شمیره ښه غوښنه ده. (د وردګو او میدان د ولایت پنځه کلن پلان وګورئ).

د جهاد او کورنیو جګړو پر مهال یو شمیر وردګ شخصیتونو نوموړي ولایت ته د روغتیایي خدماتو په لړ کې نه هیریدونکي خدمتونه سر ته رسولي دي چې د ځینو نومونه یې په لاندې ډول دي:

ډاکټر محمد سرور (جغتو)، ډاکټره روښانکه، ډاکټر فاروق وردګ، ډاکټر محمد سرور (سیدآباد) ډاکټر شاولي، قاضي امین وردګ، ډاکټر سعادت، ډاکټر ښادي خان، کارله (د جرمني تبعه)، د لجنه الدعوه عربي خیریه موسسې روغتیایي ډله، د فرانسې روغتیایي ډلې او داسې نور د یادولو وړ دي.

فرهنګي حالت

د وردګو میړني خلک د لوړ او اصیل افغاني فرهنګ درلودونکي دي. دلته د فرهنګي حالت تر سرلیک لاندې په دغه ولایت کې د رسنیو، خپرونو، ټولنو او مهمو دودونو بیانولو ته څو شیبې تم کیږو.

د وردګو ولایت خپرونې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شپیتمه لسیزه کې د چک په ولسوالی کې د مجاهدینو له خوا یوه خپرونه د ګیستیتنر د ماشین په وسیله د پیام مجاهد په نامه او بیا د اوویایمی لسیزی په پیل کې دحضرت عمر فاروق لیسې له خوا د عروة الوثقی په نامه میاشتینۍ خپرونه د ګستیتنر په ماشین خپریده او په شپیتمه لسیزه کې یوه خپرونه د قاضی محمد امین وردګ له خوا هم خپریده .(۶۴).

د وردګو په ولایت کې اوس مهال لاندې آزادې نشریې خپریږي چې عبارت دي له:

جغتو: جغتو یوه مهالنۍ خپرونه ده چې د جغتو د مدني او کلتوري بهیر او د وردګو د کلتوری یون پر مټ خپریږي. په ۱۳۸۴ کال کې یې په خپرونو پیل کړی دی او هره ګڼه یې دولس مخونه لري. په لومړیو کې یې تیراژ ۱۰۰۰ ګڼې وو، خو اوس مهال یې تیراژ لوړ شوی دی او تر دې دمه پورې یې لس ګڼې خپرې شوې دي.

ګودر: په چک ولسوالۍ کې د ښنتني خویندو د ټولنې له خوا خپریږي. د آغلې برښنا وردګ له خوا په ۱۳۸۲ کال په غبرګولي کې یې بنسټ ایښودل شوی دی. د هرې ګڼې د پاڼو شمیر یې ۹۲-۶۴ دی.

دریځ: دا جریده د وردګو او میدان په ولایت کې د دریځ ټولنې له خوا په میاشت کې یوځل خپریږي، چې هره ګڼه یې ۱۲ مخونه لري او تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې دی.

شپیلۍ: په وردګو کې د میدیوتیک د فرهنګي او علمي مرکز له خوا خپریږی، تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې او په ۱۲ مخونو کې خپریږي. لومړۍ ګڼه یې د ۲۰۰۴ کال په مارچ کې له چاپه راووته باید وویل شي چې میدیوتیک اوس مهال خپل مرکز په وردګو کې تړلی دی.

وردګ: دا جریده د یو شمیر فرهنګیانو او وردګ ځوانانو پر مټ خپریده چې شپږ ګڼې یې خپرې شوې دي خو دم ګړۍ نه چاپیږي.

ملی هدف اونیزه: د دې اونیزې د امتیازښتن د وردګو ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست دی. اوونیزه خپرونه ده، لومړۍ ګڼه یې د ۱۳۸۳ کال په چنګاښ کې خپره شوې ده. هره ګڼه یې ۴ مخونه لري چې هر ځل تیراژ یې ۲۰۰۰ ګڼې ښودل شوی دی. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي هدف اونیزې دوه فوق العاده ګڼې هم د مجلې په بڼه خپرې شوې دي چې هره ګڼه يې 94 مخونه لري او درې ځله يې فوق العاده ګڼې د اخبار په بڼه هم خپرې شوې دي.

ځلانده راتلونکې: دغه خپرونه درې ځله په کتابي بڼه چاپ شوې ده چې د وردګ ولایت په اړه د شویو کارونو، لاسته راوړنو او ستونزو رپوټونه يې خپاره کړي دي. نومو‌ړې خپرونه ۱۰۳مخونه لري د هر ځل خپرویدو کتاب شمیر يې ۳۰۰۰ ښودل شوی دی.

روغتیا: دا مجله د دې ولایت د روغتیا د ریاست له لوري خپرېږي، چې د نوموړې ریاست اړوند رپوټونه او لاسته راوړنوته انعکاس ورکوي او په مهالني ډول خپرېږي.

آذان جریده: دغه جریده د یوې آزادې جریدې تر نامه لاندې خپرونې کوي چې په دې ولایت کې د مهالنۍ بڼه خپرېږي خو د تمویل او لارښوونې سرچینه يې د ټولنیز اصلاح د جمعیت دی.

د میدان ځوانان: دا مجله چې د میدان ځوانانو د ټولنېزې، ادبي اوکلتوري ټولنې له خوا خپرېږي، په میاشت کې یوځل خپریدله. ډیر شمیر موضوعات يې په ځوانانو پورې اړه لري او همداشان د ورځې موضوعاتوته هم انعکاس ورکوي چې سیمه ایزې ستونزې يې ګڼلې شو، خو دم ګړۍ يې خپرونې بندې شوې دي یوازې د ګوتو په شمیر ګڼې يې خپرې شوې دي.

عهد مجله: دا مجله په دې ولایت کې د عهد کلتوري ټولنې له خوا خپرېږي چې د ورځې مسائل خپروی خو ډیرې سیمه ییزې ستونزې بیانوي، د خپرونو لړۍ يې دوام لري.

وړانګه مجله: دا مجله په دې ولایت کې د لمر ټولنې له خواخپرېږي او تر دې مهاله يې یوازې یوه یا دوې ګڼې خپرې شوې دي دا چې دوی به په راتلونکي کې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي که نه معلومه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ: د ولایت د مقام د دفتر څخه خپریدل پیل کړل او د دې کال په سر کې د اونیزې په شکل څو ګڼې چاپ شوی چې دم ګړۍ یې خپرونې بندې شوې دي.

همداشان ځینې نورې خپرونې لکه منه مجله، خورشیدجریده، سنګلاخ جریده، مهرجریده او سپورت جریدې هم شته چې خپرونې یې دم ګړۍ بندې شوې دي.(۶۵).

یو محدود شمیر کتابونه لکه منې ګل، رنګینه تابلو، آتمه منې ګل د ولایت د مقام پیغامونه، ملي هدف ځانګړې ګڼه دوه ځلې، ځلانده راتلونکې ځانګړې ګڼه دوه ځلې.

د وردګو او میدان د ولایت ملي رادیو تلویزیون هم تازه په خپلو خپرونو پیل کړی دی.

د وردګو او میدان ښار

کلتوري ټولنې

په هیواد کې د مؤقتې ادارې له رامنځ ته کیدو سره جوخت د وردګو او میدان په ولایت کې ګڼو فرهنګي، مدني او کلتوري ټولنو سرونه را پورته کړل او تر خپله وسه یې په دې لاره کې هلې ځلې وکړې چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

۱. غازي محمد جان خان ټولنه
۲. د جغتو مدني او کلتوري بهیر
۳. د میدان د ځوانانو ټولنه
۴. د خواخورۍ ادبي او کلتوري ټولنه
۵. د ګوربت ادبي ټولنه
۶. د وردګو د ځوانانو ټولنه
۷. د وردګو او میدان د محصلینو شبکه (اوس مهال یې نوم د وردګو د محصلینو ټولنه دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د وردګو او میدان مدني ټولنه
۹. عهد کلتوري ټولنه
۱۰. ځلاند کلتوري مرکز
۱۱. چک ادبي بهیر
۱۲. یووالي غږ ټولنه
۱۳. میدان ملي خپرندویه ټولنه
۱۴. شاه قباد ولي فرهنګي ټولنه
۱۵. دریځ ادبي او کلتوري ټولنه
۱۶. استقلال فرهنګي مرکز
۱۷. د نرخ د ځوانان ټولنه
۱۸. آیینه فرهنګي ټولنه
۱۹. سلمان فارس ادبي ټولنه
۲۰. لمر کلتوري او فرهنګي ټولنه
۲۱. د پښتني خویندو د ودې ټولنه(۶۶).
۲۲. د وردګو کلتوري یون

د منې ګل مشاعره:

د منې ګل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره یې په ۱۳۷۸ هجري لمریز کې د وردګو او میدان د ولایت د چک په ولسوالۍ کې د مصطفی حماس او د یو شمیر نورو هیوادپالو ځوانانو په نوښت د بنسټ ډبره ایښودل شوې ده. هر کال د دې ولایت په مختلفو سیمو کې جوړیږي. د منې ګل مشاعره چې نوم یې د منو د ښونو او د سیمې د ښکلا سره نه بیلیدونکی تړاو لري، د دې ولایت د سمسورې سیمې او ښکلاوو څرګندوي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران، ادیبان، لیکوالان او پوهان بیا د قلم په ژبه د دې ښایستونو بڼ ته نوی رنګ ورکوي. د منې ګل مشاعره د وخت په تیریدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له سطحې څخه د ولایت او د ولایت له سطحې څخه د هیواد او سیمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ. چې د هیواد له ګوټ ګوټ څخه هر کال مشاعرې ته د زرګونو لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصیلینو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزګرانو او عامو وګړو ګډون د دې ادعا د ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د منې ګل مشاعرې اوس مهال یوه روښانه بین الافغاني بڼه خپله کړې ده چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د منې ګل ټولو لارویانو، د وردګو او میدان د ولایت اوسیدونکو ته د ویاړ ځای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ځینې مشهور دودونه

د اختر لپاره تیاری:

جوته خبره ده چې له کوچنی اختر څخه د مخه د روژې مبارکه میاشت وي، نو ځکه روژه کوچنی اختر ته ځانګړې ښه وربښي او خلک د یوې پوره میاشتی مبارکی روژې له نیولو څخه وروسته د مسلمانانو د دغه ستر جشن د لمانځلو په لور ورځي.

د روژې د مبارکې میاشتې په اوږدو کې هره کورنۍ خپلو اولادونو او ځان ته د خپل توان تر بریده نوې جامې برابروی او کوښښ کوي څو په لومړی سر کې خپلو ماشومانو ته جامې برابری کړي. کله چې اختر ته یوه یا دوه اوونۍ پاتې شي نو میندې خپل کورونه سمبالوی او کوښښ کوي خپل کورونه د دې ویاړلي جشن د نمانځلو لپاره پاک کړي.

په ډیرو ځایونو کې میندې د خپلو کورونو د پاکولو په موخه د کور خونې د دوی په اصطلاح په سپینه خاوره او د رخت په یوه ټوټه چې څړی ورته وایي موښي یانې یو ډیر نری او باریک ګل ورکوي. البته په دې ډول چې له سپینې خاورې څخه د اوبو ګیلاو جوړ کړي او بیا له رخت څخه د یاد شوي څړي یا ټوټې په مرسته د خونو دیوالونه په هغې باندې ګلوي.

د اختر په شپه د کورنیو ښځینه او ماشومان خپل لاسونه په نکریزو سره کوي او کله چې سهار شي، نو ماشومان خپل لاسونه یو بل ته وربښيي چې ګواکې د چا ښه سره شوي دي.

ځینې کورنۍ په خپلو کورونو کې اوږه لمدوي او کورنۍ کلچې یا بوسراغې پخوي، غنم نینې کوي چې نینې ورته وایي او بیا له هغې سره د زردالو یا بادام مندتې او خستې هم ګډوي او د اختر په ورځ هغه ماشومانو ته چې کور په کور د اختر مبارکی له پاره ګرځي ور ویشي. د دې تر څنګ هګۍ ایشوی، په وردګو کې د اختر په ورځ د چارمغزو ویشل او ګټل هم رواج دي چې په همدې ورځ یې له نینو ځینې کورنۍ ماشومانو ته ور ویشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې نورې کورنۍ بیا له ښار څخه د معمول په څیر د اختر سودا اخلي او بیا د اختر په ورځ ورځینې ګټه اخلي.

هغه کورنۍ چې کوژدنې یې کړي وي، د خپلې راتلونکې ناوې له پاره د پوښ تر نامه لاندې دوه یا درې جوړه جامې، بوټونه، نکریزې، شامپو، صابون، ګیراګان او داسې نور څیزونه برابروي او د روژې په اوه وویشتم او یا له هغه څخه د مخه یې د خپلې کوژدنې کره وروړي. دا څیزونه د اختر د پوښ په نامه یادیږي.خو دغه پوښ ته د پیغلتوب پوښ هم وایي، کله چې پوښ راوړل شی د کلی ښځې او خپلوان یې ور باندې راټول شی، ویې ګوري چې څه شی یې راوړي دي، کله کله خو سندرې ورته وایي او دریاوې هم وهي.

همدارنګه هغه چاته د ډیر قدر او عزت په موخه یوه جوړه جامه یا یو پټو یا یوه چپنه ورکوي چې دغه راز پوښ یې د کوژدنې کور ته راوړی وي. له پوښ سره پر نارینه وو سربیره یوه یا دوې ښځې هم ځي او د نجلۍ د کورنۍ له خوا نه دوی ته جامې، پړوني، او د سیمې د رواج له مخې داسې نور شیان ورکول کیږي. دغه راز ښځو ته ټنګور ویل کیږي او که چیرې د ناوې په کور شپه تیروي، نو هغوی یې د ډیر زیات عزت له مخې لاسونه هم په نکریزو ورسره کوي خو دغه رواج له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې په لږ توپیر سره لیدل کیږي او په ټولو ځایونو کې په یو ډول نه دی.

د هغو کورنیو غړې چې په مسافرۍ کې ژوند تیروي او په پردیو ملکونو کې په کار او غریبۍ بوخت وي، کوښښ کوي څو د اختر پر مهال خپلو کورونو ته راستانه شی او اختر له خپلو کورنیو سره یو ځای تیر کړي. که چیرې مسافر کسان په دې بریالی نه شی چې اختر ته ځانونه را و رسوي، نو د خپل توان تر بریده خپلو کورنیو ته د اختر له پاره سوغاتونه رالیږي او په دې توګه د ژوند په هره برخه کې د اختر د راتلو له پاره تیارۍ په درز او شور روانې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د کورونو سمبالښت، ډیزاین او ښکلا:

په وردګو کې د کورونو د تزیین موضوع د دې ولس د هرې کورنۍ د سمبالښت او د استوګنې د چاپېریال په برابرولو پورې اړه لري چې بېلابیل اقتصادي، ټولنیز، کلتوري او داسې نور مسایل پکې شامل دي چې هر یو په دې برخه کې خپلې ځانګړې اغیزې لري. ځکه د کور تزیین او جوړول هم په یاد شوو مسایلو پورې نیغه اړیکه لري. له همدې کبله ویلی شو کومې سیمې چې ښار ته په نږدې واټن کې قرار لري د کلیوالو سیمو په پرتله یې ډیزایین او سمبال څه نا څه زیات وي او له کلیوالو سیمو سره ژور توپیر لري. د کلیوالو سیمو په ډېرو کورنیو کې دا دود دی چې د خونو د ننه او د باندې په یو ډول خاوره باندې موښي یا اخیر کوي ځینې بیا له رنګ او یا هم ګچ څخه د کورونو د سپینولو په موخه کار اخلي. ځینې سیمې بیا داسې دي چې په خونو په چت یا دورونو کې د هوا د بدلون او کوټې ته د رڼا د رالویدو په موخه وړې کړکۍ پرېږدي چې دوربچې، دریڅې، آیینې او ښیښې هم ورته وایي که څه هم په دې وروستیو کلونو کې د نورو سیمو په څیر د معمولي کړکیو او ورونو ایښودل دود شوی دی خو له دې سره سره پخواني دود هم په ټولیزه توګه خپل موجودیت لا تراوسه له لاسه نه دی ورکړی. د کورونو په دروازو کې د همغه ځای د تکړه ترکاڼانو له خوا د ښکلو ګلانو او ژویو انځورونه کښل کیږي چې کورته ښکلی بڼه ورښښي. یو شمیر دغه ډول دروازې چېراس نه لري، بلکې د لخکي ورونو یا دروازو په نامه یادیږي او تر ډېره بریده له همدې ډول دروازو څخه کار اخیستل کیږي.

د وردګو په کلیوالي سیمو کې د زیاتره کورونو پر دیوالونو باندې هغه پردې ځوړندیږي چې د ښځو له خوا د ګوتو په وسیله په زری کښې، خامک او تارشمار کوک باندې جوړې شوې وي چې په یوه ګوټه کې له دغه ډول پردو څخه یوه، دوه او یا هم د همغه کورنۍ تر ذوق او یا هم د کوټې تر دیوالونو پورې پردې ځوړندیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په ډېرو سیمو کې د بالښتونو د پوښونو له پاره د یو ډول ځانګړو ټوټو د پاسه په ګوتو باندې ښکلې ګنډنې کیږي او دغه ډول بالښتونه بیا د ځانګړو میلمنو یا د میلمه خونې لپاره استعمالیږي. د دې ډول بالښت پوښونه له سپین رنګه ټوټو څخه جوړیږي چې ځینې خلک د پوښ د پاسه جالۍ هم ګنډي خو دا کار د هرې کورنۍ تر اقتصادي توان پورې اړه لري .

ځینې سیمې خو داسې هم شته دي چې د کوټې په دیوالونو باندې جای نمازونه را ځوړوندوي، چې دا جای نمازونه هم په ګوتو باندې جوړ شوې وي او د همغې سیمې د لاسي صنایعو له شهکارو څخه شمیرل کیږي. ځینې خلک کله چې په کوټ بند باندې کوم څیز ځوړندوي نو د هغوی د لا ښکلیتوب له پاره په لاس باندې جوړې شوی پردې درباندې ځوړندوي.

که چیرې په خونه کې بکسونه ایښودل شوې وي، نو د هغې له پاره هم په ګوتو باندې جوړ شوي پوښونه جوړیږي، چې د سربکسۍ په نامه یادیږي او د بکسونو په سر باندې اچول کیږي چې په خامک او یا هم ګراف کوک باندې جوړ شوی وي.

په ډېرو ځایونو کې اوس هم په دیوالونو کې وړې تاخچې چې د کوچنیو الماریو حیثیت لري پریښودل کیږي او له هغې څخه د ځینې اشیاوو د ایښودلو په موخه کار اخیستل کیږي. په ځینې ځایونو کې د کوټې په پاسنۍ برخه کې د رېک په نامه یوه اوږده تخته ایښودل شوې وي او د هغې پر سرباندې خپل لوښي او نور سامانونه ږدي. همدارنګه د قرآن عظیم الشان لپاره بیا ځانګړې رېکونه تر ټولو په ښه اطاق کې نصب کیږي.

د کوټې په مینځ کې د اچولو له پاره اوس هم ګیلمونه کارول کیږي او ځینې خلک د نرمو لمڅیو څخه هم د فرش په توګه کار اخلی چې دا لمڅی د پسه له وړیو څخه په بیلابیلو رنګونو او بڼو کې جوړیږی او زړه راښکونکی انځورونه په کې انځور شوي وي. ځینې خلک د خپلې خونې دیوالونه او چت د ښکلو ګلانو په انځورونو سره ښکلي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغو سیمو کې چې ښارونو ته نږدې پرتې وي د ژوند سطح د هغو سیمو په پرتله څه ناڅه لوړه بریښي او خلک د خپلو کورنو د تزیین له پاره تر ډېره بریده له هغه څه څخه کار اخلي چې په ښارونو کې کارول کیږي. دغه طبقه وګړي ښاری ژوندانه ته ورته او یا هم کټ مټ د هغه په څیر خپل کورنه سمبالوي او په ښکلو ډیزاینونو سره خپلو کورنو او استوګنځایونو ته ښکلا وربښي. خو په ټولیزه توګه د کور د سینګار او سمبالولو په برخه کې خلک د خپلو شته امکاناتو څخه کار اخلی او د هغې په مرسته خپلو کورنو ته ښکلا ور بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ريباري، کوژده او د ستنې راوړلو مراسم:

په وردګو کې د ريبارۍ يا ځوان هلک ته د ځوانې نجلۍ د نکاح کولو دود په دې ډول دی کله چې کوم کس وغواړي له بل چاسره دوستي وکړی، خپل ورور، زوی خپلوان يا دوست ته کومه نجلۍ په نکاح کړی، نو د خپلې خوښې کورنۍ له موندلو څخه وروسته يو ځل يا دوه ځله هغې کورنۍ ته ښځې ورليږي او نجلۍ له نږدې څخه ګوري د دې خبرې مانا دا ده چې په دې هکله لومړۍ اړيکې د ښځو له خوا ټينګيږي. بيا نارينه يو ځل، دوه ځله او يا څو ځلې هغه کورنۍ ته ورځي څو د نجلۍ مور او پلار راضي کاندي. کله چې د نجلۍ کورنۍ راضي شي نو بيا د دعا، مالګې، نخښې يا ګل د را وړلو په موخه ورځ سره ټاکل کيږي.

کله چې په دې هکله د دعا کولو لپاره ورځ تعين شوه بيا نو يو، دوه يا ډير کسان د هلک په استازيتوب د هغه له کورنۍ څخه د نجلۍ کره ورځي او د نجلۍ کورنۍ هغه اندازه پيسې او خرڅ چې غواړي ورته معلوموي. کله چې په ټولو مسايلو سره سلا شي، نو دعا ورسره کوي او د نجلۍ کورنۍ يو يو دستمال او څه خواږه د نښې په دود ورکوي. بيا د غټې نښې يا ستنې او يا دستمال چې شريني خوري هم ورته ويل کيږي ورځ ورسره معلومه او په همغه ورځ د هلک د کورنۍ له خوا ټول خپلوان، دوستان او ګڼ شمير کسان د نجلۍ کورنۍ ته ورځې. د ټاکل شوو پيسو څخه يوه اندازه پيسې هم د نجلۍ کورنۍ ته ورکول کيږي. د دې مراسمو په ترڅ کې د هلک کورنۍ ته د نجلۍ د کورنۍ له خوا ستن ورکول کيږي چې د هلک د ورور او يا بل داسې نوي ځوان په سر کې يې ټينګوي چې ګلالۍ او دنګه قواره ولري. ستن يو داسې درې کنجه جوړښت دی چې په ګڼو مريو، بوربور، غجريو او ځونډيو پوښل شوې وي او په يوه لوی وريښمين يا سونډې دستمال باندې د کلپې ستنې په زريعه ټنګه کړې وي. همدارنګه په دې درې کونجه جوړښت کې ګڼې هندارې يا آينې هم په داسې ډول ځای په ځای شوې وي چې شاوخوا ته يې د مريو او هونو ګڼ ګلان شوي وي. د هلک کورنۍ ته د ستنې له راوړلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د هلک کورنۍ د نجلۍ کورنۍ ته میلمستیا کوي چې ښنه خلاصی ورته وایي په ښنه خلاصي کې ټولو هغو نارینه او ښځینه ګډونوالو ته مروجې جامې کوي چې په دې ډول میلمستیا کې یې ګډون کړی وي. بیا د نجلۍ کورنۍ د هلک کورنۍ ته میلمسیتا کوي او خپلې راتلونکې ناوې ته پوښ اخلي چې معمولاً په هغې کې د ناوې له پاره درې جوړه کالي موجود وي او کله چې ستنې ته د هلک له خوا خلک ورځي نو پوښ هم ورسره وړي یا دا چې لومړی پوښ د ستنې څخه دوې یا درې ورځې د مخه د نجلۍ کور ته وړل کیږي. باید وویل شي چې په پوښ کې د نجلۍ د کورنۍ تقریبا ټولو غړو ته هم کالي او ډالۍ اېښودل کیږي. دواړه د هلک او نجلۍ کورنۍ خپلو راغلو میلمنو ته ډالۍ ورکوی چې معمولاً کمیسونه، پټوګان، لنګۍ او نور څه پکې شامل وي. د دې خبرې یادونه هم ضروري ده چې یاد شوي ټول مراسم په وردګو کې د دریا وهلو، ډول، اتڼ او خوړو سندرو سره ملګري وي چې هره سندره بیا خپل خپل مقام لري چې باید په مناسب ځای کې ولوستل شي. د جهاد له دور څخه د مخه په وردګو کې د واده د دعا، ستنې راوړلو او واده کې په ټوپکو باندې د نخښې ویشتل هم رواج وو چې د جهاد په دور کې یې په نخښې سربیره بیله بڼه غوره کړه هغه دا چې د اتومات وسلو او کلاشینکوفونو یا درنو وسلو ضربې به هم د ودونو پر مهال کیدلې. خو اوس مهال خلک وضعې ته ګوري که چیرې نورماله وي او امنیتي ستونزې و نه لري نو کیدای شي په ورته حالاتو کې هم د خوښۍ ډزې وکړي او ځوانان نخښه وولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکریزو شپه او واده:

له واده څخه تر مخه لومړی ټول هغه څيزونه چې د نجلۍ کورنۍ مخکې له مخکې له خپلو خپلوانو سره معلوم کړي وي د هلک د کورنۍ له خوا برابريږي او وروسته بيا د هلک د کورنۍ له طرفه يو دوه تنه مشران د جوړښت په موخه د نجلۍ کورته ورځي او جوړښت ورسره کوي. جوړښت په دې ډول وي چې دوه درې تنه مشران د نجلۍ له کورنۍ څخه غواړي څو په ټولو هغه څيزونو کې چې مخکې د کوژدنې څخه يې معلوم کړي دي يو څه ناڅه ورته کم کړي او د پاتې څيزونو په هکله دواړه لوري يو جوړ جاړی ته سره ورسيږی، د نجلۍ کورنۍ د خپل وس په اندازه له ټاکل شوو څيزونو څخه څه ناڅه کموي او يا يې هم نه کموي. د جوړجاړي او د واده د لګښتونو په سر يوې موافقې ته رسيدل هم داسې دي، چې څينې کورنۍ نغدې پيسې اخلي او څينې بيا هغه ټول ټاکل شوي څيزونه په خپل طبيعي شکل غواړي چې مخکې له مخکې د دواړو لوريو تر منځ پرې موافقه شوې وي. د نجلۍ کورنۍ د خپل وس تر اندازې پورې خپلې لورته د کور وسايل اخلي چې کور يې بولي او د هلک کورنۍ هم خپل ضروري ګامونه اخلي او وړ تدابير نيسي. په داسې توګه چې خپلې کورنۍ غړو ته (البته اوس مهال) نوې جامې اخلی او په کور کې د واده تود هرکلی روان وي. له واده څخه يوه يا دوه ورځې تر مخه د واده پوښ يعنې هغه کالي، ګاڼې او نور څه چې د ناوی له پاره په پام کې نيول شوي وي او د وروستي ځل لپاره يې د هغې نجلۍ کره ور وړي چې کوژدنه يې شوې خو لا هم واده شوې نه ده. البته د دې پوښ اندازه د مخکنيو پوښونو په انډول لږ څه زياته وي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ راوړونکو نارينه وو ته لنګۍ، چپنې يا پټوګان او ښځو ته چې ټنګورې يې بولي پړونې، کالی او يا داسې نور مروج څيزونه ورکوي. په څينو ځايونو کې له پوښ سره ستره ورا هم ځي البته که د ناوې کور لرې وي او ټوله ورا بيا د ناوې په کلې کې شپه کوي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ له پاره د کلي ښځې راټولوي او د واده پوښ ورته ښکاره کوي او راغلو ښځو ته ميوه هم ورکول کيږي. د نجلۍ د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژدې خپلوان خپلې تحفې چې اچونه ورته ویل کیږي او معمولا ظرفونه یا دسمالونه وي راوړې ډالۍ او د ناوې په پوښ کې ږدي. د معمول په توګه د واده شپه یعنې هغه شپه چې سبا ته یې واده وي د نکریزو د شپې په نامه یادیږی د نکریزو دود یا لاس سره کول د خورا ډیرې پخوانۍ زماني راهسې په وردګو او نورو پښتني ټولنو کې دود دي. رواج داسې دی چې د کلي مخورې او مشرانې ښځې چې یو ټولګی پیغلې یې هم بدرګه کوي ډیرې نکریزي په یوه لوی لو ښي کې خیشتوی او له څنګه یې د خوږو سندرو زمزمې کوي بیا په نیمه شپه کې په همدې نیکریزو لومړی د هلک یا زوم یوه ګوته سره کوي هلک یوه قیمتي ډالۍ چې غالبا د طلا ګوتې وي د ناوې په موټې کې ږدي او بیا لږ نیکریزې اخلي او د ناوې په موټې کې یې ږدي چې دغه ډول مراسمو ته د موټې خلاصولولو مراسم ویل کیږي. داسې هم پیښیږي چې ناوې ځواکمنه وي او هلک یې د موټې په خلاصولو بریالی نه شي، خو بیا د هلک د خپلوانو او سپین سرو ښځو له خوا ناوې ته زارۍ کیږي چې خیر دی نور یې مه ځوروه او موټی خلاص کړه چې بیا نوموړي مراسم سرته رسیږي.

د نکریزو په شپه نژدې دوستان د نکریزو د ایښودلو له پاره له زوم سره یوځای راځي په لومړي سر کې د ټنګورو له خوا او دریاوې چمبې وهل کیږي سندرې ویل کیږي او څه ساعت وروسته د نجلۍ په لاسونو د شاګوم نکریزې ږدي. سهار ورا راځي چې زیات کسان له اړوندو کلیو څخه پکې ګډون کړی وي او د نجلۍ له لوري هم رابلل شوي میلمانه ټول د نجلۍ کور ته راځي. ناوې د ښځینه دود له مخې را ولاړوي او د خسر کور په لوري یې د موټر په وسیله وړي البته پخوا به د آسونو او کجاوو په وسیله ناوی د خپل خاوند کره د پلار له کوره وړل کیده. د نجلۍ دوه درې خپلوانې ښځې او نارینه هم ځي چې ښځو ته خیښانې او ټنګورې ویل کیږي او نارینه د خیښانو په نوم باندې یادیږي. کله چې د هلک کور ته ورسیدل هلته یو چرګ حلالیږي یا یې تاج غوڅیږي او په هغې باندې د موټر ټایر او د ناوې بوټ د نیکمرغۍ په موخه او عقیده باندې سور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. کله چې ناوی کورته ننوځی، نو د وره په لخک یا چوکاټ باندې یوه کوکه یا وړوکی مخ د هغې له خوا ټک وهل کیږي، بیا تناره ته بیول کیږي او د هغه څنډې ښکلوي او مخکې لدې چې کورته یې د ننه کړي هغه نارینه خپلوان چې له ناوې سره راغلی د ناوې لپاره کور غواړي چې د خپلو خپښانو له مثبت ځواب سره مخامخ کیږي او بیا یې کورته بیایي. کله یې چې د ناوې بوټ پرې وباسي نو هغه له وریجو، غنمو او یا نورو غلو دانو څخه ډکوي چې پورتني هر یو رواج خپله خپله فلسفه لري.

البته پخوا داسې رواج وو چې اوس مهال نشته چې د خسر کره یې په دوهمه یا دریمه شپه د کلي ملا او څو کسه نور راغونډتل کیدل او د شپې له ډوډۍ څخه وروسته شاهدان نجلۍ ته ورتلل او د معمول په شان د نکاح دود ترسره کیده خو اوس مهال د نکاح مراسم غالبا د نجلۍ په کور کې ترسره کیږی او هلک اجازه لري چې له همدې لومړۍ شپې څخه خپله میرمنه ووینې، خو په پخوانیو رواجونو کې به چې کله ناوې د هلک کورته راغله نو هلک به دوې یا درې شپې نور هم صبر کاوه څو رواج بشپړ او په دریمه شپه د نکاح مراسم ترسره شي.

په ځینو کلیو او کورنیو کې خو داسې رواج هم شته دی چې د شیریني خورۍ پر مهال د هلک کورنۍ د نجلۍ له کورنۍ څخه د مخکیني توافق په بنسټ ګل راوړي او هغه ته ناسته ویل کیږي چې د ګل راوړلو په ورځ هلک هم د نجلۍ کورته د شیریني خورۍ له میلمنو سره ځي او د ګل راوړلو د مراسمو په ترځ کې د قبول ایجاب په نامه باندې نجلۍ هلک ته نکاح کیږي او کله چې ملیمانه ولاړ شي نو بیا هلک اجازه لري چې د خسر کره پاتې شي او نجلۍ ووینې چې دغه مرحلې ته چغل بازۍ وایي.

د ناستې او ستنې توپیر په دې کې دی چې د ناستې د مراسمو ټول لګښتونه به د واده په څیر د هلک کورنۍ کوي او زیات میلمانه پکې راغونډتل کیږي چې تقریبا د یوه واده د مصارفو په څیر وي او نامزاد شوي هلک ته اجازه وي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي او د خپلې میرمنې سره د پلار په کور شپې تیرې کړي. خو د ستنې د مراسمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګښتونه بیا د نجلۍ پلار کوي او یوه عادي میلمیستا ګڼل کیږي چې نامزاد شوي هلک د دې مراسمو په ترڅ کې د واده تر مهاله د نجلۍ کورته اجازه نه وي.
باید وویل شي چې د وردګو په زیاتو کورنیو کې له واده څخه د مخه هلک ته اجازه نه ورکول کیږي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي البته عوامل یې زیات دي چې ځینو ته یې په لنډه توګه اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د واده د درېمې ورځې دود:

وروسته له دې څخه چې په وردګو کې د واده مراسم په بشپړه توګه پای ته ورسيږي، نو تر درېمې ورځې پورې ناوې ته د يوه ډېر نازولي ميلمه په توګه قدر ورکول کيږي او د کور د مشرانو او يا خاوند له خوا د کور او کاله په هکله د هيڅ ډول خبرې يادونه ورته نه کيږي.

په دريمه ورځ هغه مراسم تر سره کيږي چې په ځينو ځايونو کې د تخت جمعی يا په نورو نومونو باندې يادېږي. خو په وردګو کې دغه ورځ د درېمې په نامه يادېږي. په دې ورځ زوم د خپل خسر کورته ځي البته څه ميوه او له معمول سره سم يو څه ناڅه چې د کورنۍ له خوا ورته برابر شوي وي، د خسر کورنۍ ته يې وروړي او د خپلې خسرګنۍ او نور نژدې دوستان د درېمې ورځې ميلمستيا ته رابولي.

د ناوې کورنۍ او نژدې دوستان هغه کالي، جامې او نورڅه چې له ناوې څخه د پلار په کور کې پاتې شوي وي او يا هم دوستانو دغه ناوې ته څه ډالۍ او تحفې اخيستې وي له خپل ځانه سره يې د ناوې نوي کورته راوړي. د درېمې ورځې محفل ته د هلک د کورنۍ نږدې دوستان او خپلوان هم راغوښتل کيږي او د کلي پيغلې او ښځـــې هم په دې محفل کې ګډون کوي.

لومړی په ځانګړو مراسمو د هلک مور يعنې د ناوې خواښې يا کومه بله مشره ښځه ناوې پخلنځي ته بيايي او د نومورې لاس په زيړو غوړيو کې وهل کيږي وروسته نو ناوې په خپل لاس څه نا څه خواړه برابروي چې د دې ډول محفل له جوړيدو څخه موخه دا ده ترڅو ناوې د کور په سمبالولو او د کور د چارو په پرمخ بيولو باندې په رسمي توګه پيل وکړي.

پيغلې دريا وهي، ځانګړې سندرې وايي او سيل کوي څو د ډوډۍ وخت شي د ډوډۍ خوړولو پرمهال پيغلی او ښځې له ناوې سره يوځای ډوډۍ خوري او د ډوډۍ له خوړلو څخه وروسته د نجلۍ د کورنۍ مشر په دسترخوان کې يوه اندازه پيسۍ اچوي. کله چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ د کورنۍ غړي او دوستان بیرته خپلو کورونو ته ستنیږي، نو د هلک د کورنۍ له خوا دوی ټولو ته د دوی له شان سره مناسبې ډالۍ ورکول کیږي او په ډیره درنه توګه رخصتیږي.

خو په عمومي توګه باید وویل شي چې په وردګو کې هغه دود د تخت جمعې یا دریمې په نامه یادیږي په هره سیمه کې خپل ځانګړي مراسم لري چې دځینو یې مخکې په لنډه توګه یادونه و شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د جامو او کالیو څرنګوالی:

د وردګو ولایت هم د نورو پښتنو قومونو او ټبرونو په څیر یو شمیر ځانګړې جامې او کالي لري چې په دودیزه توګه له هغه څخه کار اخلي.

د وردګو د نارینه وو لویان په عمومي ډول لونګۍ او پټکي په سر کوي چې لونګۍ او پټکي یو له بله سره ځینې توپیرونه لری او ښه لونګۍ د وریښمیني یا هم مشهدۍ په نومونو یادیږی او له نورو ډولونو څخه یې ځوانه طبقه خلک ډیرې خوښوي. په پټکیو کې هم د پاج پټکی د نورو په پرتله زیات د خلکو د خوښې وړ دی. ځوانان او هلکان بیا خولۍ په سرکوي او په لوڅ سرګرځیدل په کلیوالو سیمو کې د چا نه خوښیږي، بلکي هغه څوک چې لوڅ سر ګرځي زیاتره اطرافي وګړي او دیني کړۍ ورته د کرکې په نظر ګوري، له همدې کبله څوک د دې جوګه نه وي چې د ښارونو په څیر دې د وردګو په کلیوالي ساحو کې لوڅ سر و ګرځي. ځینو هلکانو او ځوانانو ته یې میندې په کورونو کې د مریو او سونډو په وسیله په لاس باندې بیلابیل ډول خولۍ جوړوی او بیا یې هغوی په سر کوي. ځینې ځوانان بیا د خپلې خوښې خولۍ په بازارونو کې پیدا کوي او په خپلو سرونو یې ږدي چې اوس مهال له افغانستان څخه نیولې آن د هند، بنګلدیش او پاکستان خولۍ هم په ځوانه طبقه کې رواج موندلی دی. البته باید وویل شي چې د جامو په اړه هر وخت نوي نوي بدلونونه رامنځته کیږي او هیڅ وخت یو ځانګړي ډول جامو په دې ټولنه کې تر ډیره وخته دوام نه دی کړی، خو د وردګو په زیاتره کلیوالي سیمو کې څوک لا اوس هم په لوڅ سر باندې د ګرځیدو اجازه ځان ته نه ورکوي.

پخوا به د نورو پښتني ټولنو په څیر نارینه وو هم ګرد کالي او په چرمو باندې جوړ شوي واسکټونه اغوستل چې د کالیو لمنې به یې ګردې وې او ملاوې یې په یو ډول دستمالونو تړلې چې د نهه ګله دستمالونو په نامه یادیدل خو اوس مهال هغه دود خپل ځای د نوې زمانې سره سم نووو رواجونو ته پرېښښی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو نارينه وګړي په خپلو سيمو کې په عمومي توګه پټو او يا څادر هم استعمالوي چې د دوه نيمو مترو په اندازه له پنځه متره رخت څخه جوړيږي او يا هم تيار جوړ شوي پټوګان د دې موخې لپاره له بازارونو څخه رانيسي.

کله کله ميندې د خپلو کورنيو غړو ته داسې کالي هم جوړوي چې ګريوانونه، غاړې او يخنونه يې په خامک کوک باندې جوړ شوي او پيغلې يې په خپلو ګوتو ګنډي چې د يوه ګريوان د جوړولو لپاره مياشتې مياشتې خواري و باسي. په ميندو کې په عمومي ډول همدغه افغاني جامې دود دي او په چرمو او يا زر تارو باندې جوړ شوي کالي د خلکو ډير د خوښې وړ دي او په تن کوي يې. پخوا به يو ډول خولۍ چې ريخچينې يا عرقچين يې بللي، ښځو جوړولی او په سرونو باندې به يې له پوړنې څخه د لاندې ايښودې، خو اوس مهال دغه رواج په لرې پرتو کليو کې ډير کم کم پاتې دی.

همدا رنګه به ښځو يو ډول لستونځولې جوړولې يعنې د کاليو او جامو د لوستونړو خولې به يې په مريو، زر تارو او داسې نورو زينتي شيزونو جوړولې چې يو ځانګړی ځرنګوالی به يې درلود او اوس هم په هغو کاليو کې استعماليږي چې افغاني يې بولي او ښځې ورسره ځانګړې مينه لري.

د جامو بله ځانګړنه داده چې ښځينه يې يو ډول ډير لوی پرتوګونه چې له پنځه يا شپږو مترو ټوکر څخه جوړيږی او د ګونځه وال يا ګونځې دار په نامه به ياديدل او پخوا زيات دود وو چې اوسمهال يې خپل پخوانی ماهيت له لاسه ورکړی او په ټيټه کچه اوس هم استعماليږي. د دغه ډول پرتوګونو رنګ به هغو ښځو لپاره سپين وو چې واده شوې به وې او د واده کړيو ښځو د پرتړونو رنګ به سور يا شين او له کتان څخه به جوړيدل.

له دې سره سره په وردګو کې ښځې داسې ټکري يا پوړني په سر کوي چې سر تر پايه پکې پټه وي او کله چې پردي سړي مخ ته ورشي، نو خپل مخ هم په د هغه ټکري په وسيله پټوي چې په سر يې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه اړينه خبره دا ده چې که څه هم د انساني ژوند پرمختګ او د انساني ټولنې فرهنګ دواړه يو له بل سره نه شليدونکې اړيکې لري نو له همدې کبله کلتور او فرهنګ د ټولنې له وګړو څخه رامنځ ته کيږي، نو دودونه او عنعنات چې د فرهنګ يوه برخه ده د ټولنې په پرمختګ کې جوت رول لري. له همدې کبله شايد چې په ځينو ځايونو کې به د جامو څرنګوالی څه ناڅه خپله څيره بدله کړې وي او ښارې لورته به راکاږل شوې وي خو په عمومي توګه د وردګو د خلکو جامه او لباس په بشپړه توګه يوه ملي او افغاني بڼه لري چې د زياتې پاملرنې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د میلمه پالنې دود:

نه یواځې د وردګو د ولایت بلکې زموږ د ګران هیواد افغانستان اوسیدونکي او بیا په ځانګړي ډول پښتانه د میلمه پالنې د دود په هکله د تل لپاره په ملي او نړیواله کچه خپل ویاړلي ملي افتخارات لري. میلمه پالنه زموږ د ګران هیواد په هره برخه کې دود ده او څرګنده ده چې زموږ خلک په میلمه پالنه کې د ښه نوم او شهرت خاوندان دي.

د وردګو ولایت خلک په حقیقي توګه د نورو پښتنو ټبرونو په څیر په میلمه پالنه کې ډیر غښتلي او مخکښ رول لري او تل یې په خپله سیمه او کور باندې د خپلو میلمنو عزت کړی دی. او دا خبره خو معموله ده هغه څوک چې ډیر میلمه پال وي او د نورو په پرتله د خپل میلمه ډیر قدر کوي، په کلي او کور کې له نورو څخه ډیر مشهور وي.

میلمانه په عمومي ډول په دوه ډوله دي یو هغه میلمانه دي چې څوک یې یې په خپله راغواړي او د نوموړي میلمه یا له هغه سره د نورو راغلو ملګرو میلمه پالنه کوي. بل هغه میلمانه دي چې د مساپر تر نامه لاندې په یوه کلي یا بانډه راپیښیږي، په سیمه کې څوک نه پیژني او نابلده وي.

که چیرې په وردګو کې نابلده مساپر کوم کلي ته راشي نو له معمول سره سم د کلي جومات ته رهنمایي کیږي. په همدې وخت کې د کلی سپین ږیري او یا هغه کسان چې جومات کې موجود وي نابلده مساپر او یا مساپرو ته سمدلاسه چای او که د ډوډۍ وخت وي نو ډوډۍ ورته راوړي حتی که چیرې یې په نوموړي کلي کې شپه راځي د شپې بستره هم ورته برابروي. چې دغه ډول یو معمول له نابلد مساپر سره د میلمه پالنې یو لوی مثال دی چې د دې سیمې وګړي یې د عمل په ډګر کې وړاندې کوي او په پرمختللې نړۍ کې د دې ډول یوې میلمه پالنې بیلګه نه تر سترګو کیږي.

لکه چې مخکې وویل شول کله چې شپه شي نو میلمه ته په پوره میلمه پالنه همدلته جومات ته د ویده کیدو لپاره بستره راوړي او سبا سهار بیا همدغه بهیر تکراریږي. کله کله داسې هم پیښیږي چې یو میلمه ته د کلي د څو تنو اوسیدونکو له خوا هرکلی ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي او څو کسان له خپلو کورونو څخه میلمه ته ډوډوی او چای راوړي او کوربانه له میلمه سره یوځای په جومات کې ډوډۍ او چای خوري څو میلمه د یواځېتوب او خفګان احساس ونه کړي.

بل ډول میلمه پالنه داسې ده چې راغلي مساپر او میمله د کلي یو یا څو تنه خپلو کورونو ته د بیولو ست کوي نو هر څوک چې په خپل ټینګار کې بریالی شو نو مساپر خپل کورته بیایي او د خپل توان په اندازه نوموړي ته چای او ډوډۍ په برابرولو سره تود هرکلی وایي.

د میلمه په هکله رواج داسې دی چې که هغه د خپل راتګ موخه و نه وایي چې ولې راغلی دی نو په عمومي ډول له میلمه څخه پوښتنه نه کیږي چې ګواکي د څه له پاره راغلی دی ځکه دا یو ډول عیب ګڼل کیږي بلکي تود هرکلی او خدمت یې کوي څو زړه ته یې څه ور و نه ګرځي.

په ځینو سیمو کې داسې دود هم دی چې که په کلی کې د جومات ملا د هر چا په وار وي نو مسافر کس هم د همغه کس میلمه کیږي.

لکه څنګه چې وایي (څه چې تیار دي هغه د یار دي) هر کس د خپل توان تربریده خپل میلمه ته خواړه برابروي او د میلمه هرکلی کوي. د میلمه پالنې څخه مقصد دا نه دی چې میلمه ته دې هرو مرو ډیر خوند ور خواړه تیار شي، بلکې له میلمه پالنې څخه موخه دا وي ترڅو خپله مینه او محبت له میلمه کس سره شریک کړي او هغه په کوربه کلي کې د بیګانه توب احساس ونه کړي. همدارنګه یو بل مشهور متل هم په پښتو کې شته دی چې وایي:(چې زړه تنګ نه وي کور نه تنګیږي) نو له میلمه سره تر بل هر څه د زړه اخلاص ډیر مهم وي چې د وردګو دمیلمه پالنې پر مهال یې بهترین مثالونه وړاندې کیږي.

د وردګو په سیمه کې داسې رواج هم شته دی که چیرې کوم څوک له لارې څخه تیریږي او په تصادفي توګه د چا دروازه وټکوي یا غږ وکړي چې ګواکي تیریدونکی کس میلمه یا مساپر دی نو په دې صورت کې نوموړی د کور د نارینه وو له خوا میلمستون ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیول کیږي د میلمه پالنې په دود سره ورته چای او ډوډۍ تیاروي. داسې هم پیښ شوي دي چې که کور کې نارینه په کور نه وي نو د کور ماشومان او یا زړې میرمنې نوموړي کس ته چای او ډوډۍ راوړي، د میلمه هرکلی کوي، خپل افغانی دود پالي او پیاوړی کوي یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د مړي دود:

په دې خبره خو ټول باور لرو چې انسان د پناه لپاره پیدا دی او یوه ورځ به د مرګ پرښته د هغه د کور په دروازه کې ګام ږدي او روح به یې ترې قبض کوي. همدارنګه د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که د ژوند په چارو خبرې کوو نو ضروري ده چې د مړینې د چارو یادونه هم وشي. کله چې په وردګو کې کوم کس ته مړی پیښیږي خپل دوستان راغواړي او مړی له معمول سره سم ښخوي او په مړي باندې د سکوات یا سخات ویشل هم دود دي. کله چې په کوم کور کې داسې پیښه وشي، نو د خپلو دوستانو او خپلوانو له خوا د مړي کورنۍ نه پریږدي چې خواړه پاخه کړي بلکې خپلوان او دوستان تر دریو شپو او ورځو پورې ډوډۍ ورته تیاروي چې دغه ډول ډوډۍ یا خواړه ویروسی بولي. د ډوډوی راوړل داسې دي چې د هر چا د لوښې شریک معلوم دی یانې دا چې په کلي کې هغه کورونه معلوم وي چې غمجنې کورنۍ ته ډوډۍ ور وړي او د مړي کورنۍ ته د ډوډۍ وروړل پیل کیږي. له دریو ورځو څخه وروسته د مړي خاوند خپل دوستان راغواړي او په متوفا پسې ختم او لوی خیرات کوي خو د قرآن کریم له ختم سره یو ځای په وړه پیمانه باندې خیراتونه څو نورې جمعې هم ادامه پیدا کوي چې د مړي د کورنۍ له خوا د هغه روح ته د تسکین او ثواب په خاطر کیږي. داسې هم شته دي چې د مړي په څلویښتمه ورځ وروستی ختم او خیرات او د دعا مراسم تر سره شي خو بیا هم دغه یاد شوي رواجونه د وردګو په ټولو سیمو کې په یو ډول نه دي بلکې په کم توپیر سره له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې پورې تدویر مومي.

د فاتحې اخیستل د دعا اخیستلو په نامه هم یادیږي او د مړي د کورنۍ مشر یا مشران په جومات کې ناست وي، د چای ترموزونه او د خوږو ډک پشقابونه یې ایښي وي هغه څوک چې دعا ته راځي نو جومات تشریف وړي متوفا ته دعا کوي، چای څښي او که د ډوډۍ وخت وي نو د کلیوالو له خوا په اتفاق سره ډوډۍ هم ورته راوړله کیږي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسان چې د متوفا نږدې خپلوان وي نو یو ځل په جومات سربیره د هغه کورته هم ورځي او د تسلیت مراتب د متوفا کورنۍ او دوستانو ته وړاندې کوي.

له بده مرغه د وردګو په منځ کې ځینې ناوړه دودونه هم شته دي چې د لورانو پر سر د ډیر ولولور په نامه د پیسو اخیستل، د بی ځایه خیراتونو او په بدو کې د نجونو ورکول او دې ته ورته ځینې نور خراب دودونه هم شته دي چې احمدی صاحب په خپله لیکنه کې هغې ته اشاره کړی ده نو ځکه یې له بیا راوړلو او تکرار څخه دلته ډډه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی ضمیمه:

په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې

ګل آغا احمدي وردګ

د انسانانو په ټولنو کې پرمختګ داسې یو بنسټ دی، چې د هر انسان خوښېږي او غواړي چې د دې بنسټ په سمسمورو ځانګو کې د خپلو هیلو ګلونه ووینې. پرمختګ داسې یو بهیر دی چې د بختورو ټولنو به په برخه کیږي او خپل ژوند د هغه په روښانه تګلاره برابروي.

پرمختګ د انساني ټولنې هغه ښکلی بنسټ دی، چې د هغه په وسیله انسان د خپل ژوند د سطحې د لوړو پوړیو او د خپلو هیلو هسکو منارونو ته رسیدای شي. پرمختګ په ټولنه کې د هر راز شاته تګ مقابله کوي او غواړي چې د خپل روښانه څرک پلوشې د انساني نړۍ د آرمانونو تر غرونو او رغونو را تاو کاندي. پرمختګ په هره ټولنه کې خپلې خپلې ځانګړتیاوې او مشخصې لارې چارې لري چې د ټولنې له ملي او ټولنیزو آرونو سره سم وګړي د رڼاوو د وړانګو له کاروان سره یو ځای کوي.

په دې مقاله کې د پرمختګ ځینو هغو لارو چارو ته ګوته نیول کیږي چې د وردګو په سیمه کې یې شونتیا لیدل کیږي او د هیواد نورې سیمې هم د خپلو هر اړخیزو چارو د پراختیا لپاره ترې الهام اخیستلای شي.

لومړی: د ښوونې او روزنې د چارو عمومیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې شک نشته چې ښوونه او روزنه د انساني ژوند د پرمختګونو لومړی پړاو او د دې ښکلي بنسټ لومړۍ خښته ګڼل کیږي. ښوونه او روزنه د انساني نړۍ د بڼ ښکلا، د وړانګو د بهیر پلوشې، د روښانه سباوون د افق کرښه او د ښایستونو د ناوې په زلفو باندې هغه غوړېدلی زرغون شال ګڼل کیږي، چې هر ډول نیکمرغۍ یې د پیڅکو په شملو کې را ځوړندې وي.

د لوی خدای ج په ستر او عظیم فضل، د وردګو د عامو وګړو په بشپړه همکارۍ، علاقې، ځانګړې مینې او د ځینو خواخوږو اړخونو او شخصیتونو د هلو ځلو په پایله کې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر د زمانې په دې حساس پړاو کې د هیواد د ډیر شمیر سیمو په پرتله غښتلی او ځواکمن دی، خو د لا ښه کیدو لپاره یې زیاتو هڅو ته اړتیا لیدل کیږي. د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که څه هم ویل کیږي چې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر په نسبي ډول ښه دی، باید ووایو چې کافي نه دی، بلکي د وردګو خلک له خپلو خواخوږو مشرانو، اړوندو دولتي ارګانونو، مرستندویو ټولنو او زړه سواندو نړیوالو اړخونو څخه هیله لري، چې د وردګو زدکړې له چارو سره د خپلې ځانګړې مینې، علاقې او په دې هکله د هر اړخیزو همکاریو په بنسټ زموږ له خلکو، ښوونیزو بنسټونو د بشپړې رغونې په موخه سیمې ته لا زیاته پاملرنه وکړي. تر څو د خلکو په منځ کې ښوونه او روزنه عمومي شکل غوره او د هیواد د قانوني ادارې لپاره یو ریښتینی ځواک و روزل شي.

د وردګو د سیمې د ښوونې او روزنې د ښوونځیو، لیسو او لوړو زده کړو د موسساتو په هکله باید وویل شي چې زیاتره یې په اوسني وخت کې د لویو لویو ستونزو سره ډغرې وهي چې ډیرې مهمې یې د امنیت ګواښ، د مسلکي استادانو لږوالی، د درسي موادو او قرطاسیې ستونزه او د زیاتره تعلیمي مؤسساتو لپاره د لازمو تعمیراتو او ودانیو نشتوالی ګڼل کیږي. پر دې سربیره په وردګو کې د ښځو ښوونې او روزنې ته لکه څومره چې مناسبه ده، پاملرنه نه کیږي. بلکي د وردګو په ځینو سیمو کې که د ښځو ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځۍ تر شپږم پورې رسیږي، نورې ټولې له دویم او دریم ټولګي څخه لوړ صنفونه نه لري چې دا ستونزه هم یو لوی ګواښ دی. باید وویل شي چې ښوونه او روزنه په هر نارینه او ښځینه مسلمان فرض ده، خو په سیمه کې رواني ستونزې او د ښځو د تعلیم په وړاندې ځینې منفي حساسیتونه زموږ په ټولنه کې د ښځو د تعلیم موضوع له یوه ژړوونکي رکود سره مخ کړې ده. همدارنګه اوس مهال خو د وردګو په هغو ساحو کې هم د نجونو ښوونځي تر ګواښ لاندې دي چې دوه درې کلونه مخکې هلته تعلیم په ښیرازه توګه پر مخ روان وو.

دویم: په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول

د وردګو په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول ځکه اړین دي چې د اټکل له مخې د هیواد د وګړو د نفوس په انډول په وردګو کې د باسواده نارینه وګړو او محصیلینو شمیر د ټول هیواد په سطح په لومړي کتار کې ځای نیولی دی. باید وویل شي چې په هیواد کې د سترې غمیزې په ترځ کې له ډیرو سختو شرایطو، ستونزو، بمباریو، جګړه ایز حالت، ورانیو او ډول ډول ناخوالو سره سره د وردګو خلکو په خپلو سیمو کې د ښوونې او روزنې بنسټ ته ځانګړې پاملرنه کړې او د زده کړې د ځانګړې طبیعي مینې او علاقې په بنسټ یې د ښوونې او روزنې په چارو کې د ځینو اړوندو خیریه موسساتو پاملرنه خپلې خوا ته را جلب کړې وه. په دې لړ کې ګڼ شمیر لومړنۍ او منځنۍ ښوونځۍ او لیسې تشکیل شوې، په زرګونو زده کوونکیو له لیسو څخه د فراغت وړاندې تر لاسه کړ چې د هیواد زیاتره پوهنتونونه، دولتي او د مرستندویه ادارو دفترونه پرې ښکلي دي او نومورې لړۍ د لوی خدای (ج) په مرسته پر مخ روانه ده.

نو له همدې کبله ضروري خبره ده چې د وردګو سیمه د خپل جغرافیایي او علمي اهمیت له مخې د یوه ښکلي پوهنتون درلودونکې وي. په دې اړوند لومړۍ د هیواد په دننه او بهر کې له هغو ټولو وردګو استادانو، پوهانو، روڼ آندو، روحانیونو، ملي سوداګرو، او ټولنیزو شخصیتونو څخه هیله کیږي چې د دې روښانه سیالۍ ډګر ته له بل هر چا څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه را وړاندې او د خپلو هر اړخیزو مرستو، اغیزو او نفوس له مخې د خپلو بچیانو او راتلونکو نسلونو د خدمت لپاره په سیمه کې د دې ښکلي او روښانه نوښت بنسټ کیږدي. د دې کار شونتیا له بل هر وخت څخه اوس په سیمه کې زیاته شوې او په لومړي سر کې داسې هم کیدای شي چې د اړوندو دولتي او نړیوالو مرستندویو اړخونو سره د تفاهم له مخې د سیدآباد د ژونالیزم انستیتوت ته د لومړي گام په توگه پراختیا ورکړل شي (داسې ویل کیږي چې له بده مرغه دغه انستیتیوت اوس مهال له فعالیت څخه لویدلی دی) که چیرې نوموړی انستیتیوت فعالیت نه کوي)، نو کیدای شي د هغه معادل یوه بله تعلیمي موسسه جوړه شي. په دې توگه چې تر څنگ یې یوه یا دوې نورې پوهنځۍ تشکیل او کرار کرار په یوه ستر پوهنتون بدل شي. البته باید و ویل شي چې د پوهنتون لپاره د داسې یوې مرکزي سیمې غوره کول ضروري دي چې پراخه، ارته او هواره ځمکه و لري او په شاوخوا کې یې د داسې یوه پرمختللي او پراخ ښار شونتیا وي چې د زمانې د نویو نقشو، سړکونو او هر اړخیزو اړتیاوو بنسټونه په نظر کې نیولي وي.

د دې خبرې یادونه هم اړینه ده، چې که د وردگو د سیمې مشران، پوهان، عالمان، حکومتي چارواکي، ملي سوداگر، د مرستندویه مؤسسو مخور مشران او ټولنیز وگړي د دې سپیڅلي گام او سیالۍ په پورته کولو کې ځنډ کوي، نو دا کار به نور خلک کوي البته په داسې توگه چې د ډیر وخت لپاره به د وردگو د سیمې خلکو ته د دې روښانه هیلو د خپلولو چانس په لاس نه ورځي. د دې خبرې څرگندونه اړینه ده چې د لوی خدای ج په توفیق، د خپلو مشرانو، پوهانو، مخلصو اړخونو او خلکو د هر اړخیزې همکارۍ په ترڅ کې د دې شونتیا شته ده. لکه څنگه چې د وردگو سیمه د زده کوونکیو او محصیلینو له اړخه بډایه ده په همدې توگه هلته د یوه ستر او علمي پوهنتون د جوړیدو امکانات هم له بلې هرې سیمې څخه زیات دي. له بلې خوا د وردگو سیمه هغه سیمه بلل کیږي چې له خپلې غریبې غیرې څخه یې لسگونه داسې استادان ټولنې ته وړاندې کړي دي چې د نړیوالو پوهنتونونو په کچه یې دوکتوراوې او ماسترۍ ترلاسه کړې او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیځو پرمختللو هیوادونو کې د تدریس چارې پر مخ وړي او د لویو لویو ویاړونو د لاسته راوړلو جوګه دي چې په دې برخه کې د دوکتور زرجان بها، دوکتور بهاوالدین بها، دوکتور عبدالعلي وردګ، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور سورګل وردګ او داسې نورو ویاړمنو نومونه د یادولو وړ دي. نو په دې وسیله د دې کار امکان شته دی چې د دې استادانو په هراړخیزه همکارۍ د وردګو د پوهنتون کار نور هم چټک شي او زما په آند هغوی حاضر دي چې په وقفه یي ډول د خپلو بچیانو د روزنې لپاره راشي او دغه مبارک کار ته پراختیا ورکړي.

دریم: په وردګو کې د یوه مرکزي ښار رامنځته کول

دا خبره جوته ده چې ښارونه د انسانانو د پرمختګ په لاره کې اغیزمن رول تر سره کولی شي او ښارونه له هغو محلاتو څخه عبارت دي چې د انسانانو سیاسي، کلتوري، پوهنیزې او هر اړخیزې ودې ته لاره پرانیزي او زیات وګړي په ښارونو کې په ډول ډول کارونو ګمارل کیږي. په همدې توګه د یوې ښکلې نقشې په پلي کولو سره ښارونه انسانانو ته د خپل جوړښت داسې منظم شکل په لاس ورکوي چې د ژوند د هستوګنځای زیاتې آسانتیاوې په پام کې نیولې وي. ښارونه په ټولنه کې د ښایستونو زانګو او د هراړخیزو پرمختګونو میندې ګڼل کیدای شي.

د وردګو سیمه د یوه اساسي او نوي ښار د رامنځته کیدو لپاره یوه غوره او مناسبه سیمه ده، چې د خپلې طبیعي ښکلا، جغرافیایي موقعیت، زړه وړونکې هوا، سمسورو باغونو، زیارکښو خلکو او د اوبو د سیندونو او زیرمو له کبله په ډیره آسانۍ سره د یوه ښیرازه ښار موجودیت ته ښکلا ور ببښلی شي. باید وویل شي چې د سیمې وګړي به تر هغه مهال پورې د یوه پرمختللي ژوند څخه برخمن نه شي ترڅو په سیمه کې د یوه پرمختللي ښار شونتیا او جوړښت نه وي رامنځته کړی. په دې هکله د وردګو خلک له بل هر چا څخه زیات مستحق او د دې وړتیا لري چې د خپل هر اړخیز یووالي په پایله کې په سیمه کې داسې یو ښار رامنځته کړي چې ګوته ورته په غاښ و نیول شي. البته باید وویل شي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو کې د ښار رامنځته کیدل په دې ډول ممکن دي چې د هیواد په دننه او بهر کې د وردګو پانګوال او شته من وګړي د لومړي ګام په توګه او د مخکیني توافق او نقشې له مخې په ټاکلې شوې سیمه کې یوازې د خپل ځان لپاره یو یو کور په پاخه او اساسي ډول جوړ کړي او د امکان په صورت کې د ښار په صنعتي برخه یوه یوه داسې فابریکه جوړه کړي چې زیاتره خام مواد یې په سیمه او نږدې بازارونو کې موجود وي او نوموړی کار د خپل ملي احساس او زړه سوي له مخې تر سره کړي. د دې کار په نتیجه کې به له یوې خوا د هیواد په دننه او بهر کې شتمن وردګ اوسیدونکي په خپله سیمه کې د کورونو او صنعتي فابریکو خاوندان شي، له بلې خوا به یې په خپله سیمه کې اقتصادي ګټو ته لاره هواره کړي وي او د هغه متل مصداق به ریښتینی شي چې (د کور ګټه د لاهور ګټه). همدارنګه لدې سره سره به یې د سیمې نادارو او غریبو خلکو ته د کار د زمینې په برابرولو سره د خپلو خلکو په وړاندې خپل اسلامي او ملي رسالت ادا کړی وي. باید وویل شي چې که نوموړی ښار د هغه پوهنتون په شاو خوا کې را تاو شي چې مخکې یې یادونه و شوه، نو سیمه به نوره هم د ښکلاوو غیږې ته ور منډې کړي.

د وردګو د جغتو په ولسوالۍ کې له بونګي څخه رانیولې تر خوجاوو پورې د سړک ختیځې خواته ارته او لویه دښته، د سیدآباد په ولسوالۍ کې د ټوپ، منګلیو او شش کلا دښتې، د چک او جلګې په ولسوالیو کې هم ډیرې داسې هوارې ځمکې او دښتې شته دي چې د ښار بریالی نقشه پکې پلې شي.

د ګوربت غر په توریستي سیمه بدلول او د اوبو بندونه

د ګوربت غر د وردګو د سیمې په زړه کې موقعیت لري ختیځ لور ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز او ونخي درې موقعیت لري لودیځ لور ته یې د جغتو د ولسوالۍ اړوند د ګلدرې سیمه، د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد دره پرته ده، چې لمنه یې د خوات تر درې پورې غزیدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګوربت د غره شمالي خوا د امبوخاک په سیمه کې د چک او خوات د درې سیند پرې کوي او جنوبي خوا ته یې د غره په یوه څنګ کې د مهرو او په بل څنګ کې د لوی او واړه ایرباب کلي موقعیت لري. نوموړې سلسله د وړو وړو غونډیو په شکل کې د وردګو له عزیز کلا څخه تیریږي او د غزني د ولایت سرحد له وردګو سره بیلوي. د نوموړي غره منځنۍ برخه بیا هم هغه ساحه ده چې ختیځ لور ته یې د شنیز د درې د باغک او ځنیې نور لوی او واړه کلي او لویدیز لور ته یې د ګلدرې ښکلې او ښیرازه سیمه پرته ده. په دې منځنۍ برخه کې د اوبو لویې لویې زیرمې او ستر ستر چمنونه موقعیت لري چې د ځینو ګلورینو غونډیو سربیره پراخه او ارته ځمکه لري چې د لوی خدای ج په ستر حکمت د خپلې ځانګړې ښکلا او سمسورتیا څخه برخمنه ده چې د سیمې د خلکو ملکیت ګڼل کیږي. باید وویل شي چې نوموړې غرنۍ سیمې دګلدرې، باغک، مهرو، ستر ایریاب، ګردن مسجد، غاښې، اونخي او داسې نورو کلیو او درو تر منځ ویشل شوې او د هرې سیمې د خلکو ونډه معلومه ده، چې خلک یې یوازې د بوټو، چمنونو، وښو، بیدې او داسې نورو طبیعي سرچینو څخه ګټه اخلي او خپل څاروي د دوبي په موسم کې د څړ لپاره ورلیږي. همدارنګه اوبه یې هم د یادو شوو سیمو د خلکو ځمکې خړوبوي چې په پسرلي کې ډیرې مستې وي، خو په دوبي اومنې کې د هغه بهیر ډیر سست وي.

د ګوربت د غره مرکزي سیمه د کابل _ کندهار د لویې لارې لودیځ پلو ته په ډیر نږدې واټن کې موقعیت لري او د سړک د درلودلو په صورت کې شاید موټر د یو ساعت مزل په وهلو سره له عمومي پاخه سړک څخه د غره سر ته ورسیږي. نو په توریستي سیمه باندې د ګوربت د غره بدلول یو غوره کار او نیک کار ګڼل کیږي چې د خپلو خلکو، حکومتي ادارو او اړوندو اړخونو پاملرنه ورته را اړوم.

په دې اړه باید وویل شي چې په لومړي سر کې د سیمې خلکو ته وړاندیز کیږي، چې د ګوربت له اوسنیو طبیعي او کرنیزو محدودو ګټو پر ځای ښایي لویو او همیشنیو ګټو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس و غزول شي په لومړي سر کې د ګوربت په هواره ځمکه او غونډیو کې په زیات شمیر میوه دارې او بې میوې ونې و کري، د سیمې پانګوال پکې ښکلي ښکلي هوټلونه جوړ او د سترو غرونو په منځ کې د بریښنایي موټرونو یا کیبل کار سستم منځته راوړي، پارکونه پکې جوړ کړي، د لوبو ډګرونه را منځته او کرار کرار د یوې توریستې سیمې ټول اړوند بنسټونه پکې پلي کړي.

البته د دې خبرې یادونه اړینه ده، چې نوموړی کار په یوه لنډ وخت کې شونی نه دی، خو د خلکو د اقتصادي وضعیت په ښه کېدو، د وخت په تیریدو، د سیمه ایزو خلکو، مشرانو او دولتي چارواکو په ګډې همکارۍ سره د یوه بریالي پلان له مخې نوموړی کار شونی دی.

په همدې توګه د ګوربت د منځنۍ برخې دواړو خواوو یعنې د ګلدرې او شنیز د درې خواوو ته د اوبو د بندونو د جوړولو ډیر امکانات شته چې د لازمې پانګې، پخې ارادې او کلکو منډو ترړو په وسیله د ګوربت اوبو ته بندونه جوړیدای شي او د سیمې په ښکلا، د کرنیزو ځمکو په خړوبولو او د سیمې په آبادۍ کې زرغون انقلاب رامنځته کولی شي. د ګوربت د ګلدرې خوا ته د اوبو زیاتې سرچینې موجودې دي چې د کال په اوږدو کې تقریبا شپږ میاشتې اوبه بیکاره ځي او ضایع کیږي. د ګلدرې(پخواني کندکول) خوا ته دګوربت دوه ستر ناوونه غزیدلي چې یوه ته یې میانه کوه او بل ته ستر تنګی ویل کیږي نوموړي دواړه ناوونه د ښایسته او سترو کاسو په درلودلو سره د دې وړتیا لري چې هلته په آسانه شرایطو سره د اوبو بندونه رامنځته شي خو په میانکو کې نوموړې شونتیا نظر ستر تنګي ته ډیره زیاته لیدل کیږي. په دې لړ کې د ملي پیوستون د پروګرام له پانګې څخه هم ګټه اخیستل کیدای شي.

په همدې توګه د وردګو د جغتو د ولسوالۍ د باریکاو او د هنې سیمو ته څېرمه غرونو کې هم د اوبو د بندونو جووړولو ښه شونتیا لیدل کیږي، چې د نومیالي انجنیر صاحب محمد عارف رسولي د ډاکار د موسسې په مرسته دغه کار په دهنه کې کړی دی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ځمکو ته یې یو بند جوړ کړی چې د وردګو خلک له ښاغلي انجنیر صاحب رسولي څخه د زړه له کومي مننه کوي. په یادوو شوو سیمو کې تر ژورې څېړنې او مطالعې وروسته هلته هم د کرنې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو بندونه رامنځته شي. همدارنګه د سید آباد د ولسوالۍ د آبدرې، تنګي او دایمرداد ولسوالۍ د تنګي سیدان په سیمو کې هم د بندونو د جوړولو پروسه پلې کیدای شي. د دې بندونو په رامنځته کیدو سره د سیمې د کرنې زیاتو ځمکو ته اوبه پیدا کیږي، د کاریزونو په اوبو مثبت اثر غورزوي او د سیمې په ښکلا کې زیاتوالی راولي. په همدې توګه د توریستي چارو لپاره هم سیمه د ځانګړي اهمیت وړ ګرزي چې د حکومت، چارواکو، موسسو او ټولو اړونده اړخونو پام ورته را اړوم.

د جغتو د سلطان د بند سره څیرمه د تفریحي پارکونو جوړول

د جغتو د سلطان د بند ختیځ لوري ته د بند په خوا کې ښې ډیرې هوارې ځمکې او دښتې موجودې دي، چې د پراخو تفریحي پارکونو، بڼونو، میوه لرونکیو او زینتي ونو د ځنګلو د رامنځته کولو وړتیا لري. کیدای شي نوموړې سیمه د ښکلي بند او په دوبي کې د معتدلې هوا په درلودلو سره په یوه پراخه تفریحي او توریستي سیمه بدله او د سیل کوونکو پاملرنه ورته راجلب شي. البته د نوموړې سیمې لپاره د اوبو رسول که څه هم چې د بند له کاسې څخه لوړه ده او د دې شونتیا نه لیدل کیږي چې له بند څخه د ویالې د کیندلو په وسیله اوبه ورته برابرې شي، خو کیدای شي په داسې یوه نقطه کې څو لوی لوی حوضونه جوړ شي چې په هواره ځمکه حاکم وي او دښتې ته د اوبو د رسولو وړتیا ولري. یاد شوو حوضونو ته د یوه او څو ځواکمنو واټرپمپونو په وسیله اوبه د بند له کاسې څخه پمپ او بیا د حوضونو له اوبو څخه د پارکونو د چمنونو او بڼونو په خړوبولو کې کار واخیستل شي. په همدې توګه کیدای شي چې په دوبي کې د سیلانیانو لپاره په همدې ځای کې د لامبو حوضونه هم رامنځته شي. له نوموړو پارکونو او حوضونو څخه د ګټه اخیستونکو څخه د حکومتي چارواکو او اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې او د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاف نظام له لارې کيداى شى چې د ټکټ په وسيله معين مقدار پيسې واخيستل شي، چې په هر کال کې به سيمې ته يو زيات مقدار پيسې د ګټې په توګه راځي. که چيرې نوموړې ځمکې حکومتي وي او هغه څوک چې دا کار سر ته رسوي کيداى شي چې د حکومتي اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې ياد شوى سيستم جوړ کړي او بيا له ديرشو څخه تر څلويښتو کلونو پورې د نوموړو پارکونو او تفريحي ځايونو ګټه تر لاسه کړي او له هغه وروسته پارکونه د حکومت په واک کې ورکړل شي. په همدې توګه که نوموړې ځمکې د خلکو ملکيت وي، نو هغوى کولى شي چې له خپلو ځمکو څخه په ياد شوي ډول په خپله د ياد شوي سيستم له مخې استفاده وکړي. همدارنګه د دې کار شونتيا هم ليدل کيږي چې د پارکونو سره څيرمه د سيمې د شتمنو خلکو له خوا په ډير عصري او پاک ډول مختلف دوکانونه، سوداګريزې هټۍ او هوټلونه رامنځته شي او د بند د اوبو د پاسه د سيلانيانود چکر وهلو لپاره د وړو بې خطره تفريحي کښتيو رامنځته کول هم په نظر کې ونيول شي، چې سيمه ايزو خلکو ته به هر کال په هغه موسم کې د زياتې ګټې درلودونکې وي، چې په بند کې د اوبو سطحه لوړه وي. همدارنګه کيداى شي چې د پارک په يوه څنډه کې په سالمه توګه د کبانو د روزلو حوضونه او له بند څخه په سالمه او روا توګه د کبانو د ښکار کولو او د ځينو ځانګړو هوټلونو له لارې د کبانو د کباب کولو آسانتياوې هم په نظر کې ونيول شي. په سيمه کې د دې او ورته کارونو تر سره کيدل به نوموړې سيمه په هيواد کې ډيره مشهوره او د کورنيواو بهرنيو سيلانيانو بهير به ورته را مات شي چې په مشهورتيا سر بيره به يې د سيمې خلک زياتې اقتصادي ګټې په لاس راوړي، د کار کولو زيات فرصتونه به پيدا او د سيمې زياتره ځوانان به اړ نه وي چې نورو ځايونو ته د کار کولو لپاره ولاړ شي. په همدې توګه د دې ګامونو په پورته کولو سره د دې شونتيا هم ليدل کيږي چې د سيمې کرنيز توکي او ميوې لکه منې، زردالو او داسې نور د خرڅلاو مارکيټ ته د سيلانيانو د ليدلو په وسيله غوره لاره و مومي. چې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول ځیزونه د سیمې د کلتور د پیاوړتیا، ټولنیزو ارزښتونو د پیژندلو او اقتصادي ودې د پراختیا په لاره کې لوی لاس درلودلی شي.

د کلتوري هڅو پراخوالی

ادب او کلتور له هغه بنسټ څخه عبارت دی، چې د یوې ټولنې نوم ژوندی ساتلی شي او پخپلو اصیلو آرونو سره یې د پرمختګ له کاروان سره ګام په ګام مخ پر وړاندې بیایي. په دې هکله ما مخکې هم یوه لیکنه کړې چې د ځینو پښتو بریښنایي پاڼو له لارې خپره شوې هم ده او د دې خبره یادونه بیا هم اړینه ګڼم هغه ټولنه او یا هیواد چې خپل کلتوري او فرهنګي آرونه فعال و نه ساتي د تلپاتې او فعالو ټولنو یه ډله کې نه حسابیږي، بلکې غوره خبره دا ده چې د یوې ټولنې فرهنګي ستې د خپل کلتور، ادب، تاریخ او ټولنیزو ارزښتونو په اړه پراخې څیړنې او مطالعه وکړي. یاد شوي بنسټونه غښتلي او د لا ځواکمنتیا لپاره یې جوت ګامونه پورته کړي.

په دې هکله په ټولنه کې تر ټولو لوی رسالت او مسئوولیت د نوموړې ټولنې د پوهانو، روحانیونو، لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو او ټولنیزو شخصیتونو ته متوجه دی، چې په خپلو لیکنو، ښه نیت او هراړخیزو هڅو سره د پوهې، کلتور، او ادب ډګرونه تاوده و ساتي. له نیکمرغه چې په دې وروستیو کې د وردګو فرهنګپالو خلکو د ژوند دې اساسي بنسټ ته په ځانګړې پاملرنې سره یو لړ فرهنګي فعالیتونو ته لاس اچولی دی چې د لا ځواکمنتیا او غښتلي توب تمه یې کیږي. په دې لړ کې د ادبي بهیرونو، علمي سمینارونو او غونډو جوړول، د کتاب د لړۍ د چاپ او ژباړې ته ځانګړې پاملرنه، د سیمې د تاریخي ارزښتونو لیکنه، د سیمې د نوماندو او نومیالیو شخصیتونو تقدیرول، د سیمه ایزو خپرونو نشرول او داسې نور کارونه که څه هم چې تر دې مهاله په ابتدایي شکل کې دي خو د زیات ارزښت او تقدیر وړ دي.

د وردګو په سیمه کې د ځوانانو او فرهنګپالو له خوا ورته کارونه د ادبي کاروان په سمسور بڼ کې د غوړیدلیو ګلونو په څیر ښکاري، چې ښې پالنې او روزنې ته یې د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوندو اړخونو او د وردګو د نوماندو شخصيتونو او علمي ستړو ځانګړې پاملرنه را اړوم.
باید وویل شي چې تر اوسه پورې د وردګو د سیمې د علمي کړیو له خوا تر سره شوي دي چې حلیمي صاحب یې د فرهنګی برخې په ترڅ کې یو شمېر ته اشاره کړې ده نو ځکه یې له تکرار څخه دلته ډډه کوم.

باید وویل شي سره لدې چې ذکر شوي کارونه په دې لاره کې د قدر او اهمیت وړ دي، خو د سیمې د پوهنیزو او کلتوري تندې لپاره ناکافي او یوازې د کار پیل ګڼل کیدای شي، چې لا پراخوالي او غوړیدو ته اړتیا لري.

د چک د بریښنا د فابریکې اساسي بیا رغونه

لکه څنګه چې ګران لوستونکي او د انساني ټولنې زیاته برخه پدې ښه پوهیږي، چې بریښنا د نوي ژوند او نوي پرمختګ د ماشین د چلولو دنده پر غاړه لري او تر ټولو ښه ځواک ګڼل کیږي. په همدې توګه بریښنا د ژوند ښکلاوو ته سمون او داسې پرمختګ وربښي چې د پرمختللو او عصري ټولنو له کاروان سره یې یو ځای کوي. باید وویل شي چې د نړۍ د پرمختللیو هیوادونو د ژوند پرمختګ زیاتره د بریښنایي ځواک پر متږ ولاړ دی. د افغانستان وګړي هم د بریښنا د نعمت له تولید او رامنځته کیدو سره زیاته مینه لري او غواړي چې د بریښنایي ځواک په وسیله د خپل ژوند د پرمختګ چارو ته سمون ورکړي.
د وردګو ولایت د چک فابریکه په ۱۹۴۰ میلادي کال د جرمني د زیمینس د کمپنۍ په تخنیکي مرسته د نوموړي ولایت د چک په ولسوالۍ کې جوړه شوه تولیدي ظرفیت یې ۱۱ میګاواټه بریښنا دی چې د هیواد د لومړي کتار بریښنایي فابریکو څخه ګڼل کیږي. د کورنۍ جګړې د پیل څخه د مخه د نوموړې فابریکې بریښنا کابل ته لیږدول کیده او د وردګو یوازې ځو هغو محدودو کلیو ته له نوموړې فابریکې څخه بریښنا ورکړل شوې وه چې فابریکې ته څیرمه او په نږدې واټن کې واقع وو.
د کورنیو جګړو په کلونو کې د هیواد د نورو زیربنایي بنسټونو په څیر نوموړې فابریکې ته هم تخنیکي او هراړخیز زیانونه هرو مرو رسیدلي او له سالمې پالنې څخه بې برخې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په عمومي توګه روغه پاتې شوې چې د هغه یو علت د فابریکې په اړه د سیمې د خلکو او مشرانو ځانګړې پاملرنه ګڼلی شو چې د چور او تالان له لاسونو یې و ژغورله.
نوموړې فابریکه درې توربینه لري چې په اوسنې وخت کې ددې فابریکې له دریو توربینونو څخه یوازې یو توربین روغ او د کار کولو جوګه دی دوهم توربین یې زیاتې ستونزې لري او کله کله خو د کار کولو وړتیا له لاسه ورکړي، خو دریم توربین یې بیخي له کاره لویدلی او د جرمني ماهرانو د څرګندولو سره سم یې باید پر ځای بل توربین نصب شي.
د نوموړې فابریکې کانال له خړو ډک او پاکولو ته سخته اړتیا لري. سره لدې د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال د چنګاښ په میاشت کې د جرمني د هیواد د GTZ او THW مرستندویو مؤسسو د هغه د کانال د پاکولو په کار پیل وکړ او پروګرام یې درلود چې د هغه د کانال د پاکولو څخه به وروسته د نوموړې فابریکې په تخنیکي او فزیکي بیارغونه پیل کوي، خو د نا څرګندو دلایلو او ځینو سیمه ایزو خلکو د بیځایه شکایت له کبله د انرژۍ او بریښنا د وزارت له خوا یې د بیا رغونې کارونه و تړل شول او نوموړې مؤسسې یې له سیمې څخه وتلو ته اړ کړې.
ضرروي ده چې نوموړې فابریکه په سم او اساسي ډول بیا ورغول شي او د هغه بریښنا د وردګو ټولې سیمې ته ورکړل شي، چې نوموړی کار د خلکو په ژوند کې لوی مثبت بدلون رامنځته کولی شي. په همدې توګه د نوموړې فابریکې له تولیدي بریښنا څخه د وردګو ښار، د وردګو پوهنتون، صنعتي ښارګوټي او تفریحي ځایونو ته باید بریښنا و لیږدول شي او د یوه عصري انقلاب په کړښه سم شي.

صنعتي او سوداګریزو چارو ته وده ورکول

سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کول د انسانانو د ژوند لوری په مثبته لاره سموي او د نړۍ په زیاتو هیوادونو کې تجربه شوي ده چې د بل هر کسب په انډول د سوداګریز او صنعتي چارو خاوندان د ښه ژوند او غوره راتلونکي څخه برخمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې توګه وړاندیز کیږي چې د وردګو اوسیدونکي د بل هر چاپه پرتله او له بل هر کسب څخه سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي او په هغه کې فعاله ونډه واخلي. له یوې خوا به یې د خپل ژوند بهیر ته د ښکلا او بډاینې رنګ ورکړی وي او له بلې خوا به یې د هیواد د اقتصاد د بیا رغونې په چارو کې لویه ونډه درلودلې وي. د وردګو سیمه د سوداګریزو او صنعتي چارو لپاره یوه غوره سیمه ده چې د هیواد د دوو لویو ښارونو غزني او کابل په منځ کې واقع ده، د لوګر د پل علم او ګردیز ښارونه هم په نږدې واټن کې ورته پراته دي چې په ډیر کم وخت کې له نوموړو ښارونو څخه د اړتیا وړ خام مواد نوموړې سیمې ته لیږدیدی شي. په همدې توګه صنعتي او سوداګریزې چارې د سیمې خلکو ته د دې وړتیا ور په برخه کولی شي چې د نړۍ له بیلابیلو پرمختللو کمپنیو سره اړیکې ټینګې، د خپل فکر دایره پراخه او د نوې تکنالوجۍ په وسیله سیمې ته په ملي او نړیواله کچه د پانګې اچولو زمینه برابره کړي. په همدې توګه باید وویل شي چې د وردګو خلک له دې کبله باید د سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي چې د خپل ژوند د سمون لپاره بله داسې مناسبه چاره نه لري چې زموږ خلک خپل ژوند ته پرې هر اړخیز سمون ورکړي. ځکه چې په سیمه کې د کرنې ځمکې ډیرې کمې او په زیاتره ځایونو کې بیا د کرنې او حتی د څښاک د اوبو کمی محسوس کیږي. په دې اړه ما د خپلې لیکنې په لومړیو برخو کې هم یادونه کړې ده چې بیا تکرار ته یې اړتیا نه شته خو د یوې خبرې یادونه اړینه ده هغه دا چې د سوداګریزو او صنعتي چارو په منځته راوستلو او غوړیدو کې د لومړي ګام په توګه د هیواد د ننه او بهر د سیمې پانګوال غوره رول ترسره کولای شي.

د ناوړه سیمه ایزو رواجونو اصلاح او سمون

رواجونه د یوې ټولنې د وګړو د ژوند سره سم څنګ په څنګ پر مخ درومي چې د نوموړې ټولنې د کلتور یوه بنسټیزه برخه یې ګڼلی شو. ځینې یې په طبیعي توګه د ملت د وګړو په منځ کې موجود وي، خو ځینې نور بیا د وخت د اړتیاوو او غوښتنو سره سم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې د وګړو ژوند ته د ورتګ لاره مومي. رواجونه، دودونه او عنعنات په دوه ډوله ویشل کیدای شي چې ښه او بد رواجونه یې ګڼلی شو.
ښه دودونه له هغو رواجونو څخه عبارت دي چې د یوې ټولنې د ژوندون له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ لګوي او د نوموړې ټولنې د پرمختګ سبب کیږي. خو ناوړه رواجونه او د سیمه ایزو خلکو له خوا د هغه پالنه د ټولنې د وګړو له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ نه لګوي، بلکي په ټولنه کې د هغه موجودیت، پالنه او پراختیا د ټولنې د پرمختګ لارې تړي او خلک یې له یو زیات شمیر ستونزو سره مخ کوي. په همدې توګه پالنه یې ښه کار نه بلکي یو عار او ننګ ګڼل کیږي.
د وردګو په سیمه کې هم د یو لړ ښکلیو او مثبتو رواجونو تر څنګ یو لړ منفي او ناوړه رواجونو په اوسني وخت کې د خلکو په ژوند پنجې خښې کړې دي، چې د سیمې د خلکو د پرمختګ د لارې لوی خنډ او د هغوی ژوند یې له سترو سترو ګواښونو سره مخ کړی دی. د دې منفي رواجونو په منځ کې یو د خپلو لورانو پلورل او په نجلۍ باندې له مقابل طرف څخه د حد نه زیات ولور اخیستل ګڼل کیږي چې د وردګو د ځوانو هلکانو او ځوانو نجونو ژوند یې له یوه ستر ګواښ او لویو ستونزو سره مخ کړی دی. نوموړی رواج په داسې وخت کې زور مومي چې له بل هر وخت څخه خلک زیات د اسلام د مبارک دین په اړه معلومات او داسې عقیده لري چې د خپلې خور او لور ولور اخیستل د هغه د پلار، ورور. کاکا او کورنۍ لپاره ناروا دی، بلکي د اسلام د مبارک دین د بنسټیزو اساساتو له مخې مناسب او معقول مهر د نجلۍ شرعي حق دی چې په باید په بشپړه توګه د هغه په واک کې ورکړ شي. باید وویل شي چې نوموړی رواج د ورځې په تیریدو سره لا پراخوالی مومي او د پلرونو او د کورنۍ د سرپرست مشرانو سره دا روحیه نوره هم غښتلي کیږي چې خپل اولادونه په لوړه بیه خرڅ کړي. په نجلۍ باندې د لوی ولور اخیستلو رواج په ټولنه کې د کورنیو تر منځ د یو زیات شمیر بدیو، شخړو او ناوړه تربګنیو پیدا کیدو ته لاره هواره کړې ده او د هغو کورنیو تر منځ پرې همیشنی زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدوالی رامنځته کیږي چې پخپل منځ کې په اصطلاح دوستي سره کوي. یو بل تاوان یې دا دی چې په ولور باندې خرڅه شوې نجلۍ د خپلې کوژدې وروسته مجبوره وي چې تر هغه مهال پورې ځو کلونه د خپل پلار په کور کښېنې چې خاوند یې له ایران، عربي هیوادونو او یا له بل ځای څخه د سختې مزدورۍ په وسیله د ولور پیسې را پیدا او یا یې له چا څخه قرض کړي چې بیا وروسته نه له خاوند او نه له میرمنې سره د یوه خواږه او نیکمرغه ژوند د سر ته رسولو شونتیا پاتې کیږي.

یو بل بد رواج په بدل سره د نجونو ودول دي چې په وردګو کې یې په لویه پیمانه ځای نیولی چې نوموړی کار د اسلام د مبارک دین او بشري حقوقو له مخې یو ناوړه دود ګڼل شوی ځکه چې په دې صورت کې نجلی د هر راز حقوقو څخه محرومه پاتې کیږي بلکې عاجزه، بې ژبې او کمزورې نجلۍ یوازې د خپل ورور د هوس او خوشحالۍ قرباني کیږي. بل لوی تاوان یې دا دی چې که د دې ډول یوې واده شوې نجلۍ ته د هغه د ګناه او تیروتنې په مقابل کې د خپل خاوند، لیوره، خاښې، خسر او یا د کورنۍ د نورو غړو له خوا څه ویل کیږي نو مقابل طرف هم په خپل کور کې پرته له کومې تیروتنې بالمثل تاوان په خپل کور کې هغه نجلۍ ته رسوي چې د دوی د خور او یا لور په مقابل کې ور واده شوې او هیڅ راز ګناه یې نه ده کړې. په همدې توګه د بدل د واده نجلۍ له هغه مناسب رواجي پوښ، کالیو او د کور له فرش اوظرف د لاسته راړولو څخه هم زیاتره وخت محرومه پاتې کیږي، چې نجلۍ یې د خپل ژوند په اوږدو کې یوازې د ناوې کیدو پر مهال لاس ته راوړي. ځکه د بدل د واده ځینې کورنۍ دا توافق سره کوي چې هر څه ځان پر ځان چې په دې صورت کې یوه کورنۍ هم د خپلې خور او یا لور لپاره هغسې څیزونه نه رانیسي چې په د ولور په وسیله یې د واده کولو په صورت کې لاسته راوړلای شي. نوموړی کار په خپلو د خپلو اولادونو په وړاندې د یوه ټولنیز ظلم په وسیله سر راپورته کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توګه يو لړ نور منفي رواجونه هم زموږ د خلکو په منځ کې وجود لري لکه په سيالۍ سره د خيراتونو کول، د مړي د کور له خوا په لومړۍ ورځ خيرات کول په داسې حال کې چې د اسلام مبارک دين د دريو ورځو لپاره د مړي د کور خواړه حرام ګڼلي دي، بلکي بايد نور مسلمانان هغه کورنۍ ته چې مړی پکې شوی د خپلې اسلامي وروروګلوۍ له مخې او د خپل وس سره سم درې شپې او ورځې خواړه ورکړي.

بايد وويل شي چې اوس مهال د وردګو سيمه او خلک د نسبي زده کړو څخه برخمن دي او د هيواد په کچه يې شايد د زده کړو ګراف په لومړۍ کرښه کې واقع وي، نو د دې ټولو سره سره چې زموږ د سيمې د خلکو ښوونيزه کچه په نسبي توګه لوړه او د يوزيات شمير ديني علماوو، ماسترانو او ډاکترانو ټاټوبی ګڼل کيږي بيا نو څه دي چې په دې سيمه کې داسې لويو لويو او ناوړه ستونزو ځای نيولی دی؟ آيا د دې کار شونتيا شته ده چې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پيدا او د خپل خلکو ژوند له دغه راز تهديدونو څخه و ژغورو؟

د نوموړې پوښتنې ځواب دا دی چې هو.د دې ستونزو او ناوړه رواجونو د له منځه وړلو لپاره يوه عملي پلان او تګلارې ته اړتيا شته چې د خپلو ديني بنسټونو له مخې د علماوو، پوهانو او قومي مشرانو د شورى له لارې ورته د حل لاره پيدا او په غوره رواجونو يې بدل کاندي. نوموړو ستونزو ته د حل لاره يوازې له همدې لارې ممکنه ده. که مو د لوی خدای ج په مرسته او د خپلو پتمنو وګړو د هراړخيزې همکارۍ په ترڅ کې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پيدا کړه نو هله به په دې توانيدلي وو چې د ريښتني پرمختګ اساسي پړاوونه په برياليتوب سره ووهو او د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د روښانه ژوند لاره په نښه کړو.

د وردګو تلويزيون جوړول:

خبري رسنۍ او بيا په ځانګړي توګه تلويزيون د خلکو په ژوند کې زيات بدلون راوستلای شي چې خپل رغنده او روزنيز پروګرامونه په موثره توګه د خلکو اذهانو ته ورسوي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعاتو د آزادۍ د اوسني بهير څخه په استفادې سره وردګ هم کولای شي چې يوه تلويزيوني شبکه رامنځته کړي او په دې لړ کې د خصوصي سکتور څخه غوښتنه وکړي چې دغه کار وکړي. که چيرې په سيمه کې ستونزې وي نو د لومړي ګام په توګه کيدای شي دغه کار د هيواد په پلازمينه کابل کې صورت و مومي او د حالاتو له سميدو سره سيمې ته وليږدول شي. د تلويزيوني شبکې جوړيدل هيڅ ضرر نه لري بلکي ډير ژر د خپل فعاليت په سبب هغه پانګه ګټلای شي چې د تلويزيون په جوړولو لګيدلې ده. له بلې خوا تلويزيوني شبکه زموږ د ژبې د ځواکمنتيا او کلتوري آرونو د پيژندلو او د خلکو د رزولو لپاره ډيره مهمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

1. حبیبي، عبدالحی، نظری بر ادبیات پشتو، مترجم سمندر، مهتمم عبدالکریم پتنګ، پوهنځي ادبیات و علوم بشری. ۱۳۵۷ کال، ۳ مخ.
2. پټه خزانه، محمد هوتک بن داود په کال ۱۱۴۱ – ۱۱۴۲ هجري قمري کال په کندهار کې تالیف شوې ده، دوهم چاپ ۱۳۳۹ هجري شمسي، د پوهنې وزارت د دارالتالیف ریاست، ۴ مخ.
3. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، د لیکوال سریزه د ش پاڼه.
4. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پېښور. ۱۳۷۲ مخ.
5. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طالبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال. ۳۲۱ مخ.
6. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، ۲۱۱ مخ.
7. روند میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .۲۴۶ مخ .
8. پښتني قبیلې، ۲۱۲ مخ.
9. تواریخ خورشید جهان ،مصنف شیر محمد خان مرحوم ګنداپور ابراهیم زی، با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن. سنه ۱۳۱۸ هجری.۲۳۷ مخ.
10. حیات افغاني ۳۲۳ مخ.
11. ظفر کاکا خیل، سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پیښور. د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کتابتون نسخه. ۱۳۷۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

12. پښتني قبیلې ۲۱۳.
13. پښتني قبیلې ۸۹.
14. یمین، پوهاند محمد حسین، افغانستان تاریخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمریز کال، ۲۵۸ مخ.
15. باوري، پوهنوال رسول، د سلام فرهنګي ټولنې انترنتي بریښناپاڼه.
16. کهزاد ،احمد علي، تاریخ افغانستان، لومړی ټوک، 254 مخ.
17. د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې دوهم ټوک لیکوال پوهاند رازقي نړیوال، میوند خپرندویه ټولنه کابل. ۲۳۹ مخ.
18. پورتنی اثر ۲۴۰.
19. د آریانا موقعیت او د آرياییانو ځینې جغرافیایي سیمې، څیړونکی ګل جان ورور وردګ د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ختیځ بیارغونې یا کور د خپرونو څانګه، 1381 کال، 39 مخ .
20. پورتنی اثر 45 مخ.
21. کهزاد احمد علي ، آریانا، دوهم چاپ، انتشارات امیری، ۱۳۸۶ کال. ۹۹ مخ.
22. سلام انترنیتي ویپ پاڼه د استاد رسول باوری لیکنه.
23. پورتنۍ اخځلیک.
24. پورتنۍ اخځلیک.
25. سلام فرهنګي ویب پاڼه http://www.salaamtolana.org/.
26. غبار، میر غلام محمد، جغرافیای تاریخي افغانستان، 1378 کال، 59 مخ.
27. د افغانستان جغرافیایي قاموس، د آریانا دایرة المعارف ټولنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، شپږم ټوک، 159 مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

28. روند ،میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .146 مخ .

29. مرحوم قاضی عطا الله خان ، دپښتنو تاریخ لومړی ټوک ،خپرونکی، حربي پوهنتون، کابل، افغانستان ، د 1356 کال د زمری 15 نیټه ، 15 مخ .

30. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، 276 مخ .

31. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورسټي بک ایجنسي – پیښور. ۶۲۳ مخ.

32. مخزن افغاني، تالیف آخوند درویزه سال تالیف ۱۰۷۳.

33. مخزن افغاني در باب نسب نامه افغانان در سال ۱۱۱۳ هجري نوشته شد.

34. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طلبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال ص ۴۳۷ مخ.

35. غبار، میرغلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ جلد اول و دوم، مرکز نشراتي میوند تاریخ چاپ ۱۳۸۰ هجري شمسي، ص ۱۰۵.

36. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، مخ.

37. تړی، پوهاند ډاکتر حبیب الله، پښتانه،د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ د ۱۳۸۲ کال د وري میاشت. ۲۸ مخ.

38. د کابل سلطنت بیان دویم ټوک لیکونکی مونټ سټوارټ الفنسټن، ژباړونکی پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ، د پښتو څېړنو بین المللی مرکز د افغانستان د علومو اکاډیمي. ۱۳۶۱ هجري لمریز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

39. د کابل مجله، د پښتو ټولنې میاشتینۍ خپرونه. پرله پسې 476 ګڼه د 1338 کال د کابل مجلې کلکسیون. د ښاغلی وجدي صاحب مقاله.

40. د ښاغلی ګل آغا احمدي وردګ په مټ د غازي محمد جان خان د ټولنې د ۱۳۸۶ هجري لمریز کال د کوچني اختر د د دوهمې ورځې د غونډې برابر شوی راپور. د محترم انجینر عبدالرحیم وینا.

41. پښتني قبیلې ۲۷۹ مخ.

42. د ښاغلی عبدالودد پښتونځار انټرنیټي ویبلوګ http://www.pashtoonzar.blogfa.com

43. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونې ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړي میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر، ۳۲ مخ.

44. عارض، پوهاند غلام جیلاني، ژباړونکی اورنګ زیب، د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره، 1379 کال.

45. اتلس قریه های افغانستان، پروژه مطالعات دیموګرافي اداره مرکزي احصاییه صدارت اعظمی حوت، ۱۳۵۳ کابل ص ۲۲.

46. د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامه.

47. عارض ،پوهاند غلام جیلاني ،ژباړونکی اورنګ زیب ،دافغانستان د ولایتونو جغرافیه ،داریک ګرځنده کتابتونونو اداره ،1379 کال ،21 مخ .

48. پورتنی اثر څلویښتم مخ.

49. ځلانده راتلونکی، د وردګو ولایت د بیارغونې د بهیر څو اړخونه، د وردګو ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست. ۶۵-۶۴مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

50. یمین، پوهاند محمد حسین، افغانستان تاریخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمریز کال ۱۷۴ – ۱۷۵ مخونه.
51. پورتنی اثر ۲۵۹ مخ.
52. پورتنی اثر ۲۶۰ مخ.
53. انترنیت(پته یې راڅخه لادرکه شوی ده).
54. عزیزي، سرمحقق نظر محمد عزیزي، باز شناخت از کتیبه های مکشوفه افغانستان،بنگاه انتشارات میوند، کابل ۱۳۸۵ خورشیدي، ص ۱۶۵ .
55. تاریخ خط و نوشته های کهن افغانستان تالیف پوهاند علامه حبیبي ،نشر انجمن تاریخ و ادب افغانستان ، اکادمي علوم افغانستان کابل ، 1350 ، 26 مخ .
56. کوشانیان (مجموعه مقالات هشتمین سمینار بین المللی)،اداره کتابخانه اریک طبع اول ،1383 مقاله محقق نادر رسولي.
57. د افغانستان جغرافیایي قاموس ، 69 مخ.
58. ملی هدف فوق العاده ګڼه ، د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونیز ارګان د 1385 هجري شمسي د وري میاشت د 2006 کال اپریل د ښاغلي پښتونځار لیکنه .
59. ملي هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړی میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384.
60. د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور.
61. د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت کارکړنو او ګزارش ته ځانګړې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

62. مومنی، پوهاند عبدالحی تاریخچه طبابت و فارمسي و سیرتکاملي آن در افغانستان اکادمي علوم افغانستان 1384 کال 217 مخ .
63. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړي میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384
64. Afghanistan media landscape 2004
65. د همت الله امین زي انترنیتي ویبلوګ.
66. د وردګو د ولایت کلتوري یون په هکله لیکل شوی راپور، د ګل آغا احمدي وردګ ترتیب او لیکنه.
67. د وردګو ولایت د حسن بیک، تنګي، نیم پایکول، شنیز د سیمو له سپین ږیرو او مشرانو څخه د پوښتنو ګرویږونو څخه راټول شوی معلومات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو ته ډالۍ

د وردګو له کوهسار شم صــــدقه – ګل يې څه چې له هر خار شم صدقه
له هر ګل يې د منو لوګی لوګی شم – لــــه کاريز د يخ سالار شم صدقه
چې مې مينه د زړګي پرې تازه کيږي – لــــه ګوربته په څو وار شم صدقه
سپينه واوره يې د ژمې ننداره کـــړي – د غــــــاټولو له بهار شم صدقه
ښــکلی کړی يې ګلونو پسرلی دی – د رنګـــــــونو له ماليار شم صدقه
چې د ښکو الهامونه ورته ناڅـــــي – د شين شوبو لــــه ګلزار شم صدقه
پرګنې د ميړنو دلته اوسيـــــــږي – لـــــــه پړونو له دستار شم صدقه
همتــــــونو يې زرين تاريخ ليکلي – له دې خوی او له کردار شم صدقه
د غازي بابا مصری توره مو وياړ ده – لـــــه کاروان يې د ايثار شم صدقه
چې هيواد ته يې غازيان دي ډالۍ کړي – لـــــه وردګــو سل هزار شم صدقه
چې د پوهې پـــــه زرينه لاره درومې – اې وردګـــه! ستا له لار شم صدقه
زما د پلار نيکه مسکن دی پرې نازيږم – زه د ښکلو له دې ښار شـــم صدقه
خپل هيواد ته چې خدمت کاندی رېښتنی– پر ما ګران له داسې يار شم صدقه
حليمي راځه چې خپل کلي ته ولاړ شو
حسن بيک غونـــــدې ديار شم صدقه

محمد حامد حليمي
۲۸/۷/۱۳۸۷ نوی ښار – کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنيار محمد حامد حليمي د مبارک شاه خان حليمي زوی د ۱۳۶۰ هجری لمريز کال د سلواغې په مياشت کې د کابل په ښار کې زيږيدلی دی. پلارنی ټاټوبی يې د وردګو ولايت د سيد آباد د حسن بيک کلی دی. لومړنی او ثانوی زدکړې يې د حضرت ابراهيم خليل الله په عالي ليسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۷۷ کال کې له نوموړی لېسې څخه په اعلی درجه فارغ شوی، چې د همدغه کال د کانکور د آزموينې له لارې د کابل پوهنتون د فارمسۍ پوهنځي ته بريالی شوی دی. په ۱۳۸۱ هجري لمريز کال کې يې له نوموړی پوهنځۍ څخه د لسانس سند ترلاس کړ. د ۱۳۸۳ هجري لمريز کال د لړم د مياشتې په دولسمه نېټه يې د کادری آزموينې له بشپړولو څخه وروسته د افغانستان د علومو اکاډمۍ د علمي غړيتوب وياړ ترلاسه کړ. د ۱۳۸۷ لمريز کال د ليندی په اتمه نېټه يې د ځينې ستونزو له امله په علومو اکاډمۍ کې له دندې څخه استعفأ ورکړه او اوسمهال په يو نادولتی دفتر کې کار کوی. نوموړی په پښتو، دری او انګريزی ژبو پوهيږي. تر دې مهاله يې په لس ګونو علمي، څېړنيزې مقالې، هراړخيزمطالب، شعرونه او مرکې د هيواد د مطبوعاتو او بيلابيلو انترنيتی ويب پاڼو له لارې خپاره شوي دي. نوموړي همدارنګه په ګڼو څېړنيزو کنفرانسونو او سمينارونو او يوه نړيوال سيمينار کې برخه اخيستي او خپلې مقالې يې اوروللې دي.

حليمي د وردګو د کلتوری يون د ۱۳۸۷ کال د غوره ليکوال او څېړونکی جايزه هم ګټلې ده.

آثار

۱ – د بنستيزو درملو څېړنه ۱۳۸۵ کال چاپ

۲ – د نسخې ليکنې لارې چارې ۱۳۸۷ کال چاپ

۳ – غلام صديق مخترع د مطبوعاتو په هنداره کې ۱۳۸۷ کال چاپ

۴ – وردګ(قوم، سيمه او کلتور) همدا اثر

۵ – فارمسيوتيک(پوډرونه، تابليت جوړول او کوتينګ) ترچاپ لاندې

۶ – له اغزو څخه غاټول د شعرونه ټولګه

۷ – د ګناه پيژندنه (ژباړه)

۸ – په ساده ژبه د روغتيا ساتنې زده کړه

۹ – د درملو ترل او تړونی

او په لس ګونو نورې علمي څېړنيزې مقالې ليکلې دي چې موږ له لوی خدايه په دې لاره کې نوموړي ته نور بری غواړو.

ګل آغا احمدی وردګ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library